ÇUKUROVA ACIKLI OLAYLARI ve URFA'NIN KURTULUŞ SAVAŞLARI

Dalgalan sende şafaklar gibi Ey! şanlı Hilal!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
M. Akif Ersoy

Arap Harfleriyle Osmanlıca Yazarı : ALİ SAİP
Osmanlı yazı ve türkçesinden günümüzün türkçesine çeviren : SELİM AK

9 - 4 - 1985
Selim Ak

ŞU... KÜTÜPHANESİNE
... TARAFINDAN
AĞIŞLANMIŞTIR.

ÇUKUROVA AÇIKLI OLAYLARI ve URFANIN KURTULUŞ SAVAŞLARI

Büyük Kurtarıcı asil neslimizin hür ve gelecek çocuğu için yazdığım bu eser benim değil senin yaratıçı ve kurtarıcı zekiliğinin destanından küçük bir parçadır.

HER HAKKI SAKLIDIR.
Kitabın bölümleri ve kendisi çeviri yazarından izinsiz olarak alınıp yayınlanamaz.

Dizgi ve Baskı:
KURTULUŞ MATBAASI
Atatürk Cd. Numune Psj. — ŞANLIURFA ☎ : 2333

Ali SAİP'in Osmanlıca yazdığı Kilikya Facıaları ve Urfa'nın Kurtuluş savaşları kitabındaki sivil kıyafetdeki resmi. 1887' de Kerkük'de doğmuştur. Babası Revandızoğlu Emin'dir. Harbiyeyi bitirmiş, üç çocuk babası olmuştur. Kurtuluş Savaşında Çukurova Kozan'da ve Urfa'da Tabur kumandanlığı yapılmıştır.

Daha sonra T. B. M. M. Milletvekili seçilmiştir. Urfa'dan I. devre Kozan'dan II, III, IV, V, VI devreleri milletvekili olmuştur. 26 / 9 /1939 da ölmüştür. Kerkük Türklerindendir.

Yüzbaşı Ali SAİP Askeri Kıyafetiyle

S U N U Ş

Urfa'nın kurtuluşu hakkında bilgi veren kitaplar çok aradım. Urfa'da bulamadım. Bulduğum bilgiler üç-dört sayfalık makaleleri geçmiyordu Bunlar dergiler ve gazetelerde çıkan kurtuluş bayramlarindaki yazılardı. Urfa Vilayet kütüphanesine bakdım. Ordaki eserlerde yine makale biçiminde idi. İstanbul'a gittiğimde Sahaflar çarşısına sormaya başladım. Urfa hakkında kurtuluş için yazılmış eseleri aradım. Ancak Urfa üstüne yazılmış hiç bir kurtuluş savaşı üzerine esere raslamadım. Arayışımın sonunda yine sahaflardaki kitapcının birinde Ali Saip'in 1924 yılında Osmanlıca olarak yazılmış, yani arap harfleriyle Osmanlı türkcesi ile kaleme alınmış [Kilikya Facıaları ve Urfa'nın kurtuluş mücadeleleri] adlı kitabı küflü, tozlu bir durumla bulubildim. Kitapcı bu kitaba bin beşyüz lira gibi bir para istedi. Başka bir kitap bulamadığım için almak zorunda kaldım. Elime geçirdiğim bu kitabı bildiğim Osmanlıca'dan yeni çağ daş türkçemize çevirmeye karar verdim. Uzun uğraş ve sabırlı çalışmalarım maddi fedakarlıklarım sonucunda bu eseri Osmanlıca - Türkçe sözlüğünden yararlanarak günümüzün türkçesine çevirdim. Ata-dede yadigarı olarak Osmanlıca yazılmış bu kitabı günümüzün türkçesine çevirmekle gençliğimizin şu güzel yurt parçasının kurtuluşu için verilen kanlı mücadelelerini anlayacak duruma sokduğumdan dolayı çok mutluyum.

Bu gibi Osmanlıca yazılmış eserleri imam-hatip, yüksek islam enistüsü, ilahiyat fakülteleri, Dil - tarih gibi arapça osmanlıca öğretimi yapan okullarda bilhassa öğrençilere, hocaların denetiminde bitirme tezi olarak verilip, bastırılıp, çoğaltılarak Osmanlı harflerinin içinde yazı devriminden sonra saklı kalan bazı tarihi, milli geçmişimizin gün ışığına çıkarılmadığından dolayı çok üzgünüm ilgili kimseler bu belirtdiğim hususu göz önüne alarak Osmanlıca yazılmış eserleri yeni türkçemize çevirerek, tarihimiz, dilimizin söz dağarcığı zenginleştirilmelidir. Hiç bir zaman binyıl kullanılan arap harfleriyle yazımlış türkçe eserler ölüme terk edilemez. Bunları öldürmeğe çalışan kimseler Türk ulusunun

baş düşmanlarıdır. Bunlarla mücadelemiz bilinçli olarak sürmelidir. Bu gibi tarihi eserleri ellerinde bulunduran kimseler, eğer kendileri bunları yeni türkçeye çeviremiyorsa anlayan, bilen emin kimselere bildirip en kısa zamanda teslim ederek cürüyüp ölmeden günümüzün türkçesine çevireterek en büyük milli görevi yapaçaklarında kuşku yokdur. Bu gibi tarihi eserlerimiz ne yazık ki her nedense kütüphanelerden bile yitmekdedirler. İlgililerin bizzat dikkatini bu konu üzerine toplamaları iyi olur.

Urfa'nın kurtuluş bayramı bile yalnış kutlanmakdadır. Şöyleki Urfa'nın kurtuluş tarihi 11 Nisan 1336 rumi takvime göredir. Bu ay çevrilişinde 11 Nisan 1920 olarak, ayların rumi takvim yılda miladı takvim kullanılmışdır. Bu yalnışdır. Urfa'nın gerçek kurtuluş tarihi miladi takvime göre 24 Nisan 1920 dir.

Ali Saip'in kitabında kullandığı takvim Osmanlıların kullanmış olduğu rumi takvimdir. Ancak Ali Saip bile bu kitabında aslında fransızların kullandığı miladi takvimde bile ayları rumi olarak kullanmışdır. Çeviri yaparken bu hatalar düzeltilerek ayların rumi, yılların miladi kulanılış hatası ortadan kaldırılmışdır. Aylarda miladi aylara hesaplanarak tarafımda çevrilmişdir. İlgililerin dikkatine sunulur. Burada yeri gelmişken şunu da hatırlatmak isterim. Ulu Önder Atatürk'ün bu konu üzerinde şöyle güzel bir vecizesi vardır. Ne kadar yerinde söylenmiştir [Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan, yapana sadık kalmazsa değişmeyen gerçek insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır.] Ne yazık ki şu şehitler, gaziler diyarı Şanlı Urfa bir takım çıkarcılar, bilgisiz kimseler elinde sahipsiz yalnız kalmışdır. Yakın bir gelecekde Şanlı Urfa kurtuluş savaşı tarihinde gerçek yerini alaçakdır.

Yurtun diğer bölgeleri içinde böyle yalnış tarihi çeviriler düzeltilip. Gerçek hesaplar sonuçu ortaya konulmalıdır. Şöyleki Osmanlıca yazılmış eserler taranmalı, tarihçilerimiz okullarda Osmanlıca okumayı muhakkak öğrenmeli, rumi, miladi, hicri ve diğer takvim yıllarının günlerinin, aylarının, birbirine çevrilişi iyice hesaplanmalı. Osmanlı eserlerinde

bin yıllık tarhimizin gerçek yüzü yatmakdadır. Rumi aylarada miladi aylara çevrilmeli. Aylar rumi, yıllar miladi kullanılış hatasında bilebile, kasıtlı veya bilmeyerek yapıyorsak bunlardan gerçekçi biçimde kaçınmalıyız. Tarih gerçekci olmali, doğruyu yansıtmalıdır. Aksi durumda kendi kendimizi aldatmış oluruz.

Yine kitabın aslında bulunan İngilizce, fransızca yazışmalar türkçeye çevrilerek konunun türkçesi kamu oyuna sunulmuşdur. Ayrıca yazar ağır bir osmanlıca kullanmış zorlu uğraşmalar sonucu bu eser günümüzün türkçesine çevirmekle Güney Doğu Anadolu tarihinde karanlıkda kalmış, bazı olayların gün ışına çıkışında aracı olmakdan kıvanç duyarım.

Bu eseri Urfa'da beş yıl Y.S.E İl Müdürlüğünde makina arazi kontrol mühendisi olarak görev yapdığım için yörenin eski adlarını öğrenmiş ve Güney illerimizi, kazalarına kadar gezip tanıyıp tarihi bilgileri topladığımdan dolayı çeviri yaparken kolaylık buldum. Bu eser Urfalılara ve Türkiyemize bu yörede olan savaşları mücadeleleri bizzat o devirde canlı bir tarih olan Kuvayı Milliye kumandanı yüzbaşı Ali Saip Ursavaş, kurtuluşdan sonra kaleme alıp, 1924 yılında kitap haline getirerek, Ankara'da bastırmış idi. Ancak Ali Saip öldükden sonra eser osmanlıca olarak öylece kalmışdır. Bu eseri yazarak Milli görevini yapan Ali Saip Ursavaş'a Şükranlarımızı sunar kendilerine Yüçe Tanrı'dan rahmetler dileriz. Ruhu şad olsun! İşte burada ben Selim Ak Ali Saip'in Urfa kurtuluş mücadelesinde adının unutulmaması, onun gösterdiği fedakarlıklar ve kitabında belirtdiği Urfa kurtuluş savaşı yiğitlerinin adlarının unutulmaması için büyük zahmetlere katlanarak günümüzün türkçesine çevirdiğim bu eseri kamu oyuna sunmakla kurtuluş savaşında canını, varını, yoğunu esirgemeyen ata - dedelerimin hesabına kıvanç duymakdayım.

Sayın Güney Doğu Anadolulu, Çukurovalı, Türkiyeli, Urfa'lı bu eseri oku, başkalarına okut, tavsiye ed diğer yazılmış eserleri de tanıt, bu milli bir görevimiz olmalı. Şurada şunuda hatırlatmakdan gecemiyeceğim. Ulu Önder Atatürk'-

ün şu vecizesi bunu ne güzel açıkıyor. [Vatan bir bütündür parçalanamaz] Bu yurt hepimizin, ister Trabzon, ister Urfa, Edirne, İzmir, Adana, Kars, Ağrı Hakkarı olsun, bizler için her yanı bir olmalı. Tarihiyle, kaderi sevinçiyle bu memleket bizim.

Güney Doğu Anadolu, Urfa'da, Çukurova'da, bu yörelerde kurtuluş savaşında, canıyla, varıyla, yoğuyla ülkemizin kurtuluşu için çalışan silahlı mücadele veren gazi ve şehitlerimizin aziz hatırası önünde saygı ile eğilir. Ruhları şad olsun!

Derin Saygılarımla
SELİM AK
4-3-1984

İÇİNDEKİLER

Mondros ateşkes antlaşmasından büyük millet meclisinin kuruluşuna kadar.

Birinci Bölüm : Çukurova'da
İkinci bölüm: Savaşdan önce Urfa'da
Üçüncü bölüm: Urfa savaşları ve Urfa'nm kurtuluşu

ÖNSÖZ

Gerek Urfa ve gerekse Güney sınırlarımızdaki milli mücadelede, bu alanda kısmen genel milli savaşa ait belgelerle, bu milli eseri büyük türk tarihine şimdiki ve gelecek nesile sunuyorum.

Bu çarpışmalara katılışa götürmüş olan his ve fikir bana bu eseri yazmak ve yayınlamak, görev ve mejburiyetini de yükletti.

Bu hareket sırasında ne yazık ki kendileriyle kanlı bir süretde çarpışmak mejburiyetinde kaldığımız fransızlara ait safhalar Urfa'da sonradan öldürülmüş olan fransız subaylarından birinin üzerinde bulunmak süretiyle ele geçirilen günlük savaş notlarını topluyan tezkere aynen terçümesi ile karşılaştırarak yazdım ki bu yönle iki döğüşen tarafın karşılıklı harekatı bütün ayrıntılarına kadar her iki noktayı bakışdan tetkik ve yargı olunabilinir.

Bu yönle milli ve muzaffer mücadelemizin büyük ve gerçek yiğitleri olan kutsal şehitlerimizin huzuru maneviyesinde kemalı hürmetle eğilir ve onların aziz vücütlarını ihtiva edmek süretiyle bir kat daha kiymetleşen bu hür ve bağımsız Türk yurtunun, Türkiye Cumhuriyetinin temiz topraklarına yüzümü, gözümü sürerim.

Ankara : 24 Nisan 1924
Eski Urfa ve Yöresi Kuvayı Milliye kumandanı
Kozan Milletvekili : ALİ SAİP

BÖLÜM I :
MONDROS ATEŞKES BİLDİRGESİNDEN İLK İZLENİMLER

Ceylanpınar'da;

Kara ve çok fırtınalı bir gece idi. Yel uzun uğultularla ve kudurmuş hüçümlarla pençereleri sarsıyor. Sanki bu kara ve yırtıcı gece camları kırarak bütün vahşetiyle odama dolaçak sakin ve kadere boyun eğerek yanan Lambamı söndüreçek derin ve sonsuz bir karanlık içinde, sinirim fikrim çok perişan. . .

Yıllarca süren kanlı ve bütün dünyayı kaplayan savaşın bizim için acıklı ve yoksul bir sonucu olan Mondros ateşkes bildirgesi masamın üstünde başım iki elimin arasmda düşünüyorum.Tekrar okuyorum. Gözlerme inanamayacağım geliyor. Bu bir ateşkes bildirgesi değil feçi bir esaret ve teslimiyet belgesi.

Okudukça önümde ucurumlar, cehennemler açılıyor. Bütün şan ve ululukla, Kocaman tarihiyle ulusumun bu uçurumlara doğru sürüklendiğini görür gibi oluyorum. Bu anda kimbilir kaç yüz bin vijdan benim gibi kıvranıyor. İztırap çekiyor.. Zavallı yurtum! Senin için, senin hürriyet ve istiklalin için seve, seve, sevine - sevine öldüğümüz halde demek oluyorki seni yine kurtaramıyoruz.

Yel dışarda geçiçi şiddetini artırıyor. Ateşkes bildirgesinin o sinesi ve elastiki maddesine dayanarak bir müddet sonra düşman ordularının. Asker gönderişi noktalarıdır. Bahanesiyle yurtumun en güzel ve en eldeğmemiş kentlerine serbestçe girişlerini gözümün önüne getiriyor. Zavallı halkı bu istıla altında çırpınır, bağrışır, kaçışır ve ağlaşır görüyorum.

Ülkemizde yıllardan beri ecnebi propogandasıyla ahlaki bozulmuş ve bize karşı her fırsatda ihanet ve hıyanet eden yerli hırıstıyan'ların. Şımarıklıklarını ve düşman ordularının önüne düşerek aralarına karışarak akla ve düşünceye sığmayacak pislikler yapacaklarına ve alınmış yurtumuzda bize yaşamak hakkını bile verimeyeceklerini bu gelecek olayların içinde bulunmuş gibi kesinlikle tahmin ediyorum. Her halde Avrupa ve Avrupa medeniyeti ve uluslarası hükümler

ve kanunların bütün bunların yeniklere, bize karşı birer efsane olduğunu daha bir kaç sene o Balkan savaşındaki yenik liğimiz üzerine Avrupa'nın teminat ve benimsemesini unutarak:

Yeniklere yazıklar olsun diye haykırdığı günden beri biliyordum. Wilson prensibleri adıyla şöhret olan kanunlarında eski diplomasının yeni bir tarzdaki hile siyasiye ve harbiyesinden başka ne olabilirki..

Yenilmişliğimiz ve yok olma için çalınan [Zafer canlarını] dışardaki yelin uğultusu arasında işitiyor gibi oluyorum.

Bir çok esirler ve üçretlerden ve renk, renk askerlerden oluşan düşman ordukları aralıksız ilerliyor yurtumda yeni bir Endülüs acıklı kanlı dumanları bütün boşluğu gökleri dolduruyor. Ermeniler doğudan, Yunanlılar batıdan [Kızılırmağa] diye haykırıyor.

Kızılırmak kutsal nehri yurtumun bu şahdamarı büyük bir durgunluk, ağır başlılık ile akıyor.. Bu hayali ve kanlı dönem karşısında birden silkindim.

Hayır! Hayır! dedim bir ses aslını tayin edemediğim. Saygı değer ve kurtarıcı bir ses bütün duygular ve düşünce gücümü titretti.

— Türk ölmeyeçek yaşayaçakdır!

Bu ses benim için bir kaç sene teselli, bir kaç sene ümit ve sonsuz bir gerçek oldu.

Hiç şüphe yok ki, Büyük kurtarıcı! Henüz o zaman olayların ve gerçeklerin gerisinde sığınlaçak yer olan bu ses, bu ilahi ses senin sesin idi. O yok oluş belgesini yeni bir Türkiye yaratan senin kurtarıcı ve çelik ellerin yırttı.

CEYLANPINAP'DAN GERİ DÖNÜŞ :

Deyrizor'dan Ceylanpınar'a özel görev ile günde yüz kilometre kat edmek üzere iki günde gelebilmiş idim. Deyrizor'da bulunan huduta varış ve haberleşmesi kesilmiş olan Fırat gurubuna ait emirleri alacak ve ertesi sabah aynı hızla dönüş edecektim Çöl korku ve esrar ile dolu cihanı bir yel gibi geçmiş idim. Yanımdaki atlılar yürüyüşe dayanamaya-

rak Cebeli Abdülaziz'de kalmışlardı. Yalnızdım ulaşmadan çekilmek üzere bulunan altıncı ordu karargahı ile haberleş me ederek Fırat gurubunun süret hareket ve hat geriçekiliş hakkındaki emirleri aldım. Bir türlü uyuyamıyordum. Deyrizor'a orada pek müşkül durumda kalan Fırat gurubuna ait yalnız bu askeri ve resmi emirleri değil Ceylanpınar'da elime geçen Mondros ateşkes bildirgesinin bir süretini savaşın son açıklı haberini de götüreçekdim. Sabırsızlanıyordum. Sabahı bekliyemedim yola çıktım. Zavallı yorgun kısrağım bu cılgınca yürüyüşden şaşkın gibi.. Çok sert bir yel esiyor. Çölün sonsuz ufuklarında umutsuz bir sabahın bulutlu tanı yanaşıyor.

Çöl! Çöl! Bu güzel ve hür kırlar bu boş ve ezeli sahra uzakda bazan beliren aşiretler ceylan gibi atlar bütün bunların talih ve mükadderatını bizden ayırmak isteyen o uğursuz belge göğsümde bir yılan soğukluğuyla uyuyor.. Bir anda bu büyük felaketin hepsini unutuyor, şahsıma, şahsiyetime geri dönüş ediyordum.

Ben Deyrizor'u nasıl boşaltış edecekdim. O sırada Deyrizor seyyar jandarma müfrezesinin kumanlanı idim. Ulusumun, hükümetimin kanun ve hakimiyetini temsil eden bir jandarma kumandanı sıfatıyle:

— Ahali siz kalınız, ingilizler geliyor biz gidiyoruz! Nasıl diyeçekdim. O uzun yol bitti. Deyrizor'a geldim. Asker ahalı etrafımı aldı. Endişeli bakışlar beni gözetleyiş ediyordu. Getirdiğim emri, haberi bilgiyi bir an önce almak için acele ediyorlardı. O günü benim için unutmak mümkün değilidir.

Neslimin g e l e c e k çocuğu! Bir insan için dünyada en büyük azap ve ıztırap nedir bilirmisiniz? İstiklal ve hakimiyetden caymak, yurtu düşmana terk etmek bu üzüntü, bu acıyı bütün genişlik ve kapsam ile ben ruhumda hissetdim.

Bir iki gün sonra evelce yalnız geçtiğim yollardan büyük kafileler halinde geri döndüm. Yanımda yüz kadar dinç, genç fedakar jandarma vardı. Bir türlü yüzlerine bakamıyordum. Sanki bu ricatın utanışı bana ait imiş gibi sıkılı-

yor.Rahatsız oluyordum.. Fakat nereye gidiyoruz?.Mondros ateşkes bildirgesi bir önem sizlik gibi karşıma dikiliyor.

— Asker sevki noktaları işgal olundu - Nereye gidiyorsunuz?

Diyor. Çöl o anda bana o kadar sevimli göründü ki, yurtumun her noktası asker sevki noktası ad olunabilirdi. İçimden:

— Burada kalamazmıyım? dedim Çevreme sonsuz bir güvenim vardı. Kendi ayağımla esarete doğru gitmekden ise Çölde bu türk aşireti, bir türk kabilesi halinde kalabiliriz. Üreriz, türeriz elbet bir gün olur yine.

Bu fikrimi derhal arkadaşlarıma söyledim. Bu sonucu belirsiz maceraya yalnız bir kişiyi taraftar bulabildim. O da Manisalı Ali Beg idi. İyi temiz bir türk ruhu ile muvafakat eyledi. Pek tabi koskoca çölde iki kişi kalamazdık. Bu fikrim, bu teşebbüsüm güzel bir hayal halinde kaldı. Ali Beg sonunda Adana harekatı milliyesine milis yüzbaşılığı ile katılış ve büyük hizmetler yaptı. şimdi Adana'da ticaretle uğraşıyor.

Günler bir uykuda basan ağırlık halinde geçiyor. Yenilmişliğin kötü sonucu ilerliyordu.

Adana'ya kadar çekildik. Fakat ne olursa olsun seyhan'dan ileriye gitmemeye karar verdim. Artık çölde değildim. Tamamı ile bir türk dünyası, türk ülkesi içinde idim. Buradan diri olarak çıkamazdım.

ÇUKUROVA'DA

Adana'da gerçekden bütün acıklığıyla karşı, karşıya gelmişdim. Ordu terhis edilmiş, subaylar açıkda ve boş bir durumda kalmış idi. Müthis manevi bir kargaşa sürmekde idi. O sırada Kadirli jandarma kumandanlığına tayin olundum. Kadirli'ye gittim, Kazada subay ve memur kalmamış, hükümet zayıflamış idi. Derhal süküneti tesis ve duruma hakim olmak lazım geliyordu.

Böyle zamanlarda her yerde olduğu gibi bilinçsiz bir durumda genişleyen kargaşanın önüne geçmek gerekiyordu. Şahsi kinler, hüsümetler ve öç hisleriyle halk başlarına geleçek istila esaret felaketini ve bunların hepsinden mütiş o l a n ermeni zülüm ve vahşetini görmüyormuş gibi bir

kargaşalık içinde idi. Bir müddet sonra aydın ve gayretli toplum bana sığınak oldu.

Hükümet kuvetini geri getirmeye ve düzen sağlamaya başladım. Fakat ne kadar yazık ki tam başarı olaçağım sırada Baltacı Mustafa adında bir haydutun kötü bahtlı kurşunu Kadirli'deki görev ve çalışmalarıma son verdi. Bir ay tedavi için Adana'ya nakil olundum yaralı yorgun idim. Fakat ruhum sağlam umutum vardı. Bilhassa, Kadir'-li deki kısa inceleyişim bana yok ümitler vermişdi.

Hele Adana'ya yaralı geldiğim gün öyle galeyanlı ve birleşmiş bir durumda bulunmuşdum ki, binlerce halk, ihtiyar, genç, kadın, çoçuk hükümet meydanına toplanmış fransızların Adana'ya ayak basdığı günden itibaren başlayan açıklı olaylara karşı kükremiş irili, ufaklı bir arslan sürüsü gibi. . .

— Ne olacaksa bir an önce olsun diye bağırıyordu. O gün Adana'da ermeniler tarafından Vanlı Ahmet efendi adında bir zat gayet feci bir biçimde katil edilmişdi. Ve mahal olayda bir fransız şapkası ve bir süngü bulunmuştu. Cinayet şekil ve mahiyet itibarıyle çok çabuk ve fransızlar için mümkün olmayan kapalı ve sözü çevirme idi.

Bu toplantı danışıklı olmadığı halde türk dayanışma yalnîz olarak Vijdanlardaki his ortak, bütün halkı medeni bir tertip ve ağırbaşlılıkla toplamıştı. Gittikçe büyüyen kümeler ve dalgalar halinde ahali geliyor. Geliyor bitişik geliyordu. Bu heybetli ve asil gösteriş Adana'ya yeni gelmiş olan fransız askeri Valisi Brémond'u şaşırtmıştı. Yüksek ve büyük bir tarihin şeref ve asalet şaşası alınlarında okunan bu halk bütün hali, duru sözleriyle medeni erginlik gösteriyordu. Bu sahne sefil bir cinayetin kötülüklerini telinden çok bütün ruh ve manasının azimetiyle fransız işgalini isti'asını gayet açık bir durumda protosto mahiyetinde idi. Fakat düşmanın dumanlı ve bekçi gözleri bu gerçeği görmiyecek kadar görüş yeteneğinden yoksundu. Yaralı bulunduğum sırada şahidi olduğum sahne bana yeni bir umut ve hayat, müstesna bir güç gayret aşı eddi.

Bununla beraber benim hissi, gerçek yörüngem bu sahne

ve Adanalı'lardır diyebilirim. Güzel Seyhan! Sen mesut ve müsterih akabilirsin! Suladığın topraklarda dünyanın en asil ve civanmert bir ulusu yaşıyor.. Bu yiğit ve fedakar halk mümkün değil esareti ve istilayı kabül edemez. Yalnız anlamak bu tehlikeyi anlamak lazımdı.

— Yalnız bir kurtarıcı ve kurtarıcı gerek diyordum.

Halka çok güvenim vardı. Üstelik haydutlar bile yurt uğrundaki ceryanlara ilgisiz kalamıyordu. Bu genel fikirle beni yaralayan ve hastahanelerde inleten hayduta bile af ediyordum. Gerçekden sonunda kendisini yanıma aldım. Bana en çok bağlanmış olarak cesurça çalıştı. Görev uğrunda yaralanmış olmak o sırada Adana'da benim için müstesna bir ünlülük oluşdurdu. Üstelik Brémond bile beni fransız hastahanesinde tedavi edelinmek süretiyle güya bir güzele göstertdi. Adana'da tedavim husunda pek çok yardımı ve kolaylıklar gördüm - iade afiyet eder edmez hemen yine Kadirli'ye döndüm. Adana ili henüz fiilen askeri işgal altına alınmamıştı. Yalnız Adana' Halep demiryolu hattının bazı kısımlarında fransız kısve askeriyesine bürünmüş ermeni casus ve fedailerinin hat cıvarında ele geçirdikleri türkleri, öldürdükleri, soydukları işitiliyordu.

Her gün tehlike vefelaket bir az daha yaklaşıyordu. Her ermeni gün geçtikçe bir az daha şımarıyor, ermenileşiyor, korkunç kanlı tırnaklarını gösteriyor, ecnebi tahrikatiyle, propagadasıyla o saf insaniyesi gayp edmiş sahte bir kurtuluş ve medeniyet maskesiyle türke saldırıyordu.

ERMENİ ÖÇ ALAYI

Adana'da teşkil edilen ermeni öç alayı açıkça zülüm ve sabıklık bayrağını açmış idi. Fakat bu alay kimden öç alacakdı? ordu terhis edilmiş. Adana ili denetim altına alınmış idi. Fransızlarça bu ünvan altında bir alay teşkiline nasıl kılavuzluk ediyorlardı. Bu öç alayına ne gerek vardı. Fakat onların hedefi yalnız türk hükümeti, türk egemenliki değildi. Bizzat Türk hayatma kast idi ve bilhassa onu yaşatmamak, onu boğmak öldürmek idi.

Lakin bilemem bu kacıncı tecrübe idi? Birkaç defalar ve ve daha pek yakın bid geçmişde hiyanet, cinayetinin ceza-

sına uğramış olduğu halde bu ulusu sevk ve idare edenler henüz uyanmamışlardı.

Hangi düşman ülkemize karşı bir saldırı emeli beslemiş ve bunu iptal edme içinde vijdana ve insaniyete geride kalan gayrı tabii bir ihtilal türkleri harekete getirecek bir zülüm ve vahşet yapmak istemişse bu gibi işler için ermenileri daima yararlı bir alet olarak kullanmışdır. Fransız kültürü, fransız medeniyeti, fransız aydınlığı çocukluğumdan beri beni o kadar büyülemişdiki, başlangıçda Adana'yı frassız ların geçiçi kontrol altına alaçakları beni şaşîrtmamışdî. Ve herhalde franszların ermeni canilerini, fedailerini, casuslarını kullanacaklarını da bilemem nedense ihtimal vermek istemiyorum. Fakat olaylar gerçek düşüncemde aldandığımı bana pek acı bir biçimde anlattı.

ÇUKUROVA ACIKLI OLAYLARI:

Fransız albayı Brémond'un askeri vali sıfat ile Adana'ya ulaşması Fransız-Ermeni zülümleri, kıyımlarına bir başlangıç teşkil edmişdi ve bu mezalim arası kesilmeksizin sürekli artış ediyordu. İlde Türk egemenliği şekil ve kuvvet itibarı ile temsi eden jandarmayı dağıtmadıkça, eritişe uğratmadıkça hafif bölükler ile insafsız süretde yalnız ermeni çirkin akıl almaz hiyanetine güveniş ile Çukurova işgal edilemezdi.

Açıkça görülüyordu ki, fransızlarca ortadan kaldırılması lazım gelen jandarma idi. Onlar, halka en çok temas eden bu kuvetin manevi kudretini anlatıyorlardı. Bu itibarla fransız ve ermeni süngülerinin keskin öçünü sinemde his ediyordum. Fakat, Ne olursa olsun mümkün olabildiği kadar sabır edecek, sebat gösterecekdim. Kendiliğimden mecbur olmadıkça çıkmak, ricat edmek Deyrizor gibi burasını da boşaltmak imkanı yoktu. Buna azmetmişdim.

Her yapılan saldırı, her gözleniş olunan açıklı olay kin ve öç hissini artırış, destek ediyordu. Bütün güçümle sabır ve sebat gösterecekdim. Fakat bilmemki ne dereceye kadar sabır edebilecekdim. Olayları hızlı bir biçimde zararımıza gelişiyordu.

Brémond, Adana jandarma alayı kumandanı kaymakam

Haşim Beg maksadına ilk korkunç saydığı için kendisine, yerdeki bir çay ziyafeti ardından tutuklayarak ilden çıkartı, uzaklaştırtı. Adana jandarma alayı Lüpe adında bir fransız yüzbaşısının emrine verildi.

Adana'da tedavi altında bulunduğum sırada kaymakam Haşim Begle hususi gizli görüşmüş idim. Durumun ilerde alacağı şekle bakışdan mevkilerimizi korumaklığımızı ve mümkün olabildiği kadar türkleri koruma, aydın, milli onurlu haysiyeti ahaliden gizli bir savunuş örgütü ilkelerini hazırlama eylemeyi kararlaştırmıştık. Haşîm Beg'in bu süretle cözülüşü önemli bir ışık oldu.

KOZAN VE YÖRESİ :

Taparda adında bir fransız yüzbaşısının 1919 yılînîn, martının Cuma günü, askeri kaymakam ünvanıyla kozana keliş eddiği haber alındı. Yöresini hep ermeniler almış ve kendisini fransız ermeni bayraklarından yapılmîş uğursuz bir bina kemeri altından geçirip kaymakamlık makamına getirmişler.

Taparda türklere karşı tehdit edici bir söylev yapmış Allenby ordularî küçük bir çağırı işaretinize hazîrdır demiş. O dakikadan itibaren Kozan'ın Göklerini de kara bulutlar kapladı.

Bir süre sonra Kozan jandarma taburu kumandanı Binbaşı Osman Nuri Beg mezunen Trablusşama gitmiş olduğundan jandarma taburu kumandanlığı vekaletine tayin olunan Kozan askere alış şube başkanı (Şanlı) Haşim efendiden şu telgırafı aldım:

KADİRLİ JANDARMA KUMAN DANLIĞINA Sayı: 3347

Kadronuzun yarısı islamı yarısı ermeni olacakdır. Ona göre ikmal edilmesi,

20 Mayıs 1919

Kozan jandarma tabur kumandanı vekili; Haşim Artık jandarma da elden çıkıyor demekdir. İl uzaklardan gelen kim ve nereli oldukları anlaşılmayan bir çok ermenilerle doluyordu. Bu beyaz kalpaklı, kamalî çifte tabançalı ermeniler akın, akın Kozan kazasına gelmeye başladı. Bir çokları Kafkasya'da çar ordusuna hizmet edenn Antranik cetesin-

de ve kargaşaçı derneklere bağlı bu serseriler uzun süre cinayet ve haydutlukla yaşadıklarından kendilerine bunu bir sanat ve etrafında dönülen nokta yaşayış, kullanış eddiklerinden, gözleri kanlanmış birer insan kasabı olmuşlardı, yıkmak, kırmak, ezmek, öldürmek biriçik işleri idi.

Türlü ve tuhaf üniformaları ile bu çapulcular herkese kendilerini mühtelif rütbede fransız subayı olarak tanıtıyorlardlardı.

Brèmond bu cinayetlere ve katillere bilmem nasıl gir vijdan cesareti ile fransız üniformalarını giydirmiş ve bunların hiç bir erek, doğru yolu olmyan türkler zıttına telginler alaçakca davranışlarına araç olmuştu.

Fransa ve fransızlara karşı uzun ve eski yıllardan beri türk gönüllerinde var olun sevgi bu biçimde müthiş bir tarzda sukut ve yok oluşa uğruyor. Ve o muhabbetin yerine kin nefret geçmiş oluyordu.

Hele bu Kafkas'yadan, Amerika'dan, Bulgarıstan'dan caniyane düşüncelerle gelen ve getirilen bu bilinçsiz, ülküsüz, yalnız türk öldürmekden, türkü soymakdan başka bir işi taşımayan bu ermenilerin Brémond tarafından polis ve jandarma hizmetinde kullanılmaları dünyanın hiç bir tarafında görülmemiş ve işitilmemiş bir durumda Çukurova'da bir [Caniler yönetimi] nin kuruluşuna sebeb oldu. Çukurovada oluşturulan bu mavi renkli fransız yönetimi hertürlü medeni bağlar ve insani hislerden yoksun idi. Türklerin malı, canı, ırzı, namusu her türlü kutsallıkları dünya için sonsuz gerekli olan Brémond yönetimince sakıncasız idi.

Vekesinlikle ermenileri türklere karşı isyan eddirmek ülke içinde, karışmaya sebeb bulmak için karışıklık çıkarmak erekiyle yobaz papazlar ve nifakci komiteciler tarafından türklerin kıyımına dair uydurulmuş açıklı olaylar efsanerini şimdi Brémond ve ermeniler tarafından bir gerçek olarak türklere uygulayış ediliyor, göz oymak kulak ve burun kesmek, kadınları ayaklarından asıp, dövmek memelerini koparmak en hayal perver bir açıklı olay romancısın bile düşünüp ve hayal edemeyeceği bir şekil özel-

liğinde türk kadın ve kızlarının ırzına saldırı edmek süretiyle kötü talihli saldırganlar alçaklık ve kötülükde cidden eşi bulunmayan örnekler gösteriyorlardı.

En canice, çeşitli buluşlu bir biçimde zülüm yapan her ermeni, ermeniler arasında büyük bir öç yiğiti diye şöhret kazanıyordu. Hiç bir ordunun subayı Çukurova'daki ermenilerle işbirliği eden fransız subayları kadar kirlenmemiş ve alçalmamıştır.

Kanun, Nizam, intizam usul ve adalet ancak fransız ve ermeni subaylarının keyf ve görünüşünden ibaretdir. Bilhassa bu üç esaslı örgüt, Çukurova türklüğünü ezmek, korkutmak, soymak öldürmek için cehennemi bir makina durumunda işliyordu.

1— Ermeni öç alayı ve ermeni gönüllü fedaileri

2— Ödeme işleri komisyonları.

3— Zabıta, hafiye ve casus örgütü bu üç şeyekeyi kuran tanzim eden kanlı bir tarzda işleten de Brémond ve çevresi idi. Hiç bir zaman Fransızlar Çukurova açıklı olayları mesüliyet tarı - hiyesinden temize çıkamazlar.

Çukurovanın türk nükümetine ait bütün örgütü polis ve jandarması dağılış eddirildikden sonra aydın sınıf na ileri gelenler ve zenginlere gelmişdi.

Öldürülmesi uygun görülmeyenler sürülüyordu;
Kozan ileri gelenlerinden Saim Bey
Sehlin Oğlu Hasan Efendi
Kurtoğlu Hulusi Efendi
Mahfe Oğlu İbrahim Efendi
Avukat Mustafa Efendi

Ve bir çok arkadaşları bütün aileleri, çocuklarıyla birlikde sürülmüş. Bütün mal ve mülkleri ellerinden alınmış ermenilere dağıtılmış.

Bir taraftan ödeme işleri komisyonları müslümanlara ait emlak, hayvanat ve hayvanlar topluluğu şarlatan ve yalancı bir iki ermeninin tanıklığı ile sahiplerinden alıp ermenilere veriyor. Bir iki asır önce bir ermeni malı olduğu şöylenen bir tarla, bir bağ, bu hükümetleri mümkün

yeniden başlama ve iyiyi kötüden ayırma olmayan, kanun üstünde ve hakim üstünde komisyonlar tarafından ermenilere dağıtım oluyordu.

Diğer tarafdan fransız - ermeni subayı ve casus örgüt ermeni gönüllüleri yollarda, kırlarda ellerine geçirdikleri müslümanları, canavarca bir zevk ile öldürüyordu. Bu sahnede, Brémond ve çevresi katil bir avcı, ermeniler kudurmuş bir av köpeği ve her türlü aracı elinden alınmış zavallı türklerde masum bir, av bir hedef idi.

Her gün türklerden silah aramak bahanesiyle para cezaları alınıyor. Resmi bir ünvan ve kisve altında müthiş bir bahtıkaralık yapılıyordu.

. Tufanbeyli kazası merkezine yarım saat uzaklıkda on bir yaşlarında iki türk çocuğunu ermeni fedailerinin yere yatırıp kuzu gibi boğazlamakda olduklarım gören ileri gelenlerden Lozade İsmail Bey adındaki genç, çocukları kurtarmak hususundaki riça ve karşı çıkışının kurbanı olarak Oda kulağı, burnu kesilmek ve gözleri oyulmak süretiyle idam edilmişdi. Bu çaniler hiç bir süretde takibata maruz kalmıyor tam tersine fransızlara birer ermeni milli kahramanı oluyorlardı.

Kozan Kalem Müdürü Rıza Beg
Muhasebci Hamdi Beg
Tufanbeylinin Kirazlı yurt köyünden Canbaz Kahya oğlu Molla Mehmet ve aynı köyden Buranoğlu
Kürisarın Köyünden Maraşoğlu
Kazıklı Köyünden Osman
Kaba Çınar jandarma Karakolu sakinlerinden, Hacı Aksar köyünden Karahacıoğlu Hacı İbrahim.
Küçükler köyünden Topal Ali ve yedi yaşındaki çocuğu
Kızıl örenden Çerkez
Kazıklı köyünden Muhacır Hasan ile dört arkadaşı
Venek köyünden Tarsuslu Mahmut
Doğanlı köyünden Dükkancı Kayserili Şükrü
Sırkıntıdan yeniceli Mehmet ve oğlu ile arkadaşı Emir Ali

Danacı köyünden Ğatip Oğlu Abdülkadir, Amca oğlu İsmail
Sarı Geçit köyü muhtarı Hallaç Mehmet
Sipahi köyündenHabib ve Hüseyin, Osman, Fadime, Defne
Kozanlı Berber Derviş'in eşi
Mahkemede Adliye memuru Kozanoğlu Mustafa
Yere Bakanlı Sabırlık Mustafa
Kozanlı Berber Mustafa Derviş
Tabanlı köyünden Süleyman
Kozanlı Emekli yüzbaşı Hacı Mehmet Efendi
Hacı Mirzalı köyünden İbiş
Tüççardan Cemal Efendi
Fekenin Bekir Hacılı köyünden Tıraş Ali
Kozanlı İsmailoğlu Battal
Sisli Molla Mehmet
Sıra Elif'de Mehmet
Herkeleçi Ömer Oğlu Ahmet
Ümmet Çavuş
Kozanlı Kürt Ali'nin dört çocuğu
Değirmenci Uşağı köyünden Azgın İbrahim
Tuşan Tepesi köyünden Hüseyin Ağa

Tavaşlı ve Hacılar köyünden Ahmet ve Mustafa ile arkadaşı daha isimlerini tutanakla kayıt edemediğim bir çok türkler gözleri oyulmak ve burunları kesilmek süretiyle şehit edilmişlerdir. Kozan işgali sırasında dağlarda ve yollarda parça, parça edilerek öldürülmüş yüz kırk türk ölüsü bulunmuşdur.

ERMENİLERİN ZÜLMÜ

Kozan'da fransız sançak kaymakamı askeriyesi olan Taparda'nın özel subay görevini yapan Ohannes Çavuş adıyla şöhrte olan ermeni jandarma çavuşu ermeni fedaileriyle beraber türk köylerine türlü, türlü bahane tazyikleriyle soyuyor ve aldığı paraları:

— Türkler bana silahlarını almamaklığım için rüşvet verdi diyerek mükafatı arkadaşlarıyla aralarında taksim eddiriyor ve yine zülüm ve tazyik, talan, haraç seferine çıkıyor.

du.

Bilhassa halkı en çok üzen türk kadını ve kızlarına geçmiş olan soyma, saldırı bu okadar utanılacak rezilce bir biçim de yapılıyordu ki hiç birinin hakkıyla tasvir edilmesine imkan yokdur.

Meydanlarda, sefil ve hertürlü kayıtlardan, mesüliyetlerden yoksun kudurmuş canavarlar gibi etrafa saldıran fedailer eti kemikden ayrılmış türkleri pek çok hakaret edme ve eziyet edmek için müslüman kadınlarını tehdit ve sıkıştırma ile ve nümayişlerle kiliselerde hıristiyan yapılıyordu. Bu acıklı olayı hakkıyla nakil ve tasvir edmeyi ağırbaşlılık, izetinefis, ahlak anlaşımıza uygun görmüyorum.

İLK DİRENÇ DAVRANIŞI

Feke kazasının yerebakan köyünden Hasan adında birinin karısı elinden zorla alınarak o köydeki fedai kumandanı bulunan Osep Çavuş ile evlendirilişi, o yöredeki savunuş ve direnç hareketinin başlangıcı oldu. Hasan şikayetlerinin işitilmiş olmadığını görünçe öküzünü satarak bulduğu silahla Osep'e saldırı eddi. Mermi Osep'e isabet edmemişti. Bu süretle dağa çıkan Hasan zülme uğramiş türklerden derhal bir çete teşkil eddi ve mükabil hareketde zülmün tazyikin gayet tabii bir sonucu olarak kendini gösterdi.

Ben artık çarpışmanın fiilen başlamış olduğunu telakki ediyordum. Her ne olursa olsun,artik faaliyete geçmek zamanı gelmişdi. Bütün ahalinin, gençlerin' ihtiyarların kadınların ve çocukların ruhunda yeni bir ateş yanmağa başlamışdı.

— Öleçeksek bile namus ve şerefimizle ölelim. Bu bir mücadele fikri ve azmi idiki bunu fiile kalb edemek lazımdı.

Kozan'ın yurt sever gençlerinden Ali şadi Beg [Kozan mebusu], Hüseyin efendi [Kozan eski mebusu), yarım Oğlu Ahmet efendi, paytar müfettişi Muzaffer Beg (Ankara'da paytar Genel müdürlüğü bulaşıcı hastalıklar bölümü müdürü) lerden oluşan ve oldukça gizli olarak teşkil eddiğimiz;

İNTİBAH CEMİYETİ (UYANIŞ DERNEĞİ)

Halkın direnç ve kurtuluş isteğinin gerçek sahnede devrim edeçek bir başlangıç oldu. Cemiyet çok iyi düşünülmüş ve iyi tertip edilmiş bir tüzük içinde çalışmaya başladı. Durgun bir suya atılmış bir taş gibi giddikçe büyümek süretiyle g i z l i bir v a r l ı k kazanış eddi. Bilhassa benim nazarı dikkatı celp edememekliğim içap ediyordu. Bütün ermeni bakışları bana yönelmiş idi. Ve bazan tahammül edemiyor. Kendini unutuyor. Çoşkunluklar ve taşkınlıklarda bulunuyordum. Küçük bir tedbirsizlik bütün mesayimizi alt-üst edebilirdi. Köylüler düçar oldukla rı şiddetli zülümlere takiplere ve tuziklere rağmen fedakarlıkdan geri durmuyor. Çekinmiyorlardı.

Türk köylüsünün asıl ruhunu, ne asırların kötülükler idaresi ve ne de istila bozabilmişdi. O bu memleketin gerlek veli nimeti, hamisi her zamanki gibi yine cömert idi.

O yerler arasında örgüt yapmak üzere benden koruma talep eden Sadettin Beg'in (Sonradan Karaisalı kaymakamı oldu) Kozan'da kalmasını uygun bulmadığımdan kendisini sarıbahçeli Rumeli göçmenlerinden Ali Osman oğlu Ahmet Ağa'nın yanına göndermiştim Ahmet Ağa her türlü fedakarlığı göze aldırarak kabül eddi ve gerçekden yurtsever bir türk olan bu Ahmet Ağa sonradan kozan yöresinde ki hizmetiyle hakkıyla kalbinin soyluluğunu göstermişdir.

Yere Bakanlı Hasan'ın tertip eddiği çete yirmi kişilik olmuş ve gittikçe de kuvetlenmekde idi. Bu çete Kozan-Saim beyli caddesi üzerinde pozat gediğinde ermeni subaylardan misak ile dört ermeni gönüllüsünü pusuya düşürerek katletti. Fransızlar ve ermeniler bu olay karşısında şaşırmış olmakla beraber, bütün şaşırmış zalimlerin yapdığı gibi müthiş cinayetlerle mevkilerini biraz daha düşürtüler. Çeteyi ele geçirmediklerinden olayın yöresine yakın olan pozat türk köyünü bütün yaktılar. Ahalinin bütün eşya ve hayvanlarını zapt ve yağma eddikleri gibi köyün muhtarı Hamza ile kardaşı Musa'yı Kozan'da hükümet önünde ve alıkonulmuş bulunan analarının, babaları-

nın gözleri önünde mahkemesiz idam eddiler.

Bu zülüm türk karşı harekatını teşvik ediyordu ve cemiyetimizin mesaisini kolaylaştırışa kaynak oluyordu.

Örgütümüz türklerden hiç bir ihanet ve hiyanete maruz kalmıyor bilakis cemiyetimize dahil olsun, olmasın çalışmamızı his edenlerden herzaman yardım alıyorduk. Kozan halkının en kötü ve en ümitsiz günlerde gösterdiği hamiyet ve yurt severliği davma lisanı takdir ve şükran ile anarım. Örgüt maksadına başarı olabilmek için Kozan'da biricik hakim olan fransız kaymakamı askeriyesi Taparda'yı elde edmeyi bir emeli özel görüş kabül edmişdi.

Bunun içinde ilk yapılacak iş Taparda'nın tercümanı olan ermeni Balyan'ın görevine son verdirmek ve onun yerine cemiyetimize mensup lisan aşına birini Taparda'ya tercüman olarak vermek.

Örgüt bu ereğne ulaşmak için büyük zorluklara maruz kalmadı. Tercüman Balyan'ın taşkınlığı gerçekden çok aşırı idi.

Taparda'da ondan beklediği yararı temin edmiş ve artık kendisi içinde gereksiz bir yük ve yüz karası ve dedikodukaynağı olmuştu. Terçüman Balyan'ın aleyhinde muayyen muntazam yapılan propaganda sonucu Taparda terçümana yol verdi. Örgütümüzün heyeti merkeziyesi üyesinden Paytar Muzaffer Beg Taparda'ya terçüman oldu.

MONDROS ATEŞ KES BELGESİNİN EŞDEĞERİ :

Bu süretde Mondros ateş kes belgesinin sözleşmesi ardınca general Allenby ile İstanbul hükümeti arasında sözleşme edilen ve o zamana kadar İstanbul hükümeti tarafından hiç bir tarafa resmen bildiri edilmemiş olan ikinci bir ateş kesbelgesi Damat Ferit hükümetinin iç işleri Bakanı olan Adil Bey tarafından tamim edildi.

Bu ikinci ateş kes belgesinin General Allenby tarafından vaktiyle Güney yöresinde yayın edildiği zaman Osmanlı hükümeti memurlarından bir kısmı bunu kendilerine İstanbul'dan tebliğ edilmediği için kabul edmemek istemişlermiş. Bu defa İstanbul'dan resmen İstanbul hükümetine (Damat Ferit sağlanışı mahiyeti korkula-

cak sır saklamağa lüzüm görmediği ve düşmanlar ile şimdi işbirliği edmekde olduğunu anlatıyordu. Demek oluyorduki artık İstanbul'da bir türk hükümeti yoktu. Bu uğursuz tarihle ilgili belgeyi olduğu gibi yazıyorum.

1— Altıncı ordu kumandanı Ali İhsan paşa oturma yerini değiştirecekdir.

2— Altıncı ordu silah bırakacak, top, mitralyöz ve düzeltmesini tayin edilecek bir yerde Mısır savaş kuvetlerine teslim edecekdir.

3— Tarafımızdan emir edildiği zaman ahalini islahesi alınacakdır.

4— Kontrolumuz altında bulunan yöredeki jandarma erleri tarafından lüzümsüz görüldüğü zaman terhis edilecek ve islahesi alınacakdır. Kontrolumuz altında bulunan jandarımaları terhis edilinceye kadar Mısır savaş kuvetlerinin o emrine bağlı olunacakdır.

5— Gözleme tabi olan türk memurları Mısır savaş kuvetleri tarafından Oturulan yeri değiştirme eddirilecekdir. Bu memurlerin yerine tayin olunacak memurların adları tasdik edilmek üzere Mısır savaş kuvetleri kumandanlığına bırakılacakdır.

6— Bütün ermeniler istedikleri zaman Mısır savaş kuvetleri tarafından ülkelerine gönderilecekdi Hane Arazi ve emlakları derhal kendilerine verilecekdir. Ermenilerinin mal ve mülküne yapılan zarar ve ziyanı takdir edmek için icap edenyöreye ziyarete gidecek olan subaylara büyük kolaylık gösterilecekdir.

7— Suç yapan kişiler tutuklanacakdır. Asayış ve genel dinlenişi bozmasından şüphe edilen kişiler tutuklanacakdır.

8— Mısır savaş kuvetleri, bölgesinin doğusundaki tüm demiryolu hududunu kontrol edecekdir.

9— Mısır savaş kuvetleri bütün telgıraf ve telefon haberleşmesini kontrol edecekdir. Hiç bir türkçe şifreli telgraf kabul edilmeyecekdir.

10— Mısır savaş kuvetleri terhis edilen altıncı ordu erlerinin baş langıcda hafta da dokuz yüz er olmak üzere ül-

kelerine gönderilecekdir.

11— Türk hükümeti bizden kaçan Hintli veya diğer erleri bize teslim edecekdir.

12— Bilinmiş olmalıdır ki; Mısır savaş kuvetleri istediği yeri işgal edebilir.

İHTAR : Sekizinci maddedeki kontrol kelimesinin anlamı Mısır savaş kuvetleri istediği tarzda ve istediği zamanda Bağdat hattıyla gerek askeri ve gerekse mülki nakliyat yaptırmağa selahıyetdar olacağı gibi her cins eşya her za man nakil edmekdenBağdat hattına engel olma edmek yetkisi dahi sahip olacakdır. Bu şartlar, Mısır savaş kuvetlerine baş kumandanlığı tarafından İstanbul'da bulunan türk hükümetiyle karşılıklı olarak yapılan şartlardır.

Bunun gereksiz birmüddet sonra İstanbul hükümeti tarafından resmen tebliğine lüzüm hasıl olması dikkate değerdir.

Bunu yayına götüren acapa ne idi?

Osmanlı hükmeti memurlerinin itaat edme tamimi :

FRANSIZ SUBAYLARI :

Bütün fransız subayları gibi Taparda'da Çukurovadaki fransız yönetiminin çürüklüğü vedevamsızlığını koruyor: Türklerin ilkel uluslar gibi zorla, korku ile tehditle tutsaklığa alınamıyacağını anlıyordu. Ve bununla beraber durumu idare edmekde, çıkar sağlamakdan başka bir düşünce beslemiyordu. Taparda'yı elde edmek örgütümüzü yarı yarıya başarı edmek demekdir. En çok Kozan'da ermenilerin gözüne ben batıyordum. Kaç kez beni de uzuklaştırmak istedilerse de başarılı olamamışlardı. Takip ve tazike uğratıldığım cevap beklemek olunduğum zamanlar: — Ben Revandızlıym ülkem ingiliz işgalı altındadır. Uygun olup durum doğma edmedikçe Revandiz'e gidemem İstanbul'a ve başka bir yere gidersem beni kabül edmezler. Ben de size bir fenalık edecekdeğilim. Ben gelişi güzel bir halk gibi burada kalacağım diyordum. Revandızlı olmaklığım fransızlar acısından türk uyruğundan çıkmış bulunduğum ve Revandız ahalisinin Türk degil Kürt olduğu sanısını oluşturmakda idi. Düşmanlar her zaman bu Türk - Kürt dü-

şüncesinde aldanacadır. Hiç bilmiyorlardıki Türk ulusu oğuzlar ve kürtlerdenoluşmuş ayırt edilmesi güç bir topluluğa varıtdır. Demekdirki kürtler Türk ulusunun bir boyudur. Oğuzlarla kürtler (kırmanlar) amca çocuklarıdır. Hiç et kemikden ayrılırmı?..

Örgütümüzün, şebeke ve çalışması ilerliyordu. Herkes durumun acıklığını görüyor. Aramızdaki dayanışma gittikçe kuvetleniyordu. Başlangıcdan beri mali direnç ve çarpışmaya taraftar olan sonradan üstün başarılar gösteren kişilerin isimlerini olgun saygıyla anmadan geçemiyeceğim.

KOZAN'DA :

Saim Bey (sonradan milli çarpışmalar sırasmda şehit olmuşdur. Hukuk okulundan mezun yurtsever, sözünün eri birgenç idi.)

Yarımoğlu Ahmet Efendi

Sehlin oğlu Hasan Efendi

Kurtoğlu HulusiEfendi

Müftü oğlu Ahmet Cevdet (Çamurdan) efendi.
yeğen oğlu. Ahmet ve Halil Efendiler

Akçalıoğlu Kamil

Ali Kahya Oğu Hakkı Ağa ve kardaşları Yusuf Ağa ve Ökkeş efediler (Bu kişi de sonradan kurtuluş çarpışmalarında şehit olmuşdur. Bu şehit olan Ökkeşdir)

Hacı Hüseyin Ağa Oğlu Şakir ve Ahmet Efendiler.

Fekeli Cezmi Bey

Şerif Efenli .

KADİRLİ'DE :

Müftü oğlu Hazım Efendi

Nuri Çavuş

Tevfik Ağa

Öğretmen Rasım efendi

Hacı Musa Oğullarından Çoşkun Bey ve kardaşları Sunbaş ağalarından Mahammed Bey, Yakup efendi, Mürşit efendi, Davut Efendi Molla Mustafa.

Muharram Bey Oğlu Hacı ve Dürdi Begler

Çokakalı Ahmet paşa

Hacı Adem Efendi ve Faik Efendi

Muhammed Fikri Efendi
Everekli Kanberli oğlu Osman Efendi ve kardaşları Şakır Efendi.
(Bu temiz yürekli kişi de kurtuluş savaşı sırasında şehit olmuşdur)
Çoşkun Osman Bey

TUFAN BEYLİ'DE (HAÇIN'DA)

Müftü Oğlu İzzet Efendi (İzzet Efendi'yi kardaşı Hafız efendi ile birlikde Taparda Kozan'a getirerek hapis eddirmişdi. Dokuz ay anlatışı mümkün olmayan iskenceye maruz kaldıkları halde çıkarılışları için Taparda'nın araçısız istediği parayı İzzet Efendi vermemek konusunda kırılmaz bir inat ve sebat göstermişdir.)

ARSLAN BEY

Ve daha adlarını hatırlayamadığım Kozan'da öyle yurtsever ve temiz kişilerle ilişkide idim ki; yüzlerce yıllar sonra Çukurova'da yaşacak bunların çocukları ve torunları bu yiğit babalarının fedakarlığıyla iftihar edebilirler.

İLK KURTULUŞ IŞIĞI :

Kozan Kaymakamı olan ve derneğimizin örgüt ve çalışmasından bilgili bulunan İhsan Bey (Tekfur Dağı Valisi) Bilemem nereden eline geçirmiş bana 2 Ağustos 1919 tarihli Erzurum'dan yazılmış (Mustafa Kemal) imzalı bir bildirge verdi. Bu bildirge iki ay önce yazılmıştı. Bildirgeyi okuyunca deli gibi oldum. Sevincimden ne yapacağımı bilmiyordum.

— Oh! yarabbi artık kurtuluyoruz diye bağırdım. Mustafa Kemal paşa'yla Trblusgarp savaşında Derne'de bulundugum zamanlar tanışdım. Çölde o yoksuzluk içinde onun sağlam kişiliği bana düzgün bir istekden çok önem söz konusu olmuştu. On beş yıllık olay içinde. Bu olayın niyet sırasında ve gerçeğine vakıf olanlarça bu büyük kişilik her Subayın yüreğinde geleceğin yiğiti idi..

Genel savaşa Anafartalar'da yurtu İstanbulu Çanakkaleyi o kurtarmış ve yedinçi ordu kumandanı olarak Haleb'e geldiği zaman da gönüllerimize onun adının etkisiyle sanki bir zafer ve başarı güneşi doğmuşdu. Demek paşa

bizim haberimiz olmadan ilerdenberi çalışıyordu 2 Ağustos 1919 tarihli olan bu bildirge 1 Ekim 1919 tarihinde bizim elimize geçmişdi. Ve şüphesiz daha bir çok şeyler olmuştu.

İntibah Cemiyeti (Uyanış derneği)nin başkanına son yoktu. şimdi derneğimiz Erzurumdaki paşa ile bağlantı oluşturması yeni bir erek oldu.

Bildirge gizlice elden ele dolaştırılıyordu. Bildirgede paşa (Milli işlere hizmet eden bir kişi sıfatıyla milletle birlikre çalışmak üzere askerliğinden istifa mejbudiyetin de kalldığını) bildiriyordu.

Aylardan beri her türlü ulaşma ve haberleşmeden yoksun olduğumuz için il dışındaki çalışmaları uğraşmalardan haberdar olamıyorduk.

Ara sıra istanbul'dan gelen bazı gazetelerde insana umut verecek durumda değildi (Manda'da hami bir devlet tercih, intihabiyle seçmekle uğraşıyorlardı. Bunlar devlet hamiyenin ne demek olduğunu gelip Çukurova'da görmeli idiler!.

Avrupalılar içinde ençok sevdiğimiz insaniyetin, medeniyetin Hürriyetin koruyucusu baş yükselteni adlandırdığımız fransızlar böyle olursa. Yıllardan beri Alsas-Loren için ağlayan Fransa burada ikinci bir Almanya kesilmiş yeni, yeni Alsas - Lorenler icat ediyordu. Her halde artık fransızalarla ve bilhassa vijdanı kararmış ermenilerle mücadeleye baslamak zamanı geliyordu.

Mustafa Kemal paşa'nın bu küçük bildirgesi bizim için ciltlerle dolu eserden uzun uzadiye anlatan daha açık idi.

Bu uzaklarda gelen ses bir ayaklanış fermanı bir kurtuluş müjdecisi idi.

Demek Türk ulusu yeni bir devir tarihi acmak için demir kürsüsünü çelik kalkanını eline almış yeni bir bozkurtun arkasından kurtuluşa doğru yürüyordu.

Bilmemki bu sekiz on kelimede ne sihir vardı. Her okuyanın ruhuna tılsımlı bir ümit kurtuluş üfürüj ediyordu.

Hele benim için Mustafa Kemal paşayı önceden tanımış olmak sonsuz bir güç ve umut kaynağı idi. Herhalde Er-

zurum'la haberleşme edmek buradaki durumumuzu teşkilatımızı anlatmak birleştiriş hareket ve tesis bağlantı eylemek lazımdı. Bu ereğin hısulu için Feke kazasını uygun. buldum. Feke'den ve yöresin den Erzurumla haberleşme mümkündü.

Bu ereğin sağlanışı için Feke Belediye Başkanı Cezmi Beye görüşdüm. Kendisini tanıyordum. Yurtsever bir kişi idi. Kozan'daki çalışmamızdan intibah cemiyetinin oluşmasından ve çalışmasından söz konusu yapdım.

Derhal işbirliginj kabül ederek her türlü yardıma hazır olduğunu bildirdi. Develli kaymakamı Atıf Begle (Kayseri eski mebusu ve şimdi Kırşehir Valisidir' Gizli olarak haberleşmeye başladık. Sonunda benim bizzat Develli kazasına gecerek Kuvayı Milliye'ye teşkilatına memuren oraya gelmiş olan kişiler ile görüşmekliğim yazıldı.

Haberleşme aracı olan Cezmi Bey'den aldığım (ivedi) işaretli bir mektupda) Kuvayı milliye teşkilatına memur kişilerin benimle görüşmek üzere gözlemede bulundukları) bildiriliyordu.

Mustafa Kemal paşanın Erzurum'dan Sıvas'a geldiği ya yılmıştı Aziziye ve Develli yöresinde Kuvayı Milliye örgütü çalışması his ediliği bir zamada benim Feke kaza sına gitmek istemekliğim, fransızların pekçok dikkatlj bakışlarım celp eddi. Fakat yasak edmeği de uygun bulmadıklarından fransız - teğmeni (SUBİ)nin bana arkadaşlık edmesini teklif eddiler. Kabül eddim örğütümüz üyelerinden Muzaffer Bey de tercüman olarak bize arkadaş edildi. Kozan'dan hareketimiz telgırafla Cezmi Beye ve Feke Kaymakamı Şerif Beye bilirdim. (Şerif Begde bu yolculuk sırasında örgütümüze katıldı) Yolda teğmen Subi ile görüşürken bütün işler ve düşüncelerine vakıf olmuşdum. Bu adamın biriçik isteği para kazanmaktı. On bin lira yaparsa Fransa'ya dönüşünde geleceğini temin edebileceğinj tasavvur ediyordu.Ve bu parayı ancak tiçaret yaparak kazanmak emelinde olduğunu söylüyordu.

— Hiç merak edmeyiniz ben size pek çokcasını temin ederim Cezmi Beg zengin ve ticaretle meşguldur. Benim de-

ğerli dostumdur, Hiç kimse de haberdar olamaz. Birlikde ticaret yaparısınız. Dedim memnun oldu.

Cezmi ve Şerif Begler Kozan'dan hareketimizi haber alınca bize kavuşumak üzere (inderesine) gelmişler orada görüşdük. Cezmi Begle (SUBİ) yi tanışdırdım. Her ikisinide gizlice görüşdürdüm. Hafta da üç yüz lira temin edmek üzere Subi, Cezmi Beg'e beş yüz lira verdi. Ve Subi artık kazanacağı on bin liranın nese hayalıyle bize dost olmuşdu. Korkunç on bin lira Subi'yi türk taraftarı yaptı. Artık bizim özelliğimizi söylüyor. Bilhassa bize muhabbetin anlatmış olmak için ermenilerin yalancılığmdan hilekarlığından Söz ediyordu artık Subi'nin zehirli dişleri sökülmüş demekdi. İnderesinden hareketle (Ayşepınar) köyüne geldik. Yüreğim büyük bir özemle çarpıyor.

Ayşe pınar'dan Develli'ye beş saatdır Kuvayı milliye heyetinin Develli'den Feraketin köyüne geldikleri haberini aldık. Aramızda iki saat kadar bir uzaklık vardı.

İLK BAĞLANTI

Akşam yemeğinin ardından Subi odasına çekilince hemen Cezmi Begle beraber yanımıza bir Atlı olarak Fırakatin köyüne gittik.

Fıraketin'de Develli kaymakamı Atıf Beg ve Kuvayı Milliy örgütünde görevli Tufan Beg (Askeri kaymkamlardan Osman Nuri Beg; Osman Tufan Beg sonradan pek çok atılganlıklar yapmış ve Doğan Bey'in, Tufanbeyli'de (Haçin'de) ki bu bu günkü Tufanbeyli'deki yaralanışı üzerine o yöre kuvayı milliye'sinin emir ve kumandasını üstüme alarak Tufanbeyli'deki ermeni direnisini ortadan kaldırmış değerli kumandanlarımızdandır.)

Kanberli Oğlu Osman ve Kozan'dan fransızlar tarafından uzaklaştırılan dava vekili Mustafa Efendiler bizi beklemekde idiler.

Konuşmamız pek samimi oldu. Bu fedakar ve azımkar arkadaşları o kadar sağlam ve çelik ruhlu gördüm ki.. Ben Kozan durumlarım Çukurova acıklı olaylarını anlatdım. Uyanış cemiyetinin gizli çalışma ümitlerini emellerini söyledim. Onlar da Çukurova dışmlaki büyük kocaman örgüt ve baş vurulara genel siyaset ve heyeti temsiliye-

nin tekrarlanmış kararlarına dair bizi aydınlatış eddiler.

O gece hayatımın en mesut geçelerinden biri idi. Bilhassa Tufan Bey'in asker olusu ve aynı kaynakdan yetişmiş bulunmaklığımız beni ona daha çok yakınlaştırtı.

Konuşmamız tam bir uyuşma dairesinde sona erdi. Neler yapacağımızı ör.gütün cizgileri, yazılarını ve tarzını haber leşmemizin nasıl olacağını kararlaştırtık.

Kozan'daki intibah cemiyeti (uyanış derneği) o geceden itbaren Müdafai hukuk cemiyeti adına değişmiş oldu. Saatler bir dakika kısalığı ile geçmiş sabah oluyordu. Gönlüm hiç dönmek edmek istemiyordu (Burada solunum edilen hava Kozan'da yoktu orada kan kokan esaret havasına karşılık burada pak temiz parlak bir havayı hareket vardı. Kozan hayatına artık özellikle dayanamıyacak bir duruma gelmişdim.

Fakat dönüşüm bu kez bir durum halinde ayrıca caresizlik peydah edmişdi. Ayrıldık fakat bu mülakatmız belli olur. Vakıtsız ve gereksiz bir izleyişe uğramış oluruz düşüncesiyle fransız teğmen Subi ile Kuvayı Milliye heyetimin hemen o gün görüşmesini kararlaştırtık. Bu süretle bizim bu gizli görüşmemizde bilinse bile b i l m e z l i k mümkün olacakdı. Ayşe pınar'a dönüşümüzün ardından Atıf Beg'len Subi'ye konuşma isteğini bünyesinde bulunduran bir mektup geldi(Mektupda Fırakteyn köprüsünde kendisini beklemekde oldukları meydanda belli idi.

SUBİ başlangıçda görüşmek konusunda kararsız oldu. Fakat bizim ustalıkla idareyi lisan ile görüşmesini tevşik edmekliğimiz üzerine olur dedi. Kendisi için bu mülakat yazacağı raporunda başarılı bir bölüm oluşturuyordu.

Bu kez de Subi ile birlikde Fırakateyn köprüsüne gittik. Terçüman Muzaffer Beg uygun fırsat ve vesilelerle yararanlanış ederek. Kuvayı Milliyenin azminden, örgütün pek geniş oluşu ve bütün Asya uluslarını içine almış bulunması olabilirliğinden bahsediyor, bu uygarsever fransızın gözüne alışkanlık ve yazılar yığıyordu..

Cezmı Bey'den alınacak on bin lira da Subi'ye altından bir yular olmuşdu.

Fırakateyn köprüsünde görüşüldü. İki tarafla bir diğerine sunuş olundu. Subi bir kalıp halinde bulunan derli toplu öbeğin Beyrut'a geleceğinden ve Çukurovanın fransız toprağı sayılacağından söz konusu bildirisini Atıf Bey'e tekrar eddi.

Atıf Bey'de: Fransanın Çukurovayı Fransa toprağı saymaya hiçbir zaman hakkı olmadığını ve henüz türk barış gerçeklerinin kararlaşma edmemiş bulunluğunu ve türk olduğu besbelli, gerçek olan bir memleket için fransızların israrda bulunmayacaklarına emin oduğunu bildirdi. Atıf Bey, Subi'nin beyanatını şiddet ve kesinlikle tersliyordu. Silret tertipinden tamamen dalgın olduğu bu danışıklı sahnede Subi Öyle Sefil ve becerriksiz bir zorlama durumunda idi ki bu saldırgan ve serefsiz subayı tokatlamamak için zorlu kendimi tutuyordum.

Gerçekden konuşmanın tertibinden gözleme olunan erek hasıl olmuştu. Döndük, Tufanbeyli'ye yönelip yolumuza devam eddik.

MAĞARA BUÇAĞINDA

Halkı çoğunlukla türk olun mağara bucağının yüze yakın köyünün muhtar ve yaşlılar heyeti Kayarcık köyünde bize bir resmi gelecek hazırlamışlardı. Subi bu törene karşı gösteriş hayret eddi. Türklerin fransızlara karşı böyle bir gösteri tertip edmeleri görülmemiş idi.

Götüren ve sebebini anlamayarak memnun olmuştu. Subi gelecekden ve yaşlılar heyetiyle görüşmek istedi.. Ve bunlara karşı da korkunç belgeyi tekrar okudu. Atık kendilerini fransız uyruğu büyük ve ulu devlet ulaşmış, koruyucu olmuş yiğit insanlar olduklarını söyledi. Sözlerini Muzaffer Beg Tercüme ediyordu.

Benimle bu sözleri doğrulayacak mahiyetde bazı şeyler söylemekligim uygun olacağından sözle, bütünüyle keder ve elem acış eddim yapılan zülümler ve bunlardan kurtulmak için hazırlanmak ve silahlanmak lazım geldiğini, bu kara günlerin bir gün yok olacağım açıkdan acığa söyledim. Tabii olarak söylediklerimi Subi anlamıyordu.

Bazı sinirlerine hakim olamayan ve zülmün acıklı pek çok

his edmiş olan kimselerin ağlamaları Subi'nin dikkatlı bakışlarını celp edmış olduğundan ne söylediğimi Muzaffer Beyden rica eddi.

Muzaffer Beg de (Osmanlı hükümetinin bizi yararsız bir savaşa sokup yok eddiğinden ve çocuklarımızı, kardeşlarımızı batıl, mümkün olmayan yapmacık bir dava uğrun da öldürdüklerinden ve gerekse söz ediyor, ağlayanlarda çocukları savaşda şehit olanlardır) dedi.

Muzaffer Beg Tercümanlık rölünü cidden pek güzel beceriyordu. Gerek on bin liranın teminine teşebbüs eddiğimden ve gerekse hemen, güya halkı fransızlara bağlamak için söz söylediğimden dolayı Subi'nin bana bağlılık ve sevgisini çoğalttı. Bunu, herhalde hareket ve muamele biçimi gösteriyordu.

Oradan Tufan beyli'ye gittik. Tufan beyli (Haçin) de onbin kadar Ermeni toplanmıştı. Ermeniler Subi'yi alarak ermeni okuluna götürtüler. Sonradan Muzaffer Begle beni de davet eddiler. Okuldan iki yüzden çok ermeni gençi vardı. Subi'nin bildirgesini dinlemek işteğini göstertiler. Subi bir bir süre ayni belgeyi orada da tekrar eddi. Çukurova'nın fransız toprağı sayılacağından söz konusu edilen bölüme gelince ermeni gençleri ellerini masalara vurarak.

— ÇUKUROVA Ermenistandır! dediler.

Subi pek üzüntülü oldu. Karşılık edmedi. Ben bu manzara karşısında Subi'yi bir avcı, ermeni gençlerini de bu avcının av köpekleri özelliğinde görüyordum. Hiç şüphesizdir ki av yolculuğunda köpeklerin yeri olamazdı. Bu gençler anlamıyorlardıki, hıyanetle, casuslukla alcaklıkla, ve başkalarının zülüm ve istilasına alet olmakla bir millet ne kurtulabilir, nele yükselebilinir..

Her millet ancak kendi varlığına, kabiliyetine kendi tarihine, kendi azmi ve fedakarlığına basarak yükselebilinir. Halbuki ermeniler uluslararası casuluğu ve gayri vijdanı hizmetleri tekelleri altına almış bir durumda idiler. Ülkemizdeki ermeni meselesi bir ermeni sorunu omakdan çok bir Avrupa sorunu idi.

Tufan beyli'den Subi ile beraber memnuniyetle ve Ko-

zan'da beni karşılayacak felaketden tamamıyle habersiz olarak Kozan'a döndüm.

AKLA GELMEYEN BİR OLAY :

Daha atımdan iner-inmez ikisilahlı ermeni fedaisini beni beklemekde buldum.

— Taparda'nın yanına gideceğiz dediler.

Bu davranış benim için o kadar beklenilmesi mümkün idi kj.

— Ne için? dedim. Sert ve haşin bir cehre ile

— Bilmiyoruz diye cevap verdiler.

Direniş edmek anlamsızdı. Taparda'nın yanına gittim. Çetin üzüntümü ve heyecan göstermiyordum. Taparda beni pek soğuk bir durumda kabül eddi. Henüz uzun bir yoldan gelmiş olmaklığım sebebiyle bir ay naziklik alışkanlık durumuna gelmiş olan uzaklığa bile gerek görmeden söze baş ladı.

— Sizin Kemalist (Atatürkçü) olduğunuza ve ahaliyi tahrik ve teşvik eddiğinize dair elimizde müslümanlar tarafından verilmiş belgeler vardır.

Hakkınızda araştırma yapıyoruz. İnceleme sonucuna ka dar tutuklanış altında ve göz altında bulunmanız Brémond un emri gereğidirdedi: Ve ekledi; Hakkınızdaki yönelş başkasında bulunmayan eseri alarak sizi tutukhaneye göndermiyeceğim. Evinizden dişarı çıkmayacaksınız. Sizi evinizde gözaltına aldıracağım.

Bir şey söylemeden çıkdım. Kendimi savunmaya bile lüzüm görmedim.

Kozana bu kez ne bilyük emellerle gelmişdim. Hakkımda şikayetede bulunan türkler kim olabilirdi? Önceden uyanış derneği (intibah cemiyeti) tarafından göz yuman karşıtlı şikayetler yaptırılmıştı. Bundan erekde fransızların bana karşı olan emniyetini kuvetlendirmek ve takviye idi.

Fakat bu defaki şikayetden haberim olmadığı gibi kimlerin tarafından yapıldığını da tayin edemiyordum. Her halde türklerin benim hakkımda şikayetde bulunmalarına imkan yoktu.

Mutlaka buda bir ermeni hile ve oyunu olaçaktı. Gerçekden çok derine dalmaya gerek yoktur. Örgüt araştırtıkça ergeç nasıl olsa meydana çıkacak değilmi idim. Fakat benim için Kozan da yapılacak daha bir çok işler vardı. Asıl canlı ruhlu çalışmamız bundan sonra başlayacaktı.

Müdafai hukuk teşkilatını ikmal etmak bu seferki yolculuğumda getirdiğim en kutsal iş idi. Hüküm giyinceye dek hapis oluşum bütün bu düşüncelerime engel oluyordu. Eğer fransızlar ve ermeniler örgütümüze benim gizli çalışmamı ve Kuvayı Milliye ile bağlantı kurma eddiğimi anladılarsa her halde kolay, kolay kurtulamazdım. Benim için şimdi bir kurtuluş yolu kalıyodu. Kaçmak! Her zamanki gibi kendime çok güvenim vardı. Ve mademki evimde hafif bir süretde tutuk altında ve göz altındayım. Kacabilirdim diye düşünüyordum. O geçe eşime bütün olabilirlikleri, bu durum karşısında ne yapmaklığımız gerek olacağını uzunca inceleme tartışma yaptık konuştuk durum önemsenmeye uygun değildi.

Eşim, bütün durum ve hadeket uğraşlarında bana gizli ortak idi. Görev uğrunda aldığım yaraları o elleriyle sarmış, bilhasa Deyrizor'a geri dönüşünde çok sıkıntılar çekmiş ve sonunda Kozanda bizi ateşden pençesine alan düşman saldırışından çok üzülmüştü. Zavallı kadın! Ben her zaman ona çile kaynağı oluyordum.

Bu defa bir kurtuluş çaresi olarak bulduğumuz kaçmak teşebbüsüne onun katılmasına olanak yoktu. Şimdi beş yaşında bulunan oğlum (Timur dünyaya gelmek üzere bulunuyordu. O bu haliyle benimle beraber gidemezdi. Buradakalması da büsbütün kötü idi. Başarılı olayım-olamıyayım benim teşebbüsüm her halde burada kalaçak ailem için gerçekden bir uçurum demekdi. Her taraftan uçurumlarda kuşatılmış bulunuyorduk.

Burada kalırsam: Faydaci uzaklaştırma, hakaret hapis, tazik ve idam. Bütün bu uğursuz olabilirliklere boyun eğmek gerekdir. Hiç bir şeye karar veremiyorduk. Balan alım yazısı insanı öyle zorbalık gücüne tekeline alıyorduki, insan ona teslim isteği ve arkasından gitmekden başka çare bulamıyor.

Durumun gereği amiri mutlak olduğunu ilk kez olarak bu gece bütün şiddetiyle nefsimde his eddim. Başarı ihtimali pek şüpheli olan bir teşebbüs daha vardırki.. O da özüre dayanarak eşimi hemen anasının yanına göndermek.

— Acapa izin ederler mi?

Her halde ilk yapılacak iş bu idi. Eşimin bu izni madam Taparda'dan elde ediş yapabileceğini umut ediyordu. Taparda'nın madamına gidecek kendisine izin edilmesi hususunda mada'mın hoşluk, yol gösterişini rica edecek çok küçük önemsiz bir hediye olarak ziyneti olan gerdanlığı da Madam'a verecekdi. Fransızlar hediye ve paraya pek düşkündü.

Hatta ermenilerin vijdana ve insaniyete uygun olmayan zülüm hoş görü edilişi husurunda ermeni eliyle fransız cebine akan türk paraları önemli bir iş yapıyordu. Ermeniler onların bütün buzayıf noktalarını bildikleri içindir ki, geçiçi ve devamsız olsa bile başarı olamıyordu.

Eşimin bu düşüncesini bende uygun buldum. Aynı zamanda pek çoküzütülü olduğumu da gizleyemem. Eşime bir evlenme hediyesi olarak verdiğim ve maddi leğerden çok nice manevi ve sonsuz bir değeri olan bir hediyenin kurtuluş fidyesi olarak bir fransız madamının boynuna asılması kıvancıma pek ağır geliyordu. Fakat zaman pek dar, başka bir şeyinteminve tedariki için ne yazık ki paramız yoktu. Ertesi sabah, benim tutuklanışımdan haberi olan ve pek çok tedirginliğe düşen Kaymakam İhsan Begle (Tekfur dağı valisi Ali Sadi Beg (mebus) yanıma geldiler. Durum vetakibi icap eden hareket biçimi hakkında tartışmada bulunduk. Eşimi hemen Kozan'dan çıkarmak ve anası yanına göderme hususudaki kararımı ve bu maksadın oluşması, Eşimin madam Taparda'ya giderek bir özel hediye olmak üzere gerdanlığım vereceğini söyledim.

Onlarda bu tertip ve tedbiri uygun buldular. Eşim gider ben yalnız kalırsam benim için herşeyi yababilmek mümkündüBeni en çok üzen şeyde.. tutuklu bulunuşumun hiç bir kimse tarafıdan bilinmiş olmaması idi. İhsan Beg'de tutuklu bulunuşumun sebebin bilmiyordu.

. Eşim o gün özel süretde Madam Taparda'yı ziyaret eddi. Madam başlangıçda bu değerli armağanı kabül edmemek istemiş. Eşimin sunuş ve zorlaması üzerine sonunda kabül edmiş.. Ve eşim özüründen söz konusu ve yine dönüş edeceği kaytınılaveyi unutmayarak gidişe izin elde edmiş..

Zaman yitirmek uygun değildi Hemen o gün eşimin gidişinin duyulmasına olanak vermeden Mardin'e gönderdim

Bu sesizliği bozmamak kaydıyla yasaklanmamış olduğundan isteyenler beni görmeye geliyorlardı. Ve arkadaşlarım her halde Kozan'da kalmamaklığımı ne olursa olsun kaçmamı tavsiye ediyorlardı Çünkü ermeniler arasında aleyhimde müthiş bir ceryan varmış, gerçekden bu ceryan şimdi değil eskiden beri var idi. Bilmiyor değilim. Kaçmak için gereken güvenliği aldım. Eğer kaçmak uygun olamaz, ele geçer ve öldürülürsem doğacak çocuğumun adının Timur konulmasını ve aileme aid vasiyetlerimi Ali Sadi Bey'e söyledim. Kozan'daki değerli ve yurtsever arkadaşlarımdan son derece memnundum. İstilanın en şiddetli ve korkunç günlerinde Kozanlılar genel olarak büyük bir ağırbaşlılık ve gönül rahatlığı gösteriyorlardı.

Tutukluluğumu böyle evimde geçirmekliğim ve eşime kolaylıkla izin verilişi beni şaşkın etmekten hali kalmamıştı meğer bu çevrilme özel yönelme başarı eseri öyle canakıyıcı ereke nisbet edilmişdiki

ERMENİ TUZAĞI :

Hüseyin Bedreddin Efendi adında Kozan telgraf hanesinde haberleşme ecnebiye memuru bizzat aleyhimdeki düzenleme bana gizlice bildirme ve acığa vuruş etmek süretiyle insaniyet gösterişi yaptı Kendisinin Gökdereliyan papaz yağişe ve polis komiseri Tufanbeyli tarafından ant içme yapma edilerek ermeni komitesine katılış ve benim katlime memur edildiği ve bir çok ödül söz verişlerinde bulunduğunu ve bu işi gerçek lestirme yapamadığı, üstelik acığa vurduğu durumda ölümle tehdit edildiğini ve herhalde kendi tarafından gerçekleştiriş olamıyacak bu işin bir başkası tarafından yapılış olasılığına karşı ne yapıp, yapıp Kozan'dan savuşmaklığımı bildiriyordu. Gerçekden fransız ve er-

meniler türk olmayanlara karşı daha hoş görülü idiler.

Kendi, kendine ben Arnavatum, Arabım, Çerkesim, Kürdüm diyenleri ve Müslüman anasırı Türk cemiyetinin dışında sayıyorlardı. Türklere karşı aldıkları cephede onlarıda kendi taraflarına çekiş etmek ve Türkün yok edilişiden sonra birer, birer onarı da tepelemek gizli istekleri idi. Tek-tük bu türlü bazı saf dillerin ermenilerle birlikte çalışma eddiğini görmüştüm. Hüseyin Bedreddin'in Arnavut olması bildirişine beni inandırdı.

— Acaba Taparda bundan heberdar değilmi idi?

Serbest tutukluluğumla bu düzenin ilgili olması gerek ediyordu. Fakat bu öldürme tertibatını bana bildiren ve ermenilerin

— Kendisini Arnavut göstererek ve içlerine girerek

— Düşünce ve uğraşlarından bilgili olmak süretiyle müslümanları kurtarmak isteğini perverde eddiğini anladığım. bu genci tehlikeye düşürmemek için bu teşebbüsten haberlar olmamış gibi görünmemi uygun buldum. Ynkarıda anılan lar sonradan yazdığı mektup içindekiler dikkat çekici olduğundan ve Ermenilerin ruhi durumlarını görtermekde bulunduğundan bazı bölümleri aynen yazıyorum.

(Yüksek kişililğinizin ermeni ve Fransızlar aleyhinde kışkırtış ve uyarmada bulunduğusuzu, Kuvayı Milliye'ye casusluk yaptığınızı önceden ve sonra kötülük kaynağı oduğunuzu Tufanbeyli'de komite başkanları Fransızca ermenice Türkçe telgraflarla kozan komitesine ve Fransız kumandanına yazıyorlardı. Kozan'a geldiğiniz zaman ermeni çete başkanı Osep Mezaduryan ve komiser Haçin seni de şehit edmek istiyorlar. Papaz Yağişe telgrafhaneye gelerek Taparda dan ulusun verdiği kararın yerine getirilişini istedi. Tercüman Aryas'ın evinde Gökdereliyan, Yağişe, Levin toplantı ediyorlardı. Bir kaç kez telgrafcı Bünyamin ile oraya gittim. Kendimi Arnavut ve İsa Polat'ın çetesi üyelerinden olduğumu ve türk olmadığımı anlatdım. Bu sebeple Güven kazanmış idim. Anyas'ın evinde ermeni komitesi tarafından ant içirildim.

Haçin ve gökdereliyan dedilerki Ali Saip'in mutlaka bir

İslam tarafından öldürülmesi gereklidir. Bunun için bakışlar bana yönelmiş oldu.

Cevaben dedimki; Benim İsa Polat'ın cetesinden olduğuma inancınız var ise benim hiç bir şeyden korkmadığımı taktir edmelisiniz. İnsan öldürmek kolaydır. Fakat bütün örgüt anlaşılmış olur. Bana bir milddet izin veriniz. Ali Saip Bey'in böyle bir fikri varsa. İslamlardan iyi görüşlüklerinden anlıyayım. Öyle bir ihaneti his edilirse içki ile ve diğer bir süretle zehirlenişi mümkündür. Şimdilik bu iş vijdanen ertelenmelidir dedim. Haçin resmi geçit gösterdi. Bu sırrın söylenmemesini bildirdi]

Zaten her zaman oldukça tedbirli bulunuyordum. Kolayca ölmemeği göze almışdım. Bu bildiriş benim için vesileyi ikaz oldu. Gerdanlığı verdiğimiz günün akşamı Taparda beni yanına çağırtı gittim kendisini sonradan gelen, umulan güler yüz gösterir buldum. Bu gönül alış ve bu tebessümün arkasında eşimin gerdanlığının parıltısı açık olarak görülüyordu. Taparda tutuklu bulunmamın sebebi hakkımda yapılmakta olan araştırmayı açıkladı. Fekede teğmen Subi ile birlikde Tufan beyli'ye giderken Mağara bucağında Türklerin bize gör terdiği gelecek ve benim orada söylediğim söylevi Tufan beyli'de ermenileri haber almış, hemen fedai sürüleri Mağara'ya giderek ahali'ye kimbilir, ne gibi bir zülüm ve eziyet yapmış olacaklarki, yaşlılar heyeti benim kenlilerine silah bulmak için uğraşmalarını ve silahlanarak metin olmalarını, yakında Kuvayı Miliye'nin geleceğini hep birden ayaklanmalarını söylediğime dair tutanaklar yaptırılmış, tutanakların içindekiler telgrafla Adana'ya bildirmişler, bundan dolayı Kozan'a gelir gelmez tutuklanışma dair Brémond'dan emir gelmiş imiş.

Bununla birlikde Subi benim lehimde bulunmuş.. Merak edmemekliğim gerekiyormuş kendisi de benim lehimde Brêmond'a yazmış imiş. Belki doğru olabilir. Fakat bu adamlardan o kadar nefret edmiş idim ki. Uzunca ağlattı. Benim uğurlu gerekli şeylerim olduğundan söz konusu bunlardı. Ve artık serbest bulunduğumu bildirdi.

Şu kadar ki benim Kozan'dan gittiğimi istek edmemekle be raber ermenilerin benim hakkımdaki dedikodularına son ver-

mek üzere ingilizlerin çıkış edip fransızlara teslim ettikleri maraş, Antep, Urfa'dan hangisine istersem gönderilişime kılavuzluk edeceğini söyledi; Teşekkür eddim. Düşünüp kendisine bir-iki güne kadar cevap vereceğimi söyledim. Taparda medamına gelen gerdanlıkdan çüret almış olacak ki söz konusunu benim kısrağa getirdi.

— Sizin kısrak sanarım temiz Arap cinsi?

— Evet dedim.

Bir Arap kısrağına malik olmayı pek arzu eddiğini ve her arap cinsidir denilen hayvana güven edilemiyeceğini ve eğer satmak düşüncesinde isem bu kısrağa vereceği paraya acımayacağını söyledi.

Bir Subay için At ve silahın ne kadar değerli olduğunu ancak yine bir Subay taktir edebilirken Taparda bu Fransız yüz başısı benim kısrağıma göz dikmişti. Durum çok nazik idi kısrağımm ;

— Sakın beni verme diye kişnediğini tepindiğini işitiyor gibi oldum. Zavallı kısrağımı da feda eddim. Bu bana eşimin gerdanlığından daha ağır ve acı geldi.

Karşılığında hiç bir para almamak koşuluyla ve benim hediyem olarak kabul edersenin veririm dedim kabul edmek istemedi.

Sonunda kabül eddi. Ve O gece, sevgili kısrağın gözlerinden öperek Taparda'nın ahırına gönderdim. (Kısrağımdan ayrılışım geçici imiş. İlerde görüleceği gibi yine sahibi olan bana geri döndü.

Gerçekten artık benim için Kozan'da durmak uygun değildi. Hemen ertesi gün Develli Kaymakamı Atıf Bege bir mektup yazdım. Taparda'nın teklifinden söz konusu eddim. Mustafa Kemal Paşa'dan davranışlarıma dair bilgiler istedim. Derhal cevap allım. Maraş, Antep, Urfa'dan hangisine gidersem örğüt için pek yararlı olacağını ve üç kazadan birisinin seçiminin benim görüşüme bırakıldığını biliyordu. Eskiden tanıdığım yönle Urfa'yı tercih eddim.

Bir pırlanta gerdanlık ve temiz bir arap atı gibi iki değerli tanığın teminatı üzerine İstanbul Genel Jandarma Kumandanlığının emriyle Urfa Jandarma taburu kumandanlığına

tayin edildim.

Fakat şimdi Kozan'dan Urfa'ya gitmek önemli bir sorun idi. Ermenilerin her halde bir saldırısına uğrayacağımı kuvvetli bir ihtimalli olarak düşünüyordum.

Kozan Türklerinin ve birer-ikişer dağa çıkarak fransız ermeni zülmüne karşı aynı, aynına karşılığa başlıyan çetelerin maddi ve manevi korunmasına sahip idim. Urfa'ya gideceğim duyulmuştu. Fakat günlük hareketimi ve takip edeceğim yönü gizleme ediyordum.

KOZAN'DAN AYRILIŞ :

Hareket edmeden önce Kozan'daki milli arkadaşlar ve her zaman pek etkileyici heyecanlı oldu. Sanki ben kurtuluyorum. Onlar kalıyorlarmış gibi oluyorlardı. Özel olarak ben pek çok ağhyor ve göz yaşlarından bana en çok bir kardaş yüreğinin yapabileceği derin ve sonsuz bir eser samimiyet ile muhabbet gösteriyordu. Kaymakam İhsan Beg, Kozan ileri gelenleri ve arkadaşlarım. En kötü kimden dolayı pek çok yüzleri beni etki eylediler üstelik ben onların hepsinden pek çok üzgündüm (Biraz çalışmak ya kurtulmak ya ölmek) Ulusu, yurdu ülküsü halklara ait katılım çalışma ve arkadaşlık insani o kadar bir diğerine bağlama ediyordu. ki; Bu kötü dünyada başka hiç bir etki ve ayrılış getirmez yakında her halde Doğan ve Tufan Beğlerki geleceklerini ve Kozan'ın her halde tutsaklıkdan kurtulacağını bu inancı tekrar, tekrar söylemekle avunuyor oluyordum. Öyle zamanı birden Kadirli'li Nuri Çavuş (Nuri Çavuş Kozan'da bir çok türklerin hayatını kurtarmış ve değerli çalışmaları olmuşdur)un yardım ve kılavuzluğu sayesinde Kozan'dan çıktım

Kozan'dan uzaklaşırken dönüp, dönüp arkama bakıyordum. Bilemem nedense sanki manevi bir el beni tutarak;

— Gitme diyor gibiydi. Kozan'da çok acı çektim. Çokelem geçirdim. Hemen hiç bir iyi gün göremedim diyebilirim, böyle olmakla biraz Kozan'ı o kadar sevdim ki onun boşaltımı savaşına katılamamak, benim için bir inanış engelidir Fakat Kozan'da çekdiğim acının etkisi olmasaydı. Belki Urfa'da bu kadar ateşli ve hararetli çalışamazdım. Kozan benim için bir fedakarlık mektebi oldu. Sonradan ne yaptımsa ne yalnışlık

eldimse onu hep Kozan'da tutsaklığımın kanlı yumruğu altın da çalışma eddim .

Nuri Çavuş, beni öyle sapa yollardan Kadirli'ye götürtü ki yolda pusuya değil bir tek ermeniye bile rast gelmedim.

Ceyhan'da kaymakam ibrahim Begle görüşdüm. Kendisine Kuvayı Milliye ile bağlantı kurması pek yararlı olacağını söyledim. Gerçekden Fıraketeyn'de Tufan Begle görüşdüğüm gece bu meselede konuya söz konusu olmuşdu.

İbrahim bege açıkca duurumu anlattım. Hemen katılış eyledi. Milli harekete tümden taraftar olduğu ve katılmaya hazır ve diriliş bulunduğunu bildirdi.

Durumu Cezmi Beg araçılığıyla Develli'ye bildiridim. İbrahim Beg sonradan Ceyhan'da pek büyük çalışma gösteriş eyledi. Alman bölüklerinin çekilirken Ak Denizin kıyısında terk edmiş oldukları iki öbüs topunu bularak bunları savaşların sonunda kullanış süretiyle pek önemli ve işleyen görekler yerine getiriş eyledi.

Adana'da Vali Celal Beg'ide ziyaret eddim. Kozan örgütüne ve o yöre Kuvayı Milliye örgütüne görevli Develli'ye gelmiş olan Doğan ve Tufan Beglerin girişimlerine dair Lazım gelen bilgiyi verdim. Ve Adana'dan yola çıkmakla 11 Ocak 1920 tarihinde Urfa'ya ulaşma eyledim.

(BİRİNCİ BÖLÜMÜN SONU)

BÖLÜM — 2

URFA'DA İLK İNCELEMELER :

Güzel Urfa, Fransız askeri işgalı altında bulunuyordu. Şe hir ağır bir uykuda basan ağırlık altında acıyla kıvranarak uyuyor gibiydi. Kimsenin yüzü gülmüyor. Gözetenlerde derin ve ortak bir sancı donuk bir yas var. Önce kentin temiz açık gökyüzü birer havuz ağırlığı halinde dalgalandıran Urfa ağzı gazelleri artık duyulmuyor üstelik bir ses bile işitilmiyordu

Büyük Türk Şairi Nabi'nin cilveli ülkesi sanki için için ağlıyordu. Hava yağmurlu ve çok soğuk idi.

En güzel ve en büyük evlerin üzerlerinde Fransız bayrakları şiddetli ve sinirli bir yelle kopacak gibi sallanıyordu. Kalbimde öyle çoşkun bir isyan hissi ve bir devrim payı varki sanki bu güzel diyarın sahibi yokmuş gibi onu ingilizler alıyor, Fransızlara veriyor, dün İngiliz bayrağının sallandığı direkde bu gün fransız bayrağı şahlanıyor.

Urfa'nın asırlar görmüş heybetli kalesi ensefil olarak boynunu bükmüş.

Birbirini izleyen bu saldırganlara karşı güya mancınık direklerinden kollarını kaldırmış düşmanlara emellerinin davalarının batıl olduğunu hiddetle haykırış eder gibi idi.

Burada Hazreti İbrahimi ateşe attılar yakmadı. Urfa'da çok eski ve görkemli bir kale kalıntısı vardır. Kalenin üstünde vaktiyle yıkılmış bir binanın kalıntılarından olan iki düzgün ve birbirinin ayni iki sütün halen eski durumunu koruyuş edmekdedirler

Urfa'da göbekten göbeğe ulaşan söylenti yöresel görüşe göre güya bu sütünlar mancınık sütünları imiş ve Hazreti İbrahimi Nemrut buradan, bu sütünların altında yakılmış olan ateşe atmış fakat o anda ateş suya dönüşmüş (Halil-ül Rahman) Havuzu bu biçimde meydana gelmiş imiş. Gerek Halil-ül Rahman ve gerekse yakında bulunan (Aynzeliha-Zeliha gözesi) havuzlarındaki balıkları Urfalılar bu kutsal söylentiyi yapmışlar eskiden beri. Balıklar kutsal olduğundan dolayı halk tarafından yenilmedikleri için havuzlar balıklarlı doldu.

Ateş Hazreti İbrahimi orada yakmadı! Sizin getirdiğiniz bu araçlar, toplar, tüfeklerde bu halkı yakamaz! yanacak sizsiniz! Acıyorum sizden ol gelenlerde gidemedi. Burada kaldı. Haçlı seferleri sırasında (jüslen) adındaki fransız sülalesi Urfa'yı zapt ve istila ile altı ay kadar idareyi hükümet, edmiş ise de Urfa'yı kurtarmak için Musul'dan gelen (imadeddin Zengi) jüslen ve ordusunu Urfa'da bir ay kuşatma edmiş ve sonunda bütün o fransız kuvetini yok edmiş ve Urfa'yı kurtarmışdır.

Şimdi siz fransızlar! Bu düşünceden çayın! Bu topraklar kutsaldır. Burası ele geçirilip zapt edilemez. Ben işte karşınızda tarihin canlı bir tanığı ve örneğiyim. Bir zamanlar Romalılar da buraya geldi. Fransız şövalyesi jüslen'in ahalisiyle, ordusu da bu güzel şehri almak istedi Fakat hiç biri canını kurtaramadı. Hepsi burada toprak oldular. Ve rüzkar toz, toprak olan o orduları geldikleri yerlere doğru savurdu yok eyledi. İsterseniz bu gerçek (Ayn Zeliha) ve Halil-ül-Rahman) havuzlarındaki ezeli ve tarihi balıklara sorunuz! Onlar da size bu sorunuzla şiddet karayı söyler.

Henüz Fransaya dönmek olabilirliği ve olanağı var iken gidiniz! Gidiniz! Oğuzların ve Selçuklu türkmen torunlarının ortak gönülerinde özerklik, özgürlük ateşi yanmağa başlıyor. Bir tek can olan bu kocaman alet ve haç biçimi vücüda getireceği kıvılcımdan kaçınız! diyor.

Fransız bayrakları bu allevi hitabeyi işitmemek için yüzlerini çeviriyor.

Çarşıda sürü, sürü Fransız askerlerinin o güne düşmüş er meni kılavuzu onları dükkandan dükkana götürüyor.

— İşte görüyormunuz bütün bunlar bir ermeni malları dır. Türkler zorla aldıllar. Ve şu gördüğünüz çarşaflı kadın yok mu? O bir Hırıstiyan kız dır, Türkler kaçırdılar tanınmasın diye yüzüne kalın peçe örttürüyolar. Bir iki yıl önce bu kent tümden bir edmeni kenti idi. Bu Türkler dağladan geldi... Diyar erlerin bu türlü alçaltmalar karşısında dişlerinin gıcırdadığı his olunuyor. Hıristiyan ve insaniyet alçaklıkla Evet asırlardan beri hep bu türlü ayaklanan Yobaz ve saldırı ordularıyla çarpışıyoruz

Bu görüntüş yeter idi şimdi.

Urfayı kurtarmak için ne yapmalı? Diyordum. Urfa'nın gerçek yoksullarını, samimi ödenekini anlamak gerekliydi. Bunun için Urfa'da güvenilir israr edebilecek kimselleri ve eskiden tanıdıklarımı görmeğe karar verdim.

Önceki hayatda durumu yüksekten görebilen bir kaç kişi ile görüşmek içap ediyordu. O sırada Urfa'da buulunan Mali ye müfettişi Faik Beg (Divani muhasebe ikinci başkanı' ve ceza başkanı İsmail Hakkı Beg .Maliye Bakanlığı işleri Hukukiye Müdürü yardımcısı' Barış hakimi Fevzi Beg (Antep'de başlangıçda Genel Savcı) gibi kimselerle görüşdüm.

Hiç bir endişe ve çekinmeye gerek görmeden görüşümü söy ledim. Burada Milli bir örgüt yapmağa ve bir ayaklanma hazırlamağa memur olduğumu açık ederek çabuk hareketim hakkında beni aydınlatmalarını rica eddim.

Çıkış gerçekden övünmeye değer olacak bir samimîyet ve pek sıçaklıkla baş vuru hissimi alış eddiler. Durumu bütün acıklık ve derinliğiyle inceleyen benden önceki görevli Binbaşı Ali Rıza Bey'in bir örgüt yaparak istediğni fakat fransızlara ihbar edilerek hudud dışına çıkmağa mejbur kaldığını Urfa'da geniş ve kapsamlı bir örgüt gerçekleştirme uğraşı olduğunu anladım.

Tecrübe edilmiş bir şeyi tekrar tecrübeye kalkışmak vakit yitirmek demekdi. Bundan dolayı maksada pek hızlı ve kestirme yürümek daha uygun idi. Zaten herkes durumu görüyordu.

Üstelik Urfa halkı gibi Allahın ve tabiatın büyük belirme ulaşma olmuş türeyen fikirli yurtsever fedekar insanlara güven olunmaz mı? Kenli kendime kararımı vermiş gibi idim. Urfa'da bulunan Siverek'li Ali efendi'yi (Urfa Milletvekili'de ziyaret eddim. Maksad ve emelimi ona da söyledim. Kendisi istanbul'a gidliyordu. (İstanbul'daki Millet vekili olarak mec lis üyelerinden idi.) Beni kaymakam Ali Rıza Beg ile gizlice görüştürdü. Ali Rıza Beg değerli yurtsever bir kişi idi.

İlk konuşmamızda uyuşma eden bana her türlü yardımda bulunacağını söz verdi, yine Ali efendi'nin kendisinden yararlanılacağını hakkındaki güvence üzerine Badilli aşireti

başkanı Sait Beğ'le de tesis haberleşme eddim. Diğer aşiret başkanları ile haberleşmeye başladım. Bu incelememeden oluşan sonuç. Beraberimde bulunan jandarma ile ansızın bir ayaklanış ortaya çıkarış ve aşiretleri birlikde sürüklemek idi Fakat bunun içinde herşeyi önceden matamatiksel bir kesinlikle hesap edmek gerekiyordu. Ugraşımı sonucu şüpheli tesadüflere bırakamazdım.

Başarılı olabilirliği yüzde doksan dokuz bir kesinlikle tesbit edmedikçe işe başlamak tehlikeli sonuç doğrabilirdi. Ulusumun gereksiz akaçak bir damla kanı benim için cihandan daha kiymetlidir.

Fakat büyük erek ve ülkü başarıyeti için akması gerekli olan, muhtaçlık payı eden birçok kanda tamamen helaldır. Bu na dayanarak ise başlamazdan önce bir danışma heyeti oluş turmak zorunlu idi. Bu konuda hiç bir çetinlik bulmadım.

Urfadaki tandıklarımın arasından bu danışma heyetinin oluşturuluşunu sağlayabildim. İlk kez fikrimi binbaşılıktan emekli İhsan Beg'e açtım. Çukurovada yap(lan züllümü anlattım. Bu temiz asker ruhu bütün sesizlik ve samimiyeti ile bana kollarını uzattı. birbirimizin ardınca ant içme eddik ani törenle Urfa askere alma şubesi başkanı Binbaşı İlyas siyasi kaymakamlardan Şevket, Baytar müfettişi Adil, Jandarma Teğmeni Hulusi Begler samimiyet dairemize ve gizliliğimize dahil oldular .

Örgütü ayıklamayı uygun görmediğimiz için Urfa ahalisinden yalnız Belediye Başkanı Hacı Mustafa, Barutcu Hacı İmam ve Bedir Ağa oğlu Halil Ağa'yı ant içirerek heyetimize aldık.

Aşiret başkanlarına yazdığım mektuplara cevap gelmeye başlıyordu. Gaze aşireti başkanı Haçım Beğ, Aşiretinin emre hazır olduğunu bildiriyordu. Durumu 17 ocak 1920 tarihli açıklanmış bir şifre ile Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdim. Urfa telgrafhanesi Fransızların denetimi altında bulunduğundan şifre ile telgrafname çekilemediğinden heyeti temsiliye ile olan haberleşmemiz Siverek Jandarma komutanı Binbaşı Aziz Beg aracılık ediyordu. Daha önceden Urfa telgraf Müdürü Arif Beg de düzgün dinleyebilecek bir durum-

da heyeti temsiliyenin başlıca o emri ve tebligatı çalışmasın dan bilgiler alınarak bizi haberdar ediyordu.

Danışma heyeti oluşturulması ve aşiret reislerinin anlayı şının sağlanması üzerine çalışmaya başlamak zamanı gelmiş idi.

Urfa'da 560 mevçutlu bir fransız sürekli müfrezesi vardı. arasındaki telgraf hatlarını bozacak ve fransız müfrezesi Urfa'da ayaklanma oluşu sonunda Anze aşireti şimendifer hattını derhal kesecek Urfa, Suruç, Müürşitpınar istasyonları Urfa'da ulaşması kesilmiş bir halde kalacakdı.

Bu düzenin tasarlanışı ardınca direniş gününü 28 Ocak 1920 olarak kararlaştırdık. Durumu Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdim.

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZETLERINE

Şifre:

17 Ocak 1920 tarihli Şifreli telgrafnameye dairdir.

Binbaşılıkdan emekli İhsan, Şube başkanı İlyas, Siyasi kaymakamlardan Şevket, Baytar Müfettişi Adil ve Teğmen Hülüsi Beg'ler ve ülkenin ileri gelenerinden uygunları ant içerek 28 ocak perşenbe günü mili direnişin gerçekeştirilişinin karar altına alındığını arz ederim.

30 OCAK 1920

Ali Saip

Direniş Urfa'da başlangıcında jandarma ortaya çıkacak ve Urfa bulunan altı yüz Rus tüfeğiyle bir buçuk milyon Ruscephanesi 28 ocak 1920 sabahı boşaltılacak olan cezaevi tutuklarına ve eli silah tutan gençlere verilecek ve bu direnişi bizzat ben idare edecekdim.

Yöre aşiret reislerine şu bildirgeyi yazdım. Çabuk hareketlerinin bildiren ayrıca birer bildirge bile gön derdim.

BİLDİRGE

Fransızlar tarafından işgal edilmiş olan Adana ilinde yapılan zülüm ve açıklı olaylardan sizlerin habersiz olduğunuzu görüyorum. Adana'ya fransız ayağı bastığı günden beri din, namus, şeref ve haysiyete saldırı başladı. (Çukurova'da Brémondun vücüda getirmiş olduğu fransız-ermeni övgütü ve bu

örgütün yapmakla olduğu zülüm bir açıklı hikaye oldukdan sonra Bura da da ayni zülüm başlamak üzere bulunuyor. Fransız kumandanı görevli jandarmaların terhisiyle gönüllü olanları kayıt eddireceğini söyledi. Bundan erekde hazırladıkları üç yüz ermeni jandarmayı kayıt eddirmekdir. Adana ve Kozan'da kulağı kesilen ve gözleri oyulan müslümanları gözlerimle gördüm. Bu felakete uğrayan yöreden bağrım, ciğerim yanık olarak buraya geldiğim ve buradan aynı açıklı olay başlamak üzere bulunduğuna haberdar olduğum için sizi ikaz edmeyi vijdanıma dizilmiş bir görev sayıyorum.

Fransız kumanlanı, burada takip edecekleri siyaseti korkusuz açıkca söylüyor (Yöre aşirettlerinin kişilerini para ile elde ederek başkanlarını ellerinden alıp birer dayanak ve bahane ile kendierini Cezayir ve Tunus'a nakil edeceğiz. Bu biçimde yöre aşiretlerini ve ermeni kişilerini Fransız su bayının kumandasında askeri bölükler oluşturup ve onların kişilerini para ile bize bağlanmış olma aracığıyla yarar edip yavaş yavaş Diyarbakır, Sivas, Harput (Elazığ), Erzurum Van, Bitlis illerini işgal edeceğiz. Ereğimiz göçebeliğe son vererek İnsanlık dünyasına hizmettir. Bnun için işe yöre aşiretlerini, Türklerden ayırmak süretiyle ise başlayacağız)' diyor.

Ey! Aşiret başkanları! bilirsiniz ki bundan kırk yıl önce oldu, Ruslar doğu, ilerini Ermenistan yapmak istiyorlardı.

Eğer babalarımızın azimi ve inancı olmasaydı bu gün yok olmuştuk.Dünyada islamiyeti koruyuş eden hür ve bağımsız ancak her biride Türk boyları olan oğuzlar ve Doğu Güneydoğuda yaşamakta olan Selcuklu türkmen boylarıdır. Bu gün İslamın yurtu tehlikededir. Sizki bütün bir hıristiyanlık dünyasına karşı kutsal savunuş eden Selahatdin Eyübi Hazretlerinin torunlarısınız: İslamiyet ve yurt sizden imdat bekliyor. Düşman saldırısına uğrayan memleketlerden kanlı duumanlar çıkıyor, iki günden beri Maraş'ta kanlı çarpışmalar oluyor. Antep direnişe hazırlanmış bullunuyor. Anzelerde buraya geleceklerdir. Haçim Bag nerde ise kendisine haber gönderiniz. Ve aranızda bir anlaşmazlık varsa son zamana dek aşkıala el ele vererek bir bütün durumunda Fransızların Ur-

ra'nın karşısında görünmenizi rica ederim. Urfa sizi bekliyor. Gönderdiğim gizli bildirgeye harfiyen riayet edilmesi istenileni yapmak kurtuluşumuz olacaktır. En ünlü ve en kökden asil bir aşiret başkanı olduğunuzu dünyaya karşı ispat edecek zaman bu zamandır.

20 OCAK 1920

ALİ SAHİP

GIZLİ BİLDİRGE

1— Ocak yirmi sekizinci günü saat sekizde Urfa - Akçakale, Mürşitpnarı Fransız işgal kuvvvetleri kumandanlarına bağlanmış ültimatomun bir örneği mühürllenmiş olarak bırakıll ş edilecek ve süreti verildiğine dair kendilerinden imza alınacaktır.

2— Günlük adı geçmiş vukubulacak direniş genelde memleket içinde hiç bir noktada zere kadar güvenlik şüphe durumuna meydan verilmeyecektir.

3— Yurttaşlarımız olan ermenillerin kendilerine ve mallarına en ufak bir saldırı edilmeyecek ve hayatlarını güven altına alınacaktır. Hıristiyan yurttaşarımızı korku ve heyecandan olaylar için bildirgenin bir örneği din işler başkanlığına verilecektir.

4— Kasaplar içine silahlı ve silahsız hiç bir fert girmeyecekdir.

5— Fransızlara verilen yirmidört saat zaman içinde bulundukları mahleleri boşaltış etmiyecek olursa her iki bölük kendilerine tertip olan yerleri yavaş yavaş işgal edecektir.

—6 Ocağın yirmi sekizinci perşembe günü bütün dükkanlar ve üstelik fırınlar bile acılmayacaktır.

7— Fransız işgal kuvvetleri fertlerine gerek müslüman ve gerekse hıristiyan hiç bir kimse tarafından yiyecekler satımayacakdır.

8— Karadan kasaplara satılmak üzere hiç bir şey getirilmeyecektir.

9— Fransız işgal kuvvetleri kumandanları ültümatoma red eddikleri taktirde;

A— Anze Aşireti başkanı Hacım Beg Karargahı Sultan tepe kuvvetinin bir kısmıyla Akçakalede bulunan Fransız ku

vayi İşgaliyesini oradan çıkarış ve Demiyolu hattının Fırat ile Seyfeddin arasını tahrip ve telgraf hatlarını kesecektir.

B— Suruç aşiretleri; Haçim Beg aşiretleri ile birleşerek Suruç ve Mürşitpınar'daki fransız kuvetlerini çıkış ve Suruç'un yöresi ile haberleşmesini keseçekdir.

C— Döğerli, Bavelli ve merkez sancağa bağlı aşiret başkanlarını ve kasabadaki Kuvayı Milliye, jandarma Urfa'daki fransız kuveterini çıkarış ve Urfa 'le yöre başkanları arasındaki telgıraf hatlarını kesmeye memurdur.

10— İşgal kuvvetleri tarafından vaki olacak küçük bir saldırı, büyük bir şiddetle def edilecek ve bu hususda verilen yirmi dört saatlık zaman olmamış gibi sayılacakdır.

11— Köylerin hiç birine hiç bir sebeb ve bahane ile saldırı ve yağmacılıkda bulunulmayacak, bu gibi davranışlardan tümüyle sakınılmış olacakdır. **20 OCAK 1920**

Talimatnameye bağlı aşiret başkanları tarafından fransız kumandanlarına verilecek olan ültimatomun örneği

FRANSIZ IŞGAL KUMANDANLIGINA :

Gerek Wilson pirensiplerine ve gerekse Mondros ateşkes belgesi hükümleri değiştiriş olarak sebebsiz ve gereksiz memleketinizi işgalinizi millet olgunlukla red ve protosto eder ve kısa bir müddet içinde bulunduğunuz yeri boşaltış edmediğiniz süretde zorla ve savaş da çıkartılmanıza baş vuruş edileceğinden bu süretde akacak kanların sorumluluğu size aitdir.

Bütün düzenleme ve araştırıp buluşu sağlamış idim. Bildirgeleri atlılarla yöreye dağıttım 22 ocak 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'dan şu telgırafname geldi.

URFA MÜDAFAİ HUKUK HEYETİNE :

Kilis kasabasında fransız işgali bölüğü kumandanının islam ahaliye hitaben yayın eylediği, Aşağıda olduğu gibi bildirge (Sivas'da oluşmuş Anadolu kadınları müdafai vatan cemiyeti) tarafından uyuşma temsilcileri yanında protosto edilmişdir. Bu asırda vijdan insanlık kabül edmiyeceği bu yollar zülümleri tüm heyeti merkeziyelerin protosto edmesini tavsiye ederim. 21 OCAK 1920

Heyeti temsiliye adına

Mustafa Kemal

Kilis Fransız kumandanlığının yayın eddiği bildirgenin süreti:

1— Ne için taşıdığı incelemeye bile lüzüm görülmeksizin üzerinde tabanca bulunan bir adam sualsız ve cevapsız kurşuna dizilecektir.

2— Bir kargaşalık oluşunda telef olacak veyahut yaralanacak bir fransız erini karşılık yaralıyanlardan iki adam kurşuna dizilecektir. Ve bunlar okumak ile seçim olunacaktır.

3— Bir evden silah atılırsa o ev yakılacaktır.

4— "Osmanlı hükümeti" memurlarının böyle bir durum oluşunda derhal hak idare ve hakimiyetleri düşürülüş edilecektir.

5— Küçük bir olay oluşunda sokaklar mitralyöz, bomba ve gazlı mermilerle ateş altına almaçaktır.

Buzamanda Antep, Maraş, Kilis, Adana ve Kozan'da gizli ve göz önünde direnç ve kurtarma harekatının başladığına dair haberler alıyorduk.

Türk Ulusu yaralı bir arslan gibi kımıldıyor, İstilaya başa kalkmaya saldırıya karşı yumruğunu kaldırıyor.

Türk ana yurtu hudutları nehirlerle, dağlarla göğüs engeli değil Türk gönüllerini Türk Sinelerinden oluşmuş olması mümkün değil fetih ve büyülenmiş siperlerle sınırlanmıştır. Bu siperler düşman tarafından hilekarca asılmıştı. Milli sınır, Milli hudut duygular varlık ediyor Türk kentleri birer, Türklüğünü ve varlığını bağırmağa başlıyordu.

O sırada Maraş ve Antep'te milli harekatı idare eden Kılıç Ali beg'den şu telgrafı aldım.

ALİ SAİB BEG EFENDİYE

Düldül dağlarında yolculuk eden Kozanoğlu Doğan Beg tarafından yüksek kişiliğinize takdim edilen Kılıç Ali benim Urfa durumları ve örgütünü ne dereceye kadar ilerlemiş ve heyetin kimlerden oluşacağını ve düşman kuvvetlerine dair vereceğiniz bilgi sabırsızlıkla bekleme haberleşmemizin Antep heyeti temsiliyesi aracılığıyla sürüp gitme ricasıyla, yüksek saygılarımla arz ederim efendim.

24/25 OCAK 1920

EMRULLAH OĞLU KILIÇ ALI

Urfa örgötüne ve 28 ocak 1920 tarihinde kararlaştırılan Urfa milli direnişine dair gerek kılıç Ali bana ve herkese Antep ve yöre heyetlere bilgi verdim. Urfa direnişinin ba şarısıyla sonuç kabül edilebilir oluşu için bu harekatı Milli ve Gaze aşiretlerinin herhalde katılış eddirilmesi arzu edili yordu.

Bunların katılışı sağlanış altına alınmadıkça işe başla mak başarılı sakınış değildi. Bugün bozuyor. Fakat Anze aşiretinden bir haber alamıyordum. Bu bir iki gün pek bü yük bir coşkunluk ve yürek çarpıntısı geçirdim. Milli aşire ti başkanı Mahmut Beg'den beklediğim cevap geldi. Bu ce vap aynen şudur -

URFA'DA ALİ SAİP BEG EFENDİ KARDAŞIMIZA

22 OCAK 1920 tarihli bildirge olgun saygı ile aldık. için dekiler bütün tetkik olundukta orada husüle getirdiğiniz dini hisler ve yurta en büyük teşekürlerimizi arz ederiz Niyet ve maksadımız hükümetimizin özgürlük ve bağımsız lık sağlanışına bu güne kadar izlediğimiz erek ve en güzel başarı belirtisi olduğu için bütün anlamıyla bu bölümdeki direnişli kararınızı kutlarız. Zaten yurtun beklediği umut da budur. Biz yaşamak ve adama yazık edmek için din ve yurtumuza ait görevde kararsızlık edersek bundan oluşacak durumlardan dolayı değişiklik tarihi islamda sonsuz bir le ke bırakacağımız tabiidir.

Buralarını bir işin oluşu ederek, icap edenleri uyarma, aydınlatma buyurduğunuz bildirgeniz ve kazanılışı kesin olan kararınız göz önünde olan bir delildir. Düşünceleriniz, kararınız ve bu bölümdeki direniş, ciddiyetiniz uygun görül müştür. Gerçekten Urfa'da herkesin beklediği görev de bun dan başka bir şey değildir. durumu kurultay'a yazdığınıza da bilgi hasıl oldu. Bu hareketi yüceltme edeceklerine umu tum mükemmeldir.

Yardımınıza koşmak ve size ciddi koruma bulunmak üzere icap edenleri yazdık. Hazırlanıyoruz, durumu ceryana bağlanmış bulunduğumuz söz orduya apaçık haber eddik. alınacak cevap ayrıca sunulacaktır.

Yüce Tanrı'nın imdat yardımı ruhani Peygamberi ile

kendi sayemize dayanış ederek dini görev ve yurtumuza kararınız yönüyle katılış edeceğimizin sunulmasıyla ve bir kişinin bu düşünceye karşı kalmaması hususunu tarafımızdan ileri gelenler ve hükümet başkanları bildirisi ile saygıları ilaveten ulaştırış riça eder ve kişi asilanelerine takdimi saygılar eyleriz efendim.

26 OCAK 1920

Milli aşireti başkanı Mahmud.

Gerek mektubun yazma biçimi ve gerekse Anze aşiretinden henüz bir cevap alınamamış Urfa Milli ayaklanışının zamanı, bu arada gerçekleştirilişi hususunda beni düşündürüyordu. Ben her yönüyle hazırlanmışdım. Jandarma fertlerini gayet iyi teselli verme ve donatım edmişdim. Urfa'da mevcut altıyüz rus tüfekiyle bir buçuk milyon adet cephanenin derhal dağıtım için tertibat almışdım küçük, müfrezeler halinde şehri bir anda terk edip belirli yörelere çekilecektik.

26 Ocak akşamı hava açıktı. Güneş renkden renke girerek bulutlar arasında mühteşem uyku yatağına çekiliyordu.Ufuklar penbe bir gülümseme ile gülüyor. Urfa'ya özgü bu asil ve kibar öbek karşısında fransız bayrakları renkli birer yılan gibi direklerine sarılmış kendileri için hazırlanan sonuçdan habersiz susgun duruyorlardı.

Gözlerim çöl tarafında dışardan gelecek haberleri gözleyiş ediyordum. Bilhassa kendisine önemli bir görev bırakış edilmiş olan Anze aşiretinden hala bir haber yok. Yöreye çıkardığım atlılar da dönüş edmemişti.

Akşam; yavaş, yavaş yağan ince bir yağmur gibi her tarafı karaya boyadı. Gece olmuştu atlılar geldiler.

Anze aşireti çölde uzaklarda imiş... Belirtilen zaman içinde yetişebilmesine olanak yok. Çok kuşkuya gerek görmedim. 28 Ocak 1920 tarihinde kararlaştırılan ayaklanışı 31 Ocak 1920 pazar gününe erteledim. Ve derhal yakın aşiretlere ve Antep, yöre heyeti merkeziyelere bildirdim.

Antep ve yöre heyeti merkeziyelere ve aşiret başkanlarına:

Ocağın yirmi sekizinci gününe buraca gerçekleştirilme-

si kararlaştırılan milli ayaklanışa katılacak olan Anze aşiretinin uzakda bulunması hesabiyle ayaklanışın 31 Ocak 1920 pazar gününe ertelendiğini arz ederim.

26/27 OCAK 1920 Ali Saip

Ertesi sabah 27 Ocak 1920 Urfa fransız kumandanından bir davet pusulası aldım. Öğleden sonra dörtde Urfa'da bulunan fransız albayı Normand'ın serefine verilecek çay ziyafetine davet ediyordu.

Bu davetin sebebini anlamadım. Bununla birlikde kaymakam Ali Rıza Begi'de davet eddiklerini sonradan öğrendiğimden bunun önemsiz bir üsüller gereği olduğunu hüküm eddim. Fransız miralayı Norman ertesi gün Diyarbakır'a girecekdi.

Kendisini Urfa'dan Diyarbakır'a götürmek üzere Diyarbakır'dan atlı teğmeni Halil efendi kumandasında on beş kişilik bir atlı müfrezesi gönderilmişti. Öğleden sonra saat dörtde sancak kaymakamı beraber fransız kumandanının bulundukları yere gittik. Urfa'da Normand'la birlikde hemen tüm fransız subayları hazırdı. Ziyafetde açık bir soğukluk hüküm sürüyordu. Çaylarımız içer-içmez kaymakamla beraber dönüş edmek üzere Allaha ismarladık derken Normand biraz özel görüşmek sebebiyle benim kalmaklığımı rica eddi.

Kaymakam gitti, ben kaldım. Büyük bir salonda bulunuyorduk. Normand fransız subaylarından ayrılarak benimle bitişik odaya geçti: Ayakda idik Normand:

— Aşiret başkanları haberleşme ve ilişikde bulunuyormusunuz? dedi. Bu soru neden gerek ediyordu. Derhal Adana jandarma kumandanı kaymakam Haşim Beg'i hatırladım. Bu kişi Brémond tarafından verilen bir çay ziyafeti ardından tevkif edilerek Beyrut'a götürülmüş ve orada hapis edilmişdi: Fransızlar çay ziyafetini bir (Tuzak) olarak kullanıyorlardı.

Fakat, Urfa, Adana'ya ve bu günkü duram dünkü duruma kıyası kabül değildi. Benim tutuklanışım her durumda bir patlama kuşturuş edecekdi. Bunu fransızların anlamamasına ihtimal yoktu. Özellikle Normand ertesi günü

mümkünlük Urfa'ya doğru hareket edmiş olan veya harekete yönelmiş bulunan aşiretler içinden geçip Diyarbakır'a gidecekdi.

— İcap eddikçe aşiretlerle ilişkide bulunuyorum dedim.

Jandarma taburuna sonradan katılmış bulunan ve niyeyeti işe girişmelerinden bilgisi olan Jandarma Teğmeni Hulisi beg bulunduğumuz binanın yöresinde durumu gözet liyordu. Normand'ın peşi sıra bildirge ve eğlenişi beni şaşırttı. Hemen, hemen aşiret başkanlarına yazdığım bildirgelerin içindekileri aynen tekrar eddi. Benim böyle bir girişim lerde bulunmaklığımın kötü sonuçları yüz döndürme edeceğini ve benim için en yurt sever hareketin yeni durumu kabül edip hiç bir süretde engel çıkarmak olduğunu özel mantıkıyla uzunca izah eddi.

Ben hiç bir girişimde bulunmadığımı ve böyle şeylerden haberim olmadığını, eğer bir ihbarda bulunulmuş ise bu nun tamamen yalan ve asılsız olduğunu söyledim. Norman dı inandıramadığıma emin idim. Fakat gerçekten sevmedi ğim durumda buradan, bu salondan ve düştüğüm bu tuzak dan kurtulmaktan başka ereğim yoktu.

Böyle üzerine yağ sürülmüş ve danışıklı yalanlara ina nılmamasını söyleyerek salondan çıktım. Bütün Fransız su bayları dik, dik, ve anlamlı bir bicimde bana bakıyorlardı

Doğruca Kaymakam Ali Rıza Beg'e geldim. Durumu Nor mand ile konuşmamızı anlattım. Her halde Fransızların be nim aşiretlere yazdığım bildirgelerden birini ele geçirdikle ri gerçekti. Ancak benim için Urfa'da durmak mümkün de ğildi. Uğraşmalarımın büsbütün kısırlaşmaya uğraması olabilirliği vardı. Düzeni dışardan yapmak kazanma zorun luluk edmişdi. Ali Rıza Beg de bu fikrimi uygun gördü.

O gece binbaşı İhsan, Şevket, Baytar müfettişi Adil, Jan darma teğmeni Hulusi Begler de binbaşı İlyas Beg'in evin de sözleşme toplanış eddik. Enine- Boyuna durumu incele me ve tartışma yaptık Bir gece o havanın pek güzel olma sına rağmen bu gece müthiş bir yağmur yağıyordu.

Önümüze çıkan bu engelleri bizi üzmekle beraber gücümüzü artırıyordu. Yağmur gittikce şiddetleniyor ve polis

devriyelerinin düdükleri bu fırtınalı gece içinde esrarengiz bir biçim alıyordu. Sanki bulunduğumuz evin yöresini Fransızlar sarmış bizi kutsal isteklerimizden engellemek istiyorlardı.

Karar verdik hemen o gece binbaşı, İhsan, Şevket, İlyas Beglerle Adil Beg ve ben Urfa'yı terk edecekdik. Jandarma teğmeni Hulusi Beg Urfa'da kalacak bizimle bağlantı kuracak ve bilhassa altı yüz rus tüfeğiyle bir buçuk milyon fişenki göz altında bulunduracak idi Karar derhal olay yerinde gerçekleştirilmeye konuldu. Urfa'lı Hasan efendi adında bir kılavuzun aracılıyla gece yarısı Urfa'dan Çıktık bu karanlıkta ve şidetli yağmur altında Urfa'dan çıkmışdım. Pek dokunacaklı idi bu benim için Hiç bir yer görünmüyordu. Ara-sıra uzaktan köpekler havlıyor ve tek - tük ışıklar.

— Yolunuz açık olsun! der gibi kapanıp kısılıyordu. Hareketimizden hiç kimse haberdar değildi. Yağmur yağıyor Ayaklarımızın altındaki çamur gittikçe derinleşiyor karanlık gittikçe koyulaşıyordu. Bu yaya yürüyüş çok zordu.

— Şu karanlığı bir geçsek bir sabah olsa... Diyorduk. Fakat hiç birimiz mütesir değildik. Karanlıkda birbirimizi göremediğimiz halde konuşuyorduk. Kalbim bu karanlık gecenin çok sürmeyeceğine emin idi. Bu uğrasım, ikinci defa olarak sonraya birkılısı idi. Fakat ne olursa olsun emelim maksadım. Erekim ulusumun kurtuluşu için çalışmak gibi büyük ve uğrunda seve, seve ölünecek kustal bir görev idi. Yoluma çıkacak bütün engelleri kıracak nefsimde öyle bir kuvet ve dayınıklılık his ediyordum ki...

— Yakınlığından, benliğimden yalıtılmış idim. Hiç birşey düşünmüyordum yalnız.

— Bir kez çarpışsak diyordum.

Bu çarpışma şimdiye kadar yapdığımız savaşlara benzemiyecek. Burada milli hareket milli mücadelenin bir başlangıcı olacakdı.

Böyle hayaller ve tasaurlarla kendimi gecenin karanlığına emanet edmiş yürürken karşı ufuklar hafif beyazlanmağa başladı. Sabah oluyordu. Karaköprü'ye vardık. Sonradan anlaşıldığına göre ben Karaköprü'ye geldiğim sa-

bah oğlum Timur dünyaya gelmiş. Karaköprü sonradan karargahımız olmuşdu. Bu yedi kilometrelik uzaklığı yağmurun ve çamurun çokluğundan beş saatde kat edilmiş oldu. Karaköprü'yü durmazdan geçtik. Kesilmeksizin yürüyüşe devam ile akşama Badıllı aşiretinin köylerinden olan yedi kuyu köyünde Sait Bey'i bizi beklerken bulduk. Ben durumu ve Urfa'dan ayrılışımızın sebeblerini açıkladım. Akşam üstü fransız albayı Normand koruyucu türk atlılarıyla birlikde ayni köye ve bizim bulunduğumuz eve konuk oldular. Bizim o gece Urfa'yı terk eddiğimizden haberdar olmıyarak, Diyarbakır'a gitmek üzere o sabah Urfa'dan hareket edmişdi.

Bizim bilhassa benim o akşam ayni köyde ve üstelik ayni evde olduğumuzu kesinlikle bilmiyorlardı. Sait Bey, bir diğerine şiddetle düşman olan konukları ustaca idare ediyordu.

Normanda yanımızdaki oda da o günkü yorgunluğun etkisiyle horul, horul uyurken, biz Sait Beg ve arkadaşlarımla birlikde yandaki oda da yapacaklarımızı kararlaştırıyorduk.

Yolculuğumuzun başlıca sınırlarını tesbit eddik. Siverek ve Diyarbakır'a gidecek düzenlemeleri bizzat aşiretler yanında yapacak, Bilhassa kolordu kumandanının görüş ve düşüncesini alacaktık bu tarz ve hareket daha geniş ve daha derin olacaktı. Urfa'da tayin olunan günlerde milli ayaklanışı gerçekeştiriş ertelemeye uğramamasını bu görüşden pek arkadaşça oldu. Bazı ters olaylar oluyorki Sonuçda her türlü tahmin ve etkinin üstünde başarı sağlıyor. İnsan zaten hiç bir zaman işler ve umutların tümüyle hakimi değildir.Olayların akışı ve yahut kaderi insani umut edmediği yolardan dolaştırıyor.

29 Ocak 1920 sabahı Normand'ın hareketinin ardından biz de ayni yöne Siverek'e hareket eddik. Urfa'dan gittikçe uzaklaşıyorduk. Urfa'dan çıkdığımızı ve 31 Ocak 1920 tarihine ertelenen ayaklanışın ikinci bir ertelenişe uğradığını aşiretlere bildirmemiştim. Bu görevi Urfa'da bıraktığım Jandarma teğmeni Hulusi Beg gerçekleştirip ve yöne-

tecekti içimden :

— Güzel Urfa seni çok bekletmeyeceğiz diyordum.

Geçilen yerdeki aşiretlere uğrayarak gitmekte olduğu muz yönde yolumuz uzuyordu. Siverek'e on kilometre yaklaşmış idik. Karşı taraftan Siverk'ten bir atlı müfrezesi nin bize doğru gelmekte olduğunu gördük.

— Aşiret atlıları!

— Hayır! Atlı asker!

Diye türlü yorumlarda bulunurken atlılar yaklaştı. Bunlar fransız albayı Normand ve koruyucuları idi. Dönüş ediyorlar dı. Giderilişi mümkün olmayan çekinme bir durum kazanmış idi.

Normand bizi görünce şaşkınlıklar içinde kaldı. Ve Şaşkın lığ nı gizleyemedi karşılıklı olarak durduk. Askerimizin koru yuculuğu altında bulunan bu fransıza birşey yapacak değil dik. Fakat bir kaç söz söylemek yurtumuza saldırı eden ermeni hıyanet ve kötülükleriyle bize yapmadıklarını bırakma yan bu adamlara hiç olmazsa başa kalkışda bulunmak gerek liydi.

Yanında yine koruyuşuna verilen teğmen Halil Efendi ile mandasındaki atlı müfrezesi ve beraberide tercümanlığı yapan emekli binbaşı Giritli İlhami vardı. İlhamiye söz at ma ile hitap eddim.

Albaya sözleyiniz keşke biz fransızları görmiye idik. yalnız işitmekle yetiniyorduk. Onları böyle çabulcu bir durum da ülkemizde zorla ve savaşta çıkarmak mecburiyetini duydu gumuz için pek memnunuz. Fransızlara siyasetten gönül için den atalara özgü ve milletimizin gerçek isteği olan iki taraf arasındaki düşmanlık edmiş bulunuyoruz dedim.

İlhami söylediklerimi olduğu gibi Albaya tercüme eddi. Al bay acı bir gülüş ile cevap verdi :

— Beş yıldır savaştan henüz usanmadılarmı Ben şahsen savaşlara karşıyım Benim gibi Fransa'da bile pek çok savaş lara karşı olanlar vardır İnşallah savaş etmekliğimize gerek kalmaz dedi.

Çukurova ve Türk kentleri boşaltılmadıkça türk ve Fransız kanının karşılıklı akışı zorunludur. Bu durum sürüp gittikçe

elli yıl yine burada çocuklarımız çarpışacaktır dedim. Daha çok kendilerini yollarından geri bırakmayı uygun bulmadım. Ayrıldık Normand; Diyarbakır'a gitmek üzere Urfa'dan hareket edmiş iken Siverek halkının gösterdiği çoşku üzerine geri dönüşe mecbur kaldığımı koruyucu subaydan öğrendik.

1/2 ŞUBAT 1920 tarihinde ulaşmakla çüdi Paşaya konuk olduk. Çüdi Paşa bize çok konuk severlik gösterdi Gerek kendisi ve gerekse Mahmut efendi Siverek Millet vekili her türlü bize arkalama ve harekete katılacaklarını, yardım sağlayacaklarına söz verdi. Yolculuğumuza alınmış olunan tertibin ve kararları günü gününe heyeti temsiliyeye bildiriyordum. Siverekte Urfa hakkında bazı bilgi aldık. Urfa'dan çıktığımız ertesi günü yayılıp durmuş Bilhassa Fransızlar heyacana düşmüşler. Hemen belediye başkanını cağırtıp Urfa'ya bir çok Fransız askeri geleceğinden sözle çeşitli sınıf için yer hazırlanışı istek etmişler, Devriyeler çıkarmışlar gösteriler yapmışlar.

Asker gönderilişini gayet gizli tutmak gerek geldiğini tak tir edmiyecek kadar Urfalıları yersiz-yurtsuz edmek fransızların hakkımızdaki aşılama atılımına açık bir delil idi.

Kararlaştırılmış program gereğince kolordu kumandanıyla görüşmek üzere 6/7 ŞUBAT 1920 gecesi Diyarbakır'a ulaş eddik. Geç kaldığımız için her taraf kapalı ve havada pek bozuk ve yağmurlu idi. Geceyi bir hanın taş döşemeli bir odasında beş arkadaş birbirimize yaslanarak geçirdik.

Ertesi sabah Diyarbakır Jandarma alayına katılmış olan arkadaşım yüzbaşı Kadri Beg [Siverek Milletvekili] gelip beni buldu.

Bana pek çok okşuyan şekerce davranışlarda bulundu. Ve beni evine götürdü On günden beri gönül huzuru ile yemek yememiş ve uyumamış idim. Durum hakkında uzun uzadiye konuştuk ve dertleştik O esnada en çok saşma istenileni yapan şey Urfa'dan ayrılışımı haber alan İstanbuldaki genel Jandarma komandanlığı Diyarbakır alayına verdiği emirde benim uygun bir yerden yerleşmemi bildiriyordu. Buna gülmekmi yoksa ağlamak mı lazım geleçeğini tayın edemem Ülkenin durumuna karşı gösterilen bu derece dalgınlık yakı

şır şaşkınlıktır.

Diyarbakır yönü yolculuğumuzun yöresi oldu. Artık talih uğursuz değiştirme edmişdi. Urfa'ya dönüş edecekdik Kolor du Kurmay savaş başkanı Halit Beşinci fırka kumandanı Kenan İkinci fırka kumandanı Akif Beglerden gördüğüm yardım ve koruma lisanı hürmet ve teşekkür ile anma ed meyi bir görev sayarım.

11 ŞUBAT 1920 Mardin'e geldik, Mardinde Urfa'ya dair bir çok bilgi aldık

Anze aşireti demiryolu hattını tahrip etmiş ve harekata başlamış... Diğer aşiretlerde birer, birer harekete geçmişler. Urfa'dan aşiret başkanlarına gönderdiğim bildirgelerin ve talimatın uygulanmasına başlanmış demek olduğundan hızla Urfa'ya dönüşüm lazım geliyordu. Arkadaşlarımızdan Binbaşı İlyas, İhsan ve Şevket Beyler'in Ceylanpınar'da bulunan ırak şeyhler şehi Acem paşanın yardımıyla Anze'lere katılış Suruç ve Anze aşiretini birleştirerek kargamış ve Mühşitpınar arasındaki şimendifer hattını esaslı bir biçimde tahrip ederek Urfa'ya geçmeleri ve benimle Baytar Adil Beg'le birlikde Viranşehir üzerinden Urfa'ya hareketim tekrarlanış eddi. 14 şubat 1920 tarihinde Mardin'den hareket eddik. Durumu şifreli bir telgrafname ile heyeti temsiliye'ye sundum.

ANKARA'DA MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE

1- İhsan, Şevket ve İlyas beyler yarın sabah Mardin'den hareketle Harran üzerinden Suruç'a giderek demir yolu hattını tahrip edmiş olan Anze aşiretini alıp Suruç aşireti ile birlikde Urfa üzerine yürüyeceklerdir.

2- Adil Beyi yanıma alarak ben de yarın sabah Mardin den hareketle Viranşehir üzerinden Milli, Döğerli, Badıllı Baziki aşiretleri ile birlikde Urfa'ya saldırı edeceğim.

3- Siverek'den arz olunan programımızın şubatın on sekizinci ve yirminci günleri arasında harfiyen yer ve eylem gerçekleştirmesine çalışacakdır.

4- Urfa Kuvayı Milliyesine verilecek tüm o emrin Viranşehir aracılığıyla acız adıma emrinizi yalvarış eder ellerinizden öperim. 13 Şubat 1920 Ali Saip

Değerli yardımlarını gördüğüm beşinci fırka kumandanı Kenan Bey, Adil beyle bana birer binek ve eşyalarımız için bir katır verdi. Viranşehirde Milli aşireti başkanı Mahmud Bey'in yanında iki gün kaldım.

Makina başında Siverekle haberleşme eddim.

19 ŞUBAT 1920 günü Badıllı aşireti başkanı Sait Bey'in yanında toplanış etmek üzere Siverek'ten Çüdi Paşa adında Emi oğulları Muhammed Ramazan Ağa veMuhamed Sakıp e fendi Mahmut efendi adında oğlu Mehmed Emin Efendi bir kaç yüz atlı ile gelecekler. Ve orada bana katılacaklardı.

Viranşehirden Sait Bey'in köyüne kararlaştırdığımız günde gitmek için ıssız bir yolda iki günlük zahmetli ve uzun bir yürüyüş yapmak mecburiyetinde idik.

17 ŞUBAT 1920 tarihinde Baytar Adil Bey'le Viranşehir den hareket ettik. Yanımıza klavuz olarak iki aşiret atlısı almıştık. Bu yolculuk gerçekten çok çetin oldu. Kasabadan çıkar çıkmaz atlı kılavuzumuz.

— Size yemek ve konak hazırladım! Diyerek takip edece ğimiz yolu gösterip atlarını mahmuzladılar. Ve bizi yalnız bıraktılar Hava yine yağmurlu ve pek soğuk idi.

Bunların en kötüsü olan katırın huysuzluğu ve yürümeme sidi Her adımda yükünü atıyor. Kurtulup kaçmak istiyor du. Atlarımızdan iniyor, pek çetinlikle yedeğe alıyorduk

Zavallı Adil Beg bu inatcı katırla onu yürütmek için yap dığımız uğraşlarda ağlayacak duruma geliyordu.

Katır yükünü alıp yürümemek için inata başlayınca Adil Beg :

— Biz bu katırla ve bizi bırakıp giden bu atlılarla mı Urfa'yı fetih edeceğiz! diyordu. Şaka edip gülüşüyorduk. 19 ŞUBAT 1920 akşamı Sait Beğ'in köyüne yaklaştığımız zaman köyü bir ordugah durumunda gördük.

Kabül olunan düzen gereğince Kuvayı Milliye toplanan Ve emri dirilten bir durumda bulunuyordu. Emir ve kuman dayı üstüme aldım

20 ŞUBAT 1920 Sabahı Urfa'ya hareket emrini verdim. Bu emir, büyük bir neşe ve sevinçle karşılandı. Bu anda çektiğim bütün zahmet ve sıkıntılar, acıları unuttum. Hiç

bir yorgunluğum kalmamıştı. Atlılar at oynatıyor. Mızrak lar parlıyor büyük bir düğün alayı halinde Urfa'ya doğru ilerliyorduk. Bütün çehrelere umut günesi doğmuş herkes gülüyor oynuyordu Bu hareket bu ayaklanış o kadar hissi ve milli idi ki...

Aşiretler aralarındaki kin ve düşmanlık hususiyeyi unut muş birer kardeş gibi yan, yana yürüyorlardı Hükümeti ve padişahı tarafından terk edilmiş ve düşmana teslim olunmuş bir u'us bu hareketle kendi varlığını gösteriyordu. Dün çölde tek bir arkadaşımla yalnız idim. Bu gün beni ve onları heybetli bir kitle halinde buraya toplıyan ve ileri doğru yürüten kim idi?...

— Yurtun emri, ulusun istek ve kararı idi. Sırf asker olmaklığım hesabiyle burada bu kuvetin emir ve kumandasını üstlenmek bana derin ve sonsuz vijdanı bir zevk veriyordu. Yürüyüş kolunun ilerisinden pek parlak bir sütün gibi milli bir nağme yükseliyordu.

Urfalıyam ben özüm,
Kulak ver dinle sözüm.
Cümlemiz sana kurban,
Evel başda ben özüm,

Diğer bir ses bir az öteden daha müthiş ve heyacanlı dalgalanıyor:

Urfalıyam bağlıyam,
Yüreğimden dağlıyam,
Kime diyem dökemderdimi?
Yar eliyle bağlıyam.
Bu Urfa ağzı (Hoyrat) lar aşiretlerin;

— Lo, Lo, Lo, Lo, Lo nakaratı büyük bir coşku ile alkışlanıyordu.

20/21 Şubat 1920 gecesi Karaköprü köyünde geçirdik.

Karaköprü'ye Urfa'dan çıkdığımız o yağmurlu ve çamurlu geçede sabaha karşı gelmişdik. Orada alacakaranlığın ilk aydınlığını görmüşdük. O zaman yaya idik ve her tarafmız çamur içinde idi.

Yirmi iki gün sonra Karaköprü'ye dönüşümüzü o gece ile karşılatırıyordum. O zülümler, ışığa, o acız kudrete, o geri

kaçış bu saldırıya dönüşmüdü. Bu önemli değişikliğe rağmen devrindeki endişemi çoklaştırmıştı. O dakikada olduğu gibi bu kerede Allahım ve tarihin huzurunda tekrar itiraf ederim ki kan dökülmesine yer vermiyerek ve halkın ezilmesine imkan bırakmıyarak tedbirle, siyasetle, karşılatırma Urfa'nın kurtuluşu biriçik ereğimdi. En büyük endişem bir karışıklığa yer kalmaması idi. Urfa uzakdan ve yakından kuşatma edilmiş bulunuyordu.

Karaköprü sırtlarından Urfa görünüyordu. Urfa'ya karşı düzgün denilebileçek saldırı düzeni aldım. Yanımda kısmen talim ve terbiyeyi askeriyeden yoksun bulunduğunu göz önüne alarak, tümünü uygun sayıda parçalara ayırdım. Ancak bu süretle subay ve bağlama intizamlı hareketi temin eddim. Urfa'da karşımızda güçlü bir biçimde donatılmış ve silahlanmış silahlı, eğitilmiş kişilerden oluşmuş bir fransız kuveti vardı. Bu kuveti geri çekmek uygun değildi. Bu kuvetin o zaman gerek nitelik ve gerekse niçelik önemiyle bize üstünlüğü belli idi. İyi güçlü cesaretli bir kumandan elinde bu fransız kuveti önemli işler yapabilirdi. Hayalete kapılmayarak, bütün uğursuz olabilirlikleri göz önüne alarak hareket edmek icap ediyordu.

Herkesin gözü Urfa'da

— Niçin yürümüyoruz? Neden saldırı edmiyoruz? diye birbirine soruyorlardı. Karaköprü sırtlarından Urfa'daki fransız kumandanına şu ültimatomu yazdım.

URFA'DAKİ FRANSIZ İŞGAL KUVETLERİ KUMANDANLIĞINA: Asırlardan beri özgür ve bağımsız yaşamış bir ulus işgali ve tutsaklığı kabül edemez. Wilson prensiblerine ve ateşkes bildirgelerine, hükümlerine uymamış olarak gittikçe sıkışma eden bu gaddarça ve zalimce saldırıya karşı hukukı kutsallığımızın temin ve korunuşuna etgin olarak karar vermiş bulunuyoruz.

Urfa'daki konukluğumuza daha çok izin edebilmekliğimize olanak yokdur. Anlaşma sözleşmesine uymayan işgalinizi şiddetle red ediyor, yirmi dört saat içinde Urfa'yı terk ve boşaltış edmediğiniz durumda, harekata kesinlikle girişim edileçeğini ve döküleçek kanların sorumluluğunun

sizlere ait o'acağını beyan ederiz. Hiristiyan yurttaşlarımızın her türlü hukukı saklıdır. Urfa'yı boşaltışa olur ded.ğiniz durumda hududumuzun dışına kadar serbestçe gidebileceğinize yardım ederiz. 20 Şubat 1920

Urfa ve yöresi Kuvayı Mi'liye kumandanı NAMIK (Namık benim takma adım idi. Develli'nin Frakatin köyünde görüşdüğüm zaman bu takma adı kullanmaklığım bana bildirilmişdi.)

Bu ültimatomu, eline büyük bir beyaz bayrak vererek Badı'lı aşiretin'den (Muhammed) adında birisiyle gönderdim. Önümüzdeki saha açık idi. Hakim bir tepeden dürbünle Urfa'yı seyir ediyordum. Fransızların hastahane ile yöre binalar arasında konuştuklarını görüyordum.

Fransız kumandanı bir saat sonra cevabı verdi. Cevap bir ermeni tercümana yazdırılmiş ve türkçe idi Aynen şudur :

URFA YÖRESİNDE BULUNAN TÜM AŞİRETLERE :

Mektubunuzu a'dım sizlerle savaş durumunda değiliz arazinizin boşaltış emri General Gouraud'un oluruyla ançak olabilir. Belirtilen isteğinizi bildirdim aramızda mevcut olan dosluk dağlarını bozup kötüye kullanılacak durumların engeli için belirtilen istenecek cevaba katılışınız umulmaktadır. Bu cevabın elbette çabuk isteneceğine umut varım.

20 ŞUBAT 1920

Fransız Siyasi Hakimi Sajous

Bu eksük ve hiç bir anlam ifade edmeyen ve bir müzakere kapısı bile açmaktan uzak bulunan bu cevap iki saat sonra şiddetli bir karşılıkta bulundum. Ve aynı zamanda Urfa'da eli silah tutabilecek bin kadar ermeni vardı. Gerek bunların fransızlara katılışına engel ve gerekse heyecanını teskin için kaymakam aracılığıyla ermeni bölgesine gelecekteki mektubu gönderdim.

URFA KAYMAKAMLIĞI ARACILIĞIYLA URFA ERMENİ TOPLUMUNA : Urfa sancağı içinde bulunan çeşitli azınlıklar e s k i s i gibi k a r d a ş c a yaşamağa ve Hiristiyan dindaşlarımızın h u k u k u n u bütün kutsal varlıklarımız gibi korumaya niyet ettik. Ve Fransız bölüklerinin yirmi dört saat içinde Urfa sancağını terk edmele

ri için Fransız işgal kuvetlerinin kumandanına bir ultimatom gönderdik. Yirmi dört saat sonunda Urfa'yı boşaltış, etme dikleri durumda her yönden Urfa'ya hücüm edeceğiz. Bu hücümlar sırf Fransızlara karşı yapılacak ve hristiyan yurt taşlarımızın can ve malına kesinlikle ilişilmeyecekdir. Bun dan dolayı olay sırasında hristiyan yurttaşlarımızdan hiç birinin korkmaması ve kuşkuya düşmemesi, isteğimizin ol duğu gibi cap edenlere bildirlişi ve tebliğini rica ederiz.

18 ŞUBAT 1920

Urfa ve yöresi Kuvayı Milliye kumandanı NAMIK

Urfa'nın içiden ve Fransız'ların düzen ve harekatından sürekli bilgi alıyordum. Halkın sevinç ve başkanı yokmuş Fransızlarda siper düzenlemesi yapıyormuş.

Ben Fransız kumandanlığının kasabaya kapanıp kalmaya cağım ve her halde dışarı çıkarak hareket serbestliğini ko ruyacağını zan ve tahmin ediyordum. Siperi koruma düzeni almaları Fransızların manevi kuvetinin düşük olduğuna kla vuzluk ediyordu.

Fransız askeri kaymakamı Sajous'a gönderdiğimiz ültima toma cevap verir-vermez derhal kaymakam ileri gelenleri toplamış bizi ve aşiretleri geri çevirtmek hususunda aracılık etmeyi rica edmiş.

412'inci Fransız alayı subaylarından olup sonradan savaşta öldürülmüş olan bir kişinin üzerirde bulunarak bana verilen gayet güzel ve mükemmel yazılmış bir hatıra defte rinden ne pek önemli belgeleri bünyesinde bulunduran bu defterin Urfa harekatma ilişik olan aksamını üçüncü bölüm de kendi notlarımla karşılaştırarak olduğu gibi yayın edece ğim bu güne ait olayı söz eddiğim defterden nakil edip yazıyorum. Bu subayın adı ne yazık ki inceleme ve tesbit mümkün olamadı hatıra defterinin üstünda (Dubılar tarafından yıl başı hediyesi olarak takdim edildiğine) dair bir bölüm varsa da bu Dubılar'ın hatıra defterini hediye eden mi yoksa yazan mı olduğu belirsizdir.

ÖLDÜRÜLMÜŞ OLAN FRANSIZ SUBAYININ UZERİNDE BULUNAN HATIRA DEFTERİNİN İLK SAHİFESİNİN TERCÜMESİDİR.

Asya Türkiyesinde Çukurovada karaya çıkışımdan itibaren yoldaki hatıra defterimdir

25 HAZİRAN 1919'da Çukurova'da Mersin'e karaya çıkış sakinler üzerinde iyi bir izlenim bıraktı, ki onlar bizi kral lar gibi kabül eddiler ve öbeklerin bayrak geçitleri üstüne. zafer takları yaptılar.

28 Haziranda Demir yoluyla Adana'ya gönderildik.

29 Haziranda Adana'ya geldik ve biz Mersin'e göre çok daha iyi idik.

Sakinler bize serinletici içecekler dağıtıyorlardı ki onlar bundan başka bize çok iyi bakış yapıyorlardı. Sıcaklık yorucudur. Daha sonra bize adetlerince sigaralar veriyorlar. Mersin'deki gibi müzik ve başda bayrakla geçit yapıyoruz. Yine zafer takları altından geçiyoruz.

Geçitimiz üzerine hoş gelişler yapılarak, ben ayni zaman da diyebilirim ki Mısırdan ve küçük bezelyelerden çiçekler atılıyor.

Küçük bir ihtar; Fransız askerinin ünlülüğüne göre gerçekten çok güzel kadınlar görülmüyor. Buna rağamen biz yine ilerledik ve hiç bir hadisesiz hepsi çok güzel geçti.

Hatırlarım; Doublard 3'üncü C.ci bölükte 412'nci R.J,

Ocağın birinde yılbaşı hediyelerim için 1920

URFA — Mezopotamya (Asya Türkiyesi'

[20 ŞUBAT 1920 Öğleye doğru çeteler Urfa'yı kuşatma eden dağlar üzerinde görünmeye başladı. Derhal savunuş düzeni ve savaş durumu aldık. Urfa'da Fransız askeri kay makamı ilk kez olarak çeteler tarafından bir ültimatom verildi. Bu ültimatomda Urfa'yı yirmi dört saat içinde boşaltış edmediğiniz durumda her taraftan hüçüm edeceklerini bildiriyorlardı. Kentin boşaltımı isteğini derhal red eddik. Güneşin batışına yakın (Sancak kurmay harbi' tarafından gönderilen bir haberci bize erzak temin eden Akçakale istasyonuna hücüm edildiğini bildiriyordu. Ermeniler tekrar hayatlarının korunuşu için bize baş vuruda bulundular. Kimden ve neden korkuyorlardı. Dünyada Ermeniler kadar korkak bir ulus yoktur. Bu durumda düşmanlığımızda onların yüzündendi. Urfa'daki Fransız askerleri görüşünde hiç bir

değerleri kalmadı. Durumumuzun gayet tehlikeli olmasına rağmen manevi kuvetimiz öncesi gibidir. Gündüzün arta kalanı ve geceyi hadisesiz geçirdik] Bu Fransız subayı bu muhtırayı yazmağa 25 Haziran 1919 tarihinden itibaren başlamış. Muhtıranın başında; [Vapurdan Asya'da Türkiyenin Çukurova kıtasına çıktığımdan itibaren yolculuk anılarımızdır.) diye açıklamalar var. Muhtıra aleyhimizde şiddetli bazı deyim ihtiya edmekle beraber alıkoyarcasına ve edepli yazılmışdır. Fransa'ya fransız ordusuna, ailesine dostlarına ait kısımları cidden pek yaraşır değildir. Bazı düşünceler var ki insan okudukça adeta hayret ediyor. Memuren Adana'ya gidip dönüş hikaye ederken 24 aralık 1919'uncu güne ait anılarında şöyle başlıyor.

(Bize bir mezar olaçak olan Urfa'ya gitmek üzere trenebindik.)

Gerçekden Urfa bu subay'a mezar oldu. İleride bu muhtıranın kısmı açıklamasını yazacağım için burada çok derine dalmayı gereksiz görüyorum. Zira Karaköprü'ye gelişim Urfa'da öyle bir sevinç ve çoşkuyu oluşturmuştu ki her türlü tehlike engelere rağmen erkek-kadın, çoluk-çocuk Karaköprü'ye geliyor. Her türlü atılıma diriltişe hazır olduklarını söylüyorlardı. Urfa halkının gösterdikleri bu gösteri gerçek den iftihara değer idi. Karaköprü, büyük bir bayram yeri duruma aldı. Gelenlerden bir kısmı dönüş edmiyor. Bize katılış ediyordu. Açıklanamaz bir neşe ve çoşku hüküm sürmekde idi. Şarkılar, gazeller söylüyorlardı. Bütün bu gazelerin ve şarkıların delili olan (yar) Herkesin gönlünde Urfa ve Urfa'nın kurtuluşu idi.

Gece sabahlara kadar kimse uyumadı. 21 Şubat 1920 sabahı kaymakan Ali Rıza Beg, Urfa müftüsü Hasan efendi, Eski müftü Şeyh Müslüm efendi, Belediye başkanı Hacı Mustafa efendi, ve diğer ileri gelenlerden oluşan bir heyet Karaköprü'ye geldiler. Bu heyeti fıransız bölük askeriyesi bizi geri çevirtmek ve dağıtmak üzere göndertmiş. Halbuki gerek kaymakan Ali Beg ve gerekse öğütler var sevinçleriyle sonunda Kuvayı Milliye'ye geçmiş olan, mühterem müftü Hasan efendi, Bilhassa Belediye başkanı Hacı Mustafa Efendi ve eşi

tüm iş ve davranışlarımızın bilgisi idiler. Gelen bu heyet ile aşiretleri kumanda eden başkanlar hep birlikde bir savaş kurultayı ve ayaklanış halinde toplandık.

Aramızda hiç bir fikir ayrıcalığı yoktu. O sırada yalnız eski müftü Şeyh Müslüm Efendi bana bazı sorular sordu.

— Kumandan Namık kimdir

— Benim

— Güçümüz yetecekmidir.

— Güçümüz gereğinden çoktur!

— Toplarınız varmı dır?

— Yoldadır yakında gelecektir!

— Erlerinizin yiyeceği için paranız ve zahireniz varmı dır

— İade edilmş ve paramız fazlasıyla vardır!

Bu cevaplarım üzerine Şeyh Müslüm Efendi.

— Kaygı yok oldu dedi.

Halbuki pek tabii gerçek bu söylediğim, gibi değildi Badıllı aşiret Başkanı Sait Beyle Siverek aşiretlerini kumanda eden Mehmet Emin, Mehmet Ramazan, ve Mehmet Sakıp efendilerin kendi adamlarının yiyecek için getirmiş oldukla rı zahire ile ancak o akşamı genel yiyecek temin edilebile cekdi. Paramızda yoktu.

Gerçekten böyle ayaklanışlar ve devrimlerin her şeyi yer li yerinde ve düzgün olmaz, her iş yolunda gitmez. Fakat buna bir çare bulmak gerekliydi. Her halde yiyeceğimizin iş gal yöresinden temininden başka yapılacak iş bir çare yok tu.

Sonra işin yağmacılığa dönüşmesi olasılığı vardı. Bu da bizim tüm nefsi genişleme ve bozgunluk demekti.

Durumumuzu gerçeğiyle geniş bilgi eddiği anlaşılan ve sonradan gösterdiki atılganlıklarıya tümüyle yükseliş eden Belediye başkanı Hacı Mustafa Efendi gizli olarak yiyecek lerin Urfa'dan temin edileceğini ve bu hususta merak etme mekliğimizi söyledi.

Benim için bundan büyük müjde olamazdı. Artık kararımızı verdik. Zaten Fransızlar da bir saldırı belirtisi görül müyordu. Saldırı etselerde Urfa artık bizim demekti. Urfanın kalbini göğsümde carpan kalp gibi his ediyordum. Heyet memnunca ve zorunlu dönüş yaptı. Ermeni temsilcisi

yazdığım mektuba şu cevabı verdi; aynen:

URFA KAYMAKAMLIGI ARACILIGIYLA KUVAYI MİLLİYE KUMADANLIĞI YÜKSEK HUZURUNA :

İyilik sever 20 ŞUBAT 1920 tarihli kararı kesin olarak içine alan yüksek bildirgeyi memnuniyetle almış olduk. Alcak gönüllü toplumumuzun istek ve ereği olan yüksek ululuklarınınızın her birine sonunda sevinmiş bunları çok iyilik sayarız. Can, Mal, Irz ve namus ve alçak gönüllü tarafı devletlerinden koruyuş buyrulacağına kesin emir ve gönül rahatlığındayız. Bu sebebden dolayı gönül birliği, söz birliğin de olarak arzı teşekkür eder. Ve dua okuyan olduğumuzun ifadesi ile kazanma şeref eyleriz. O bölümde ve her durumda buyrukdur. 21 Şubat 1920

Urfa Ermeni Toplum Temsilcisi Vekili Papaz Artin

21/22 şubat 1920 akşamı oluyor. Urfa yine kara yorganına bürünüyordu. Bu geçe Urfa için tarihi bir gece idi. Aşiret başkanlarını topladım gece yarısından bir saat önce türlü yönlerden Urfa'ya girilecekdi. Fransızlar tarafından saldırı olmadıkça ve direnç gösterilmedikçe tarafımızdan saldırı olmaması uygun bulunmuştur.

Hareket hazırlığı büyük bir hız sessizlik ile ikmal edildi. Gecenin karanlığı içinde atlılar Urfa'ya doğru çelik birer nehir gibi akmaya başladı. Görünüşte derin ve rüyayi bir sessizlik anlayış vardı. Sanki her yer ayaklanmış yürüyor gibiydi.

Harran ve Beg kapılarından iki koldan Urfa'ya girildi. Urfa dışdan yıkık bir sur içindedir. Karakoyun deresi kenti ikiye ayırır. Şimdi fransızların karagahı ile aramızda bu dere vardı.

Ben de Badıllı aşiretleriyle beraber Beg kapısından Urfa'ya girdim. Fransızlar hiç bir hareket göstermiyorlardı. Urfa'dan çıktığım o yağmurlu ve çamurlu gece ile girdiğim bu gece arasındaki hayatım sanki bir rüya idi.

Geçdiğimiz sokaklarda sakin bir coşuş kaynıyordu. Jandarmalar, polisler belediye çavuşları her sınıf halk büyük bir hararet ve muhabbetle bu milli kuvetleri karşılamak ve yerleştirmek için uğraşıyor. Bölüm bölüm, evler, konaklar Camiler hazırlama ediliyordur. Sabaha kadar sokakların ve ev

lerin gereken savunuş tertibatıyla uğraştım. Kentin yarısını işgal altına almış idik.

Fransızlar hastahane ve yöresinde, ermenilerde kendi mahallelerini kale gibi sağlamlaştırmışardı. Urfa'yı olaysız işgalimizi heyeti temsiliyeye sonradan katılmış kazalara ve savunuş hukuk heyetlerine telgrafla bildirdim. Geceyi uykusuz geçirmiştim Sabah oldu 22 Şubat 1920

Belediye dairesine bütün memurlar ve ileri gelen memleket toplandı. Milli Uyanışın tüm başlamış olduğu Urfa ve yöresi genel idaresi direnişin sonuna kadar üzerime aldığım ve adliyenin bu durum devam eddiği sürece, çalışma, görev edmesine gerek olmadığı zıra memurların eskisi gibi görevlerine bağlılıklarının devam edeceğini bildirdim. Ve Belediye heyetinde Müdafai Hukuk heyeti adıyla çalışma görev edmelerini rica eddim. Ve ayrıca Belediye heyetinden bir komisyonun teşkiliyle Kuvayı Milliye fertlerini yiyeceklerini temin edmelerini ve buna kesilmiş paranında Sahip süretde olanlardan uygun ve belirli miktarda alınmasını ve derhal bir anı defterinin düzenlenmesini bildirdim. İki bin altın liralık bir defter tanzim olundu.

Hiç bir çebir şiddete lüzüm görülmeyerek. Urfa'nın yardımsever ahalisi defter mühteviyatını Belediye heyetinden ayırma olunan komisyonuna bir saat içinde memnuniyetle ödeme eddi. Beş zat işleri ve beş kişi de hesap işleri yiyeçekler için memurdu. Artık Milli direniş idaresi bütün idari işler başlamış demekdi. Her taraftan Urfa'ya tebrik telgrafları yağıyordu; Aynen

URFA'DA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI NAMIK BEG'E

Urfa kasabasının olaysız işgali ve idari hükümete dönülerek düşmanın hastahaneye çekildiğine müjdeci telgrafları gönderiş hasıl oldu. İslam alemi özel olarak beş seneden beri geçirdiği felaket devirleri ejnebi işgalinin takip edişi gönül de ümmet de açıklı ve derin yaralar açmış iken ancak yüce Tanrı'nın başkasında bulunmayan işitme, duyma iyiliği en çok olarak ulus düşüncesinde oluşan milli çoşkunun bir şimşek zaferi olan iş bu başarı yiğitlikleri o yaralara bir ilaç melhemi gibi kişisel görüş olarak sayılmış. Ve o genel kişiler ulusa taze yeni umutlar bağışlamış olduğundan tüm sakinle-

ri memleketin düşünçe terçümanı olarak başarılı kurum ve derneklerimizin yurt severliklerini büyük sevinçlerle alkışlar ve uzayıp gitmesini, yüce Tanrı'dan beklemekle birlikde ulusun kurtuluşuna dualar eyleriz.

Değerli kardaş

Birecik Müdafai Hukuk heyeti adına

Timur (Timur Beğ birinci büyük millet meclisinde Urfa milletvekili olan Hayali Efendidir. Bu kişi kurtuluş savaşında pek çok çalıştı. Fakat kurtuluşumuzu görme sevincine ulaşamadan öldü. Yüce Tanrı sonsuz rahmet eylesin)

URFA'DA KUVAİ MİLLİYE KUMANDANI NAMIK BEGE:

Yurtumuzun yıllardan beri uğradığı feleketin milli istek karşısında sona ermiş hep yurtta ceryan edmiş bütün gönüllerin sevinişine şaşkınlık vermiş ve başarıyla niyetlenip sonuçlandırılan şu uğraşlar ve yurt severliklerine geçici şükranlar bulunmuş olmakla en samimi gönülden, şahlanan arzedişlerimle başarılarınızın sürüp gitmesini temenni ederim efendim.

Birecik Kaymakamı Münir [Erzurum milletvekili Munir Beg'dir) Bu sırada istinasız Urfa ahalisinin gösterdiği büyük ve yüksek milli his ve ulusay kıvanç açıklanışı ve göz önüne serilişi mümkün değildir. Dışardan gelenlere karşı yoksulu zengini bütün halk varını-yoğunu bağış için birbirlerine yarış ediyor kadın çoluk-çocuk herkes, ne süretle saygı gösteriş ve ağırlamakta bulunacağına şaşırmış, ipekli sırma işlemeli, atlaslı gelin yataklarını Kuvayı Milliye kişilerinin altına seriyor. Sabah-akşam kavurmalı pilavlar pişiriyorlardı. Bilhassa Urfa genç yedek subayları genç ruhlardaki ülkünün yurt ve özgürlük aşkının ve ateşinin sonsuz sevinciyle bir taraftan savunuş tertibatı almağa koşuyor, diğer taraftan Çanakale savaşında bulunmuş kahraman Urfalılardan bir Çanakale bölüğü teşkil ediyorlardı.

Bu manzara o kadar alevli idi ki, Urfalıların bu çalışmalarda, onların yetenek ve becerisini anlamak için bu günleri görmek yeter idi. Bütün bu çalışkan ve gayretli fedakar insanların adlarıyla tüm olarak bu eserimi süsleme edmek ve onları millet huzurunda şöhretlendiriş yapmak isterdim.

Fakat o heyecanlı zamanlarda bir çoklarının adlarını kayıt ve tutanak edemedim. O çömert yiğiteri geleceğe beyan ede rim.

22 ŞUBAT 1920 Sabahı Urfa'da Müdafai Hukuk idare ve yiyecek heyetlerinde bulunmuş olan kişiler şunlardı

1— Başkan- Hacı Kamil oğlu Hacı Mustafa Efendi.
2— Barutçu Hacı İmam Efendi
3— Hacı Reşit Kamil oğlu Hacı Mustafa Efendi
4— Hacı Bekir Beyoğlu Şeyh Müslüm Beg
5— Güllü oğlu Osman Efendi
6— Güllü oğlu Hacı İbrahim Efendi
7— Bedir Ağa oğlu Halil Ağa
8— Binbaşıoğlu Halil Efendi
9— Molla Oğlu Mahmut Efendi
10— Hacı Esat Efendi
11— Hacı Sait Ağaoğlu Ali Ağa
12— Şeyho Ramazan Ağa
13— Mahmut Ağa oğlu Reşit Efendi
14— Arabi oğlu Reşit Efendi
15— Şahapoğlu Hacı Mustafa Hakkı Efendi
16— İmam Nebu Efendi
17— Ali Şelli Ağa
18— Sorgu hakimi Urfalı Nureddin Beg

Aşiret kumandanları da gelip bu kuruma katılış eden kişi ler de oldu.

SİVEREK AŞİRETLERİ KUMANDANLARI

1— Mehmet Emin Efendi
2— Mehmet Ramazan Ağa
3— Mehmet Sakıp Efendi
4— Badıllı aşiret baskanı Sait Beg
5— Döğerli aşiret başkanı Bekir ağa
6— Şevhanlı aşiret baskanı Hacı Ömer Efendi
7— Baziki aşiret başkanı Bekir Arus Ağa
8— İzollu aşiret başkanı Bozan Beg

22 ŞUBAT 1920 Sabahı saat dokuzda ben bizzat hapisha nenin bosaltılışı ve halkın silahlanışı ile mesgul oldum. Ha pishanenin bosaltışı esnasında hapisler ivedilik ve hevecan gösterdiklerinden ve hapishaneden çıkar-çıkmaz sokaklarda

öteye-beriye koşuştuklarından hapishanenin binasının üstün de bulunan ve hapislerin boşaltılmasından haberdar olamıya rak kaçtıklarını sanan Jandarma nöbetçisi neferinin ihbar gayesiyle bir el silah atması üzerine kale ve hisara kapan mış ve siperlerinde hareketsiz bekleyişte bulunan Fransızlar tarafından şehir üzerine şiddetli bir ateş açıldı. Bu ilk çar pışmamız oldu.

Fransız subay bildirgesinde bu olayı tümüyle uygun olma yan gerçeklere aykırı olarak yazmış.

[22 ŞUBAT 1920 saat dokuza kadar sükünet hüküm sür mekde idi. Saat dokuzu bir dakika geçerek Şehrin merkezin- den ve minarelerinden üzerimize sürekli bir tüfek ateşi açıl dı. Ateş edenler şehrin asıl sakinleri olan türkler ve Jandar malardı.

Akşama kadar aralıksız ateş sürüp gitti. Gece ateş biraz kesilip sükünet eddi. Onikinci alaydan bir er öldü ve üç er yaralı oldu. Yaralıların bir atlı asker ve ikisi atıcı idiler. yaraları hafifdir.] Bu günden itibaren günlük olayları bu türde özetleyip ve yazacağım.

A— Urfa'daki Fransız kuvetiyle olacak çarpışma

B— Olaylar, haberleşmeler, toplanan bilgiler gibi...

C— Fransız Subaylarımn bildirgelerindeki o güne ait hatırası

İKİNCİ BÖLÜMÜN SONU

A— Tutuklular kaçıyor sanıyla ihbar için havaya bir el silah atan hapıshanenin üstündeki jandarma eri fransızların etkin olarak karşılık vermesine sebebiyet verdi. Zaten her iki tarafın durumu gayet gerginlemişti. Fransızlar bir saldırıya uğradıkları sanıyla şehir üzerine şiddetli ateş açtılar. Hiç bir belirli hedef olmadığı halde bir çok tüfenk bombası da attılar.

Kente geçe girildiği ve ermeni mahallesiyle Fransız karargahı barınaklarına karşı yalnız savunuş düzeni alınmakla yetinme olunduğu yönde frasızların bu şiddetli ve hedefsiz genel ateşine karşı dağınık bir durumda savunuş olundu. Aralıksız bir durumda karşılıklı ateş akşama kadar devam eddi.

B- Urfa'da Amerika misyonerlerinin tesis edmiş oldukları Amerika öksüzler evi müdüresi mis Holmes, Kuvayı Milliye harekatının önüne geçilmesi için kaymakama bir mektup yazdı.

Mis Holmes meslek ve görev bakımından yobaz bir kadındı. Görev anlayışından yoksun idi. Bizi medeni olmayan ve şahsi görüşüyle asi diyor. Hakkımızda pek saldırgan bir dil kullanıyordu. O gece makina başında heyeti temsiliye ile görüştüm. Durumu izah ve Fransızların bilhassa Maraş olaylarına dair bilgi istedim.

23 ŞUBAT 1920

A- Dirençsiz Urfa'ya girişimiz ve fransızları pek çok izlemiş bulunmaklığımız sonucuyla siper haberleşmesini vücüda getirti. Fransızların silah ve cephanlerinin incelenişi ve fazlalığı arazinin durumu tarafımızdan bir hüçüm gerçekleştirilişine uygun olmakla beraber daha iyi yerlerin elegeçirilmesi lüzüm ve mejburiyeti ile sabahleyin, şiddetli bir ateş peşi sıra bazı noktalarda hattı biraz ilerletdim. Fransızlar üstün bir ateşle karşılık eddiler... Bu sırada siverek aşiretlerinden bir kısmını kumanda eden Mahmut Sakıp efendi, ağır süretde yaralandı. Bu fedakar ve cesur gençin yaralanması Siverek aşiretleri ve halkı üzerinde kötü bir etki yaptı.

Böyle değerli bir arkadaşdan yoksunluk, benim içinde önemli bir ışık idi. Ateşe devam edmekle beraber önemle sağ-

lamlaştırış çok değer veriyordum.

Kasaba dahilinde ermeni mahallesine karşı alınan savunuş tertibatını kasaba halkmdan oluşmuş müfrezeleri memur edmişdim.

Jandarmanın bir kısmıyla aşiretlere kasaba hariçinde siperler kazdırmak süretiyle fransız siperlerine karşı kuşatma tertibatı aldırdım. Silahlarımz çeşitli çaplarda idi. Savaş değerleri istenen derecede olmadığı gibi cephanemizde yeter ölçüde değildi. Gayet idareli ve tedbirli hareket edmek ge rekiyordu.

B- Ayni zamanda dahili idare örgütünü düzenleme ve katılışları Müdafai Hukuk heyetleriyle düzgün haberleşme tesisi gerekli olduğundan bununla da meşgul oldum.

Bütün şubeler yönetmeye tüm savunuşu hukukça açıklığa kavuşmuş oluntu. Urfa ve yöresi Milli bir idareye ulaşmıştı. Kaymakam durumu fransız kumandanına bildirdi.

Fransız subayı bu güne dair bildirgesinde durumu aynen bu türde tasvır ediyor.

C- (23 şubat 1920 sabah gayet erken şiddetli bir ateş açıl dı. Daha üstün bir tarzda karşılık eddik. Öğleden önce saat dokuzda kaymakamın mektubunu elinde bulunduran bir heyet geldi. Kaymakam mektubunda artık şehire jandarma ve halka hakim olmadığı bildiriliyordu. Bu gün kötü bahtlı 412 inci piyade alayı kişilerinden üç nefer yaralandı. Biri ağırcadır. Akşama kadar ateş aralıklı süretde devam eddi. Türkler başlıca yollarımızı anlamış olduklarından dolu gibi yağan mermiler tarafından selamlanmaksızın dışarda gezmek olanağ kalmamış oldu.)

24 ŞUBAT 1920

Fransızlar siperlerine pek çok bağlanmış bir durum alıyorlar. Bir kaleye kapanan veya bir siperlere bağlanan kuvayı askeriyenin (Askeri kuvvetin) sonu muhakkak teslimi yet ve esaretdir.

Elinde üstün bir kuvet var iken fransız kumandanının bir hareketde bulumaması beni şaşgın ediyor. Bu şüphesiz fikir doğru yolu götürme ve yetenek baş vurudan yoksunluğa kılavuzluk eder.

Dışla ve ordularının diğer kısımlarıyla haberleşme ula-

şımları kesilmiş bulunduğu durumda Fransız kumandanının Urfa yöresindeki bir kaç eve kapanarak Urfa'yı boşaltma edmek istememesi sebebini anlayamıyorum. İhtimal bir yardım kuveti bekliyorlar. Fakat Antep, Maraş Çukurova ve bütün o yöreyi milli devrim ateşi sarmış ve halk çoluk-çocuk kadın, erkek her tarafdan silaha sarılmış iken durumu takdir edemeyerek dar bir askeri düşünce ile Urfa'yı boşaltış etmemek istememekteki mantık olması mümkün olmayan Urfa'da bulunan Fransız kuveti askeri ve siyasi Fransız kaymakamının görevi ve kontrolönü dokunaklı bir durumda yapabilmesi için askeri olmakdan çok siyasi bir iş gal kuveti durumunda iken ve Fıransız siyası kaymakamı ve askeriyesinin Fransız askerleri gibi birkaç eve kapan mak süretiyle bu görevi son bulduğu yönde gerçekden artık Urfa'da Fransız askerinin hakimiyeti vücudu kalmamıştı. Ve aynı zamanda gitikçe bizim kuvetimiz artıyor Aşiretler geniş ölçekte davranışa geçiyordu. Bu mahsur Fransız kuv vetinin sonu çok kötü olabilirdi. Sırf bu insanı düşünce ile Fransız kumandanına bir kez daha teslim olması teklifinde bulundum. Yine cevabı red aldım. Gönderdiğim heyetin dönüşü arasında yine ateş açıldı. Ve akşama kadar devam eddi.

B— Suruç'ta toplanan Kuvai Milliye Mürşitpınar istasyo nundaki Fransızlara ve Bireçik Kuvayı Millivesinde Bireçik de bulunan Fransızlara teslim olmaları teklifinide bulundu.

Her iki yerde bulunan Fransız kumandanları teslim tekli fini red edmiş olduklarından Bireçik ve Suruçta bile savaş başladı. Mürşitpınar yöresi kumandanının teslim teklifine karşı yazdığı cevap: olduğu gibi [Türkcedir]

SURUÇ KUVAYI MİLLİYE DERNEĞİNE :

24 ŞUBAT 1920 tarihli mektubunuz bize geldi. Ben bile kan dökmek istemem ve hiç bir kimseye teslim olmam.

24 ŞUBAT 1920 Mürşitpınar yöresi Kumandanı SUVA

Bireçik'den şu telgırafı aldım.

URFA VE YÖRESİ KUMANDANI NAMIK BEGE :

Bu gün Alaturga saat dokuzda kuvayı Milliye tarafından kuşatılan Bireçik kasabasının dışında yerleşen Fransızlar üzerine ateş açılmıştır. Çarpışma devam ediyor. Milli ayak

lanışım başarıya ulaşmasım Yüce Tanrı'dan bekliyorum. Yüksek tepeler tümden bizde mavi kuvvet yerindedir.

24 ŞUBAT 1920

Bireçik Mudafayı Hukuk Heyeti Merkeziyesi Başkanı Timur

FRANSIZ SUBAYININ BU GÜNE AİT BİLDİRGESİNDEN

(ÖZET OLAYLAR) [Gündüz ve gece önemli gereken bir olay olmadı. Yalnız öğleden sonra saat üçte yeni bir heyet daha geldi. Gelen heyetin getirdiği haberler hakkında resmi bilgi yok. Ermenilerin söyledğine göre Türklerin 150 ölüleri ve 70 yaralıları varmış. Şimdiye kadar bizim bir ölümüz ve onbir yaralımız oldu. Heyetin dönüşünün ardından Türkerin tarafında sürekli bir ateş acıldı ve sürüp gitti]

25 ŞUBAT 1920

A— Havanın pek çok soğuk oluşu hesabiyle zayıf ve seyrek bir korkutma ve işgal ateşiyle yetinilmiş olundu.

B— Fransız sipelleri yöresinde bulunan ve Amerikalılar tarafından tesis edilmiş olan öksüzler evi binası mevzilerimize hakim bir durumda bulunduğundan öksüzler evi koruma erekiyle fransızlar tarafından işgal edilmiş idi. Dünkü çarpışmada öksüzlerevinde bulunan Fransız erleri tarafından çarpışmaya katılış edildiği görüldüğünden öksüzler evinin müdüresi olan Mis Holmes'e bir mektup yazdım. Öksüzler evinin korunmasını arzu ediyorsa düzgün bir Jandarma müfrezesi göndereceğimi herhalde bir yanlışlıga yer kalmamak üzere Fransız askerinin öksüzler evinden çıkarılmasını saygılıca yazılmş bir mektupla rica eddim.

Bayan'ın ruh durumunda ne gibi hisler ve fikirlerle dolmuş olduğunu göstermek için aldığım cevabı aynen yazıyorum. Aslı İngilizce olan mektubun aynen tercümesidir.

Amarikan Öksüzler Evi — URFA

KUMANDAN NAMIK'A 920/36/12/12

Bu gönderdiğiniz mektupla beni şereflendirdiniz. Dün Kaymakama yazdığım mektubu bir daha okuyacak olursanız bu sizin mektubunuza güzel bir cevap teskil eder.

İyiçe düşünecek olursanız göreceksinizki Cumhurbaskanı Wilson'un on dört maddesinden ancak bir kısmını yüksek meclis kabül ederek uygun şartlarını bu esas üzerine koyma ve

tesis edmiştir. Üstelik kabül edilen eğitici büyük değişiklik ler ve değiştirmelere uğradıktan sonra kabül edilmiştir. Tür kiye hakkında uygulanacak davranış ve şartlar henüz bilinemektedir. Bu şartları bilmedikçe hareket olunması akıl kazancı değildir. Bu şartarın alnına kadar bize, beklemede bulunmanız daha uygun idi.

Kamu oyunda ancak akıllıca bir sürede idare edilirse değeri vardır. Gerçek olmayan sakinlerinin büyük bir kısmının okumak ve yazması olmayan bir kentin geleceğini kendi üzerine alan bir adam dehşetli bir mesuliyet altına girmiş olur

Halk durumları anladığında ve gerçek görünüş eddiği zaman haliniz çok öldürücü o acaktır. Henüz siz bile aldanıyor sunuz görülüyorki Fransız kuveti hakkında yalnışb ilgi almış sınız. Bu kuvet küçük değildir.

Paris'te bulunan yüce meclis bile General Allenby'den aldığı emir içinde iş görmektedir. Böyle büyük bir zat önemli değeri tutmak için bir avuç kuvvet göndermez. Benim bu yazdıklarımı gerçek olarak kabül ediniz.

Size eğitim ve askeri çalışmalardan yoksun ve öteye beriye üzüntüsüz ateş eden çevrenizle en donatılmış savaş araçları ile dolup-taşmış Almanya'yı bile kendi sınırlarında yenmiş bir kuveti küçük dilşüremezsiniz. Çevrenize ve halka kendilerinin kazanacaklarını düşündürmek yanlışdır ve yazıktır.

Amarika kurumlarına gelince;

Ben burada dokuz yüz aciz öksüzle oturacağım. Fransa Amarika'nın Müttefikidir. başka bir şey, değildir. O Amerikalıları kendi halkı gibi koruma edecektir. Sizin Amerika öksüzler evine ateş ettiğinizi görünce bizi korumak için bu raya geldiler.

Başlangıç size ne böyle bir hücüm yapacağınızı hatırlatma ve nede beni koruma edeceğinizi gelip söylediniz.

Amerika hükümeti sizi, Amerikalıların bir hademesini kabül eddiniz. Ve bu müessese üzerine ateş ettiğinizden dolayı cevap isteyecektir.

MARY CAROLİNE HOLMES

Mis Holmes sanki bir diplomat gibi düşünce bildiriyor. Yurt, Ulus, Aile, Oçak hisleri yalmız kendinde var yüksek

hislerinden ibaret sanan ve karşısındaki hiç bir insanı hisle kendi toprağını savunuş edecek reşit ve yetenekli göremiyen bu yobaz kadına Amerikalı diyebilmek için çok düşünmek lazımdı. Amerikalıların istiklal uğraşımı bu uğurda döktükleri kanları, asırların kanlı çarpışmalarını ve bütün bunların gerçek eneği ve özgürlük hakkı olduğunu takdir edemiyen ve bizi akılsız bir sürü sayan bu kadın kuşkusuz ki özürlü idi.

O dini ve eski fikirlerin bir tutsağı ve bu eserlik düşüncelerinin bir hizmetçisi idi. Ve o ançak bu fikirlerle yaşıyor geçinyor, yiyor, içiyordu.

İnsaniyete hizmet ettiği yerine getiriş bir müessesenin müdüresi için düşman ve bozmazdan ikilik ayırımı yapmamak ve bu durumda tümüyle tarafsız kalmak lazım geliyor iken bayan açıkca Fransızlarla beraber karşımızda cephe alıyordu. Bütün uyruklarımızdan olan müessesenin bütün üyeleriyle Fransızların müttefiki olduğunu söylüyordu, Yurtlarını düşman saldırısından kurtarmak için ayaklanan halkı, yanılmış yola giden ve igfal olunan bir halk diye tasvir edmeğe çalışması ve beni Allenby'nin ordularıyla Amerika hükümetiyle tehdite kalkışması gülünç olduğu kadar üzücü idi.

Asırlardan beri din adına dökülen kanlar ve özel olarak ülkemizde misyoner tahrikleriyle oluşturulan açıklı olaylardan dolayı insanlık mahkemesi huzurunda cevap istenilmesi lazım gelenler kendileri idi

O gün heyeti temsiliye ile makina başında olmuş bulunan haberleşme sonucu Maraş'taki Fransızların Kuvayı Miliye karşısında yenilerek kenti terk eddikleri müjdeleniyor.

D — FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(25 Şubat 1920 asiler (tabiri şayan değildir) Güneş doğarken siperlerimize sürekli bir ateş açtılar. Dünkü tehditlerine göre bu gün hüçüm edmeleri ihtimalı vardı. Ona göre tedbir alındı. Bir nefer ve üç de ineğimiz vurultu. Hava pek soğuk çoğunlukla asilerin ateşi yapması adamlara yönelmiş idi. Başka önemli bir olay olmadı.) **25 ŞUBAT 1920**

A ... Fransız siperleri yine hafif bir işgal ateşi altına alındı.

B — Maraş'ın tarafımızdan geri çevirme haberi üzerine fransızlarla bir kere daha teslim teklifinde bulunmağı uygun

gördüm. Günler geçtikçe durum bizim lehimize dönüyordu. Fransızların Urfa yöresinde tahsis ederek savunmada bulunmalarında hiç bir maksad yokdu. Bu yararsız bir hareketdi. Uzaklardaki aşiretler de yavaş, yavaş geliyordu. Kan dökülüşüne gönlüm razı olmuyordu. Fransız kumandanı tartışmaya yanaşacak olursa büyük kolaylıklar gösterecekdim. Özel olarak kendim bir asker olmak sıfatıyla askerlerin tutuksuz nefsine hürmet edeceğim süphesizdi. Bu defa doğruca fransız işgal kumandan Hocer'e şu mektubu yazdım.

URFA'DA FRANSIZ MÜFREZESİ KUMANDANI HOCER HAZRETLERİNE -

Emrim altında bulunan Kuvayı milliye ile Urfa'ya geleli dört gün oluyor. Tarafımızdan Urfa'nın boşaltılışı hakkında defalarça tekrar olmuş olan teklif ve ricaya karşı aldığım cevaplarda kan dökülmeksizin ülkeyi terk edmek arzusunda olmadığımız anlaşılıyor. Bölükleri davranışa sokmamamızın sebebi ancak kan dökülmesini istemediğimizde ileri gelmek dedir. Sırf medeni ve insanı bir hisse dayanmakdadır.

Bu gereksiz inat ve ısrarda devam edecek olursanız harekat her yanı şiddetlendirmeye mejbur kalacağım. Bu mektubumun size ulaşmasından itibaren sonunda üç saat kadar gelecekdeki koşulları kabül edip edmiyeceğinize dair cevabınızı beklıyorum.

(Silah ve cephanenizi teslim edmek şartiyle sizi istediğiniz nokta ve yere kadar sağ olarak ulaştırmayı söz veriyorum) Cevabınız zıt olduğu biçimde bölükleri çabuk harekete başlatacağımı bildiriyorum.

EK : Maraş'daki fransız kuveti oradaki Kuvayı milliye karşısında direnç edemiyerek yenik olarak kenti boşaltmağa mejbur olmuşdur. Birecik'deki fransızlar da Kuvayı Milliye tarafından sarılmışlardır Sizin direnciniz boş olduğunu ve teslim olmakdan başka çareniz kalmadığı tekrar ediyorum efendim. 25 ŞUBAT 1920

KUVAYI MİLLİYE KUMANDAN — NAMIK

Fransız kumandanı yine cevabı red verdi. Gönderdiği fransızca mektubun aynen terçümesidir.

URFA'DA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANLIĞINA :

Urfa Fransız savaş kumandanlığı tarafından

Numero : 92

Bu günkü tarihle yazılı resmi mektubunuzu alddığımı arz ile çok memnun oldum.

Urfa'daki fransız koruma kuveti müttefik devletler ile Osmanlı hükümeti arasında kabül olunmuş ateşkes bildirgesi gereğince gerçekleştirmeyi görev eylemek üzere buraya gelmişdir. Bu askeri kuvet ancak Fransa hükümtinin emriyle buradan gidiş edebilir. Anlaşmayı sözleşen ne benim, ne de sizsiniz mesuliyetden kendinizi koruyunuz.

Huje (HOUJER)

Fransız kumadanından aldığım, ve hiç şüphesiz bir askere yakışacak olan bu cevabı takdir edmekle beraber durumu henüz fransız kumandanlarının anlamamakda olduklarını anlıyordum. Böyle el çabukluğundan uzaklaşmış ulaşma ve haber leşmesi kesilmiş bir askeri kuvetin yalnız askeri düşünceler le idare olunamayacağı belli idi. Ve gerçekden fransız kuvetnin Urfa'yı koruması gerçekden sakat olmuş kent yöresinde bır kaç eve çekilip ısmarlamış iken kumandanın henüz Urfa'yı korumaya memur olmasından söz edişi anlamsızdır. Bu cevabın istenişi sırasında Urfa fransız kaymakamı askeri sajous işgal edmekde bulunduğu binaları boşaltarak fransız müfrezelerinin bulundukları yere sığınışı idi. Ve terk eddiği evden yoğun bir alev sütünü yükseldi.

Amerika öksüzler evi müdüresi Mis Holmes'den dün aldığım mektubuna şu cevabı yazdım :

AMERIKA OKSÜZLER EVI MÜDÜRESI SAYIN HOLMES:

1- Emrim altında Urfa'ya gelen Kuvayı Milliye'nin işi ve gayesi ve erek edinme eddiği düşünce hakkında kaymakamın yüksek huzurları arasında ceryan eden haberleşmeden tümüyle bilgiliyim.

2- Gerek bır çok defalar kaymakam ve gerekse bana yazdığınız 25 ŞUBAT 1920 tarihli mektubunuzda Fransızların Urfa'yı boşaltım edmiyeceklerini ve Fransız kuvvetlerinin zan ve haminiz gibi az olmayıp her yönle savunuşa mükteder olduklarını bildirmekdesiniz.

3- Halbuki Fransız askeri kuvvetinin miktarı kesin ve tüm bildiğimiz olduğu gibidir Kuvayı Milliye'nin derme-çatma ve silah kullanışından yoksun bulunduklarına dair kulaktan

dolma edindiğimiz fikirde yanlışdır. Erlerimiz dört yıldır türlü cephelerde çarpışmış ve her türlü savaş beçerisine kap lanmış bilhassa yiğitlik ve cesaretleriyle kendilerini dünya ya tanıtmış olduklarını izaha gerek görmüyorum.

4- Ereğimiz kan dökülüşüne yer bırakmıyarak Urfa'nın boşaltışını temin olduğundan savaş bölük hareketlerine baş lamıyarak dokunaklı örnek bir biçimde bu ereki ele geçirmek için çalışmaktayız. Bu kısımda yalnız silah ve cephane lerini teslim edmek süretiyle fransız kuvvetlerini arzu eddik leri yere kadar sağ olarak ulaştırmayı söz vererek Fransız kumandanlığına olmuş- olan teslim teklifime cevap olarak red olmaktayım. Bu biçimde artık hukuk ve hakimyeti mil liyemizin temini için hareket kolaylığına mecburiyet hasıl olacağını arz ederim.

5- Ermeni milet meclisi başkanlarına bu gün yazdığım özel mektup ille de bildiri ve ihtar eddiğim yönle şimdiye kadar yurttaşlarımız olmak itibariyle hayat korumaları tarafımdan temin edilmişken ne yazık ki bunun zıttına ola rak dün basmahane yöresinde saatcı Migu'nun evinden si laha davranışa çüret etmeleri ve temiz yürekle yardımları mızın iyi anlaşılmadığını açık olarak anlatmakdadır. Her ne kadar dünkü saldırıya karşı karşılık edilmemiş ise de bundan sonra ermeni mahallesinden tek bir kurşun atıldı ğı süretde şiddetli karşılık edileceğini ve gereğinde Mitral yöz ve top dahi kullanılacağını hatırlatmaya gerek görmü yorum.

6- İnsaniyet dünyası ve medeniyetde yüksek bir yeri al dığı asırlar boyu açık olan Amerika Cumhuriyeti anlayışı nın Urfa'da idareniz altında bulunan öksüzler evinin korunuşu için kendine çekme eddiğimiz Fransız müfrezesine karşılık bir Jandarma müfrezesinin tarafımızdan emir korumayı üzerine alma ve temin edmesini daha uygun gör mekteyim.

Ya bu hususun kabülünü veyahut kasaba içinde sağlana cak emin bir yere bütün öksüzlerinizle nakil buyrulmasını rica ederim.

Her iki teklifime olur buyurulmadığı taktirde müessese nin uygun bir mahaline Kızılay bayrağı çekilmesini olgun

ihtarımla bildiririm efendim. 26 ŞUBAT 1920

Kuvayı Milliye Kumandanı NAMIK Ermenilere bu mektubu yazdım:

ERMENİ MİLLET MECLİSİNE

Pek iyi biliyorsunuz ki Urfa'ya gelen Kuvayı Milliye Fransız işgali altında bulunan Urfa merkeziye konuşmasını Fransızlardan boşaltışı için gelmiştir. Ermeni yurttaşlarımızın hayatı ve hukukunu koruyacağımızı temin ve fransızlarla işbirliği olunmasını bu yurta ve türklere bağlı kalmanızı tekrar olarak tavsiye ve rica eddim. Fransızlara da boşuna kan dökülmesine gerek bırakmadan kenti boşaltışa uydukları taktirde kendilerini istedikleri yere kadar güvenle ulaştıracağımı söz vererek bildirdim.

Fransızlar gösterdiğimiz bu insani görevler ve uygarlığı taktir edemediler Kenti boşaltış edemiyeceklerini bildirdiler Araç zorla bulunuşuna mecburiyet hasıl olduğu ve geregin de Fransız mevzilerinin bombardıman edileceğini bildirişe gerek gördüm. Şüphe yok ki bu davranıştan doğaçak mesüliyet Fransızlara ait ve ilgilidir. Maraş'da oluşan milli hareketleri sonucu Fransızlar yenik olarak kenti boşaltışa mejbur oldukları ve oradaki ermeniler Fransızlarla işbirliği yaptıkları durumda sonradan Kuvayı Milliye'ye sığınış katılış edmeleri üzerine hakklarında insani görevler gösterilmişdir. Bunu söylemekten ereğim. Bu güne kadar oluşmuş olan güven ve öğütlere tarafımızdan ilgili önem verilmemesi ve hatta ermeni mahallesinde basmahane yöresinde saatçı Migu'nun evinde silah bulunmuş olmasıdır. Bu hareket bir daha tekrar eddiği halde fransızlara karşı kuullamlmasına mejbur olduğumuz şiddetli hareket ermenilere karşı da içra edeceğimi beyan ve ihtar ederim. Bu mektubumun ulaşması ardından kilisenin uygun bir yerine bir türk sancağı içden ve kesinlikle tavsiye ederim. Zıt hareketlerden doğacak mesüliyet tümden milletinize ve milletin büyüklerine aid olacağı kesin biçimde bilerek sözle güvence vermek üzere millet meclis üyelerinden bir kaç kişinin şimdi yanıma göndrilmesin bildiririm efendim. 26 ŞUBAT 1920

KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI : NAMIK

Her iki mektubu gönderdiğimin ardından ermenilerden şu

cevabı aldım. olduğu gibi;

KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI NAMIK VE KAYMAKAM BEGLERE :

Mektuplarını olgun memnüniyetle kabül edildi. Uzun uzadiye inceleniş ve düşünüp cevap yazmak isteriz. Diğer taraftan Amerikalılar kendi mektuplarını yazmak için . zaman istemekdedirler. Ve Türkçeye çeviri edilmek için biraz zamana ihtiyacımız var. Şimdi yüksek kişiliğinizi uzun zaman bekletmek üzere akşama doğru alaturka saat on bir, on bir buçuk sıralarında her iki mektubun cevabını arz ile bağışlamanızı temenni ederiz efendim.

ERMENİ MİLLET MECLİSİ ADINA

DOKTOR TAĞCIYAN

Maraş'da Kuvayı Milliye kumandanı bulunan Kılıç Ali Beg'in bildirgesini Antep Heyeti Merkeziyesi telgrafla bildirdi.

URFA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI NAMIK BEĞ'E:

Maraş'da Kuvayı Milliye kumandanı Kahraman Kılıç Ali Beg den alınan resmi mektup saygı ile arz ve müjde olunur.

26 ŞUBAT 1920

ANTEP HEYETİ MERKEZİYESİ

S Ü R E T :

Durum çok iyidir. Düşmanlar mejbüren kenti terk ile kaçmışlardır. Kaçan düşman takip edilmekdedir. Kent içinde bazı noktada kale gibi sağlamlaştırma eden düşman kuvetleri teslim alınmağa başlanmışdır. Maraş — Antep yoluna olağan üstü iş görülüşü ve yollardan bir tek dahi olsa fran sız — ermeni geçirtilmemesi gereğinin yapılmasını rica ederim.

KILIÇ ALİ

Bireçik Müdafai Hukuk heyetinden şu raporu aldım.

KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI NAMIK BEGE

Genel durumumuzu açıklayan tutanak saygı ile arz olunur-

1... Akça koyun istasyonunda Kargamış'a kadar olan demir yolu hattı heyeti merkezi yelere bağlanmış Nizip şubesi kişilerinin çabasıyla tahrip edilmiş ve demirler uzak yer lere gömülmüşdür. Aynı zamanda saçur köprüsü trenin mer-

verine uygun olmıyan ve onarımı uzun zamanda yapılamaz bir tarzda atılmışdır. Barak deresi aşiretleri saçur'dan itibaren nokta oturması süretiyle onarımına meydan verilmemekdedir. Bundan dolayı fransızların trenle kuvet sevkine şimdilik imkan yokdur.

2— Kargamış saldırısı yarından itibaren sert bir şekilde başlıyacakdır. Dün yüz ve bu günde yüz kişi tüm iki yüz kişi Nizip'den hareket eddiler. Yöresi içinde bulunan Barak aşireti bu harekata katılacakdır. Ayni zamanda Antep'e bağlı Nizip yöresinde bulunan köyler bölük, bölük bu kuvete katılış edmekdedir.

3— Bireçik'de iki günden beri çarpışma devam edmekdedir. Yarından itibaren kuşatma darlaştırılacak bütün düşman yalnız bir yere toplattırılıp kontrol altına alınacakdır.

4— Cephane hususunda büyük zorluklara maruz kalıyoruz. Çok miktarda cephane gerek burada ve gerekse Nizip'de hor kullanılmış ise de kullanılmak üzeredir. Silahlarımız içinde Osmanlı ve Rus tüfekleri de var olmasına göre Alman cephanesiyle değiştirilis edilmek üzere bize Osmanlı ve Rus cephanesi yetiştirilecek olursa bütün arkadaşlarımızı size sonsuz, Şükran, borcundan bırakacaksınız. Yetiştirilmemesi harekatın bırakılış endişesini doğarmakdadır. Ayni zamanda ani bir saldırıda düşmanın yerleşdiği yöreyi tutanak edmemeniz ise de çok zayiat ve bremond'un sevindirilişi sakınış edilmelidir.Bir dağ topu buradaki işi bir saatde hal eder. Bir topun sağlanışı için merkezimiz bir çok baş vuruşuna girişmişdir. Bununla birlikde aldatıcı çekiş imkanı araştırıld ğında, olduğu gibi Ramazan toplarından yararlanış yönüde düşünülmekde ise de bunun bile ele geçirilmesi imkansızdır. Siz ce bu yönün temini mümkün ise iyilik ediniz.

5- Düşmanın nehirden geçmek süretiyle oraya kuvet sevki mümkün değildir. Çünkü bizim yöremiz içinde ancak iki yerde araç geçit vardı ki bütünü aşiretler elindedir.

6- Urfa'da Müdafi Hukuk cemiyetinin oluşturulmasından tümüyle haber alamadığım için heyetimizin Antep'le bağlantı oluşturmuş en çabuk haberleşme Antep'le temin eddiği için önce sunulan işler, konular Urfa'ya yazılmamıştır.

Eğer orada cemiyet tesis edmiş bulunuyorsa, bağlantı sağ-

lanışına gerek buyurmanızı ayrıca rica ederiz. Zira bu biçimde yapılacak bütün harekat daha güzel, daha yararlı olcağı düşüncesindeyiz.

7— Dün kasabada ve çarpışmalar esnasında Milli bir gösteriye niyet gösterilmiş ve Kuvayı Milliye'ye halk bölük, bölük katılış eylemiş ve pek çok ana yazılmışdır. Bu süretle düşmanla çarpışan kardeşlerimizin yiyeceğini bütün kasaba halkı temin edmişdir. Belkis ve Ayşe Hatun adında bir kadın madeni eli altın vermek süretiyle yurt severlik göstermişdir. Kasaba içinde ve dışında bulunan bütün halkın gösterdiği fedakarlık ve yurtseverlik büyük ulusamuzun sonsuz saygın olacağına inanç hasıl olmuşdur.

8— Buradaki ermeni ulusu heyeti dahi hükümete ve heyetimize bildirge vererek kasabanın ve subaylarından kendilerine karşı gösterilen hissi davranışlardan dolayı Teşekkür sunuş yapmışlardır ve para yardımında bulunmuşlardır.

9— Bütün bu çalışma ve gösterimin çabuk yoldan olması için topa olan ihtiyacımızı tekrara lüzüm görürüz.

10— Başka diyecek hiç bir şey yokdur. Bütün arkadaşlara hür ve samimi selamlar 13 ŞUBAT 1920

Bireçik Müdafai Hukuk Heyeti adına TİMUR

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(26 Şubat 1920 gündüz aralıklı tüfenk ateşi devam eddi. Fransız siyası hakimi oturduğu yeri terk eddi ve yanımıza geldi. Neden sonra asiler adı geçen barınağı yaktılar. (Anılan barınağın bizim tarafımızdan yakılmadığını eklemeyi lüzüm görürüm.) 27 ŞUBAT 1920

A— Fransız kumandanın teslim teklifine karşı red cevabı vermesine dayanarak kuvayı maneviyelerine gerçekleştirme tesir edmek ve ermenilerinde fransızlarla iş birliği edmesine engel olmak üzere büyük bir gürültü çıkarmakdan başka bir kiymet harbiyesi olmayan yetmiş mermişi ile ele geçirdiğimiz eski bir top fransız siperleri civarına karşı kullanma eddirdim.

Topun sesi aşiretlere oldukça cesaret vermesi, fransızlar üzerinde önemli etkiler yapmıştı.

B— Dün Amerika öksüzler evi Müdüresine ve ermenilere yazdığım mektublerin hepsinin cevaplarını aldım.

Aşağı İngilizce olan mektubun tercümesidir.

KUMANDAN NAMIK'A

Amerika hastahanesi

URFA 27 ŞUBAT 1920

Bu gün mektübünüze cevap olarak bildiririm ki Amerikalıların binaları üzerine Kızıl haç bayrağı çekdim. Mektubunuzda ermenilerden söz konusu ediyorsunuz. Dünkü ermeni mahallesine hüçüm edeceksiniz.

Gerek kaymakam ve gerekse size yazdığım mektuplarda şimdiye kadar hiç ermenilerden söz edim mi? Onların tarafsız kalıp kalmıyacağını düşünmek benim görevim değildir. Benim veya herhangi bir Amerikalının görevi şu veya bu bahane ile ermenileri öldürmek hususundaki düşünçenizi protosta edmekdir. Eğer Newyork, Boston ve Waşington da bulunsa idiniz orada hıristiyan ve yahüdilerin azminin katıltıkları büyük toplantılarda binlerce, yüzbinlerce, ermeninin katil ve sürgün edilmesinden dolayı Türkiye'yi idare eden kişilerin ne kadar şiddetli bir süretde beğenilmediğini işiteceksiniz. Tabii ki bu sözlerin tekrar size karşı söylenmesini istemezsiniz.

Ben Amerika'da pek az olan o zümredenim ki Amerikayı Türkiye'ye karşı olan savaş edmekden engel edmeğe çalıştık Ben daima Türkiye'nin bir dostuyum ve bazılarının inandığı gibi Türkiye'de iyi adam bulunmadığı fikrini red ederim

Amerikanın bir çok taraflarında bir çok toplantı söylevler söyleme gerçekleştirerek Türkiye'deki sevdiklerimi ve soyu sopu temiz dostlarımı daima anarak, övünç eddim. Artık silahlarınızın, bu kadar çok defalar her şeyi yitirmiş olan halka karşı çevrilmesine izin edmelisiniz. Bütün gücümle bu konuyu protosto eddim. Böyle bir plan gerçekleştirmenizi büyük Amerika adına isterim. Bu işi yapmaynız.

Mary Caroline Holmes

Mektup, gerçekden o kadar arı ki, durumun çok kötü oluşu güzel bir şaka örneği olabilirdi. Ermenileri öldürmek isteyen ve bunun için bahane arayan kim? Ve ne için? Farz edelim ki bir kısım türkler, savaş, durumunda düşmanla iş birliği ediyor, casusluk ederek düşmanı ülkeye sokuyor, silahıyla isyan ve ayaklanış bayrağını açıyor yurttaşlarını öldürü-

yor... Bunlara karşine yaptılar...? Allah göstermesin başarı oldukları süretde bütün yurttaşlarını bir tek kalmayıncaya kadar öldürmek ve yok edmek isteyen bu yolda bildirgeler yazan kimselere karşı boyun eğip durmak ve:

— Buyurunuz, kesiniz, parçalayınızı, esir ediniz, ne yaparsanız yapınız! Demek mi gerek olacak, bu alçaklık ve aldatışı türk ermeni kim yaparsa, yapsın yurtuna ve hayatına kast edilen tarafın savunuşda bulunmamasına ve karşı tedbirler olmamasına üstelik karşıt harekete gelmemesine nasıl olanak düşünülmüş olur?

Bunu bir az düşünce ve akıl sahibi kimse nasıl düşünebilir? Ermeni öldürenler Türkler değil onlar kendi siyasi, dini ve iktisadi çıkarları için iğfal eden, tahrik eden ve ellerine ateş ve bomba vererek ihtilale savaşa ve ölüme sürükleyenlerdir. Çarpışmalarda Türkler yenik olmuyor. kendilerini savunuş ediyorlarsa suçmu ediyorlar. Bunu dünyada anlamayan kimse kalmadığı durumda ve Mis Holmes'in gözlerinin o günde ermenileri bütün silahlanmış, fransızlarla birlikde Urfa'ya ateş yağdırırken ve eğer ellerinde kuvvet olsa Kuvayı Milliye denilen bu ülkenin temiz ve öz çocuklarına ölümlerden ölüm beyendirecekleri gerçek iken süretle mektup yazmasını ne üzüçü bir yalnış düşündürmedir, acaba bir Amerika veya fransız ülkeşini istila için biz asker göndersek ve oradaki bir kısım halkda bizimle beraber silahlanarak yurttaşlarına karşı cephe olsaydı, Mis Holmes yahut kumandan sajous onları haklımı göreçekdir? Bir Amerikalının bir fransızın yurtu, yurt, ulusu, ulus, kıvancı, kıvancda bizim ki değilmi? Bir Amerika veya fransız kanunu, kanunda bizimki değil mi? Hangi Amerika veya fransız kanunu bir casusu bir haini af eder. Onun hakkında araştırma yapmaz.

Şüphesizdirki dünyada her ulus aynı düzeyde gelişmede değildir. Ve her ulusun kendine mahsus adeti, yaşayışı ayrı bir tarihi vardır. Fakat kafasında bir ocağı, bir yurtu, bir inanışı, geçmiş durumuna göre bir macera hayatı vardır. Mary Caroline Holmes, Greyoryan, ordodas ermenileri protestan yapmak için ta Amerika'dan kalkıp buraya gelmiş din adına gönül ve Vijdan avcılığı yapıyor. Kendi mezhebini daha güzel göstermek için hiç şüphesiz diğer dinleri ve mezhepleri

batıyor. Kendisi gibi misyonerlern açtıkları yollardan türlü, türlü kışkırtma silah ve bomba memlekete akıyor. Bütün bu cinayet vasıtaları hazırlandıkdan ve:

— Marş! kumandasını verdikden sonra.

— Niçin birbirlerinizi öldürüyorsunuz demekde bir anlam varmı?

Bu zavallı kadın! Gerçekde bir az nüfuz edebilse göreçekdiki bütün bu öldürüşlerin ele başları kendileridir. Amerikada gösterilerde gerçekleştirilmiş söylerlerden söz konusu edmeğe, o kadar uzağa gitmeğe ne gerek. Bu gün ermenilere.

— Siz türklerle beraber bu yurtun çocuklarısınız!... Onlarıkaderine ortaksınız! demek yeterlidir.

Fakat bunu söyleyince ucu bilmem nerelerde olan ellerindeki altından yardım oluğu derhal kurur ve aramızda yurttaş lık bağları tesis eder ve artık Mary Caroline Holmes'in de işi kalmaz.

Ermeniler de ermeni toplumu adına yazdıkları uzun bir mektupde;

(Tarafsızlıkların tümüyle koruyacaklarını ve kendi taraflarından Kuvayı Milliye'ye asla ateş edilmediğini ve bundan böylede Fransızlarla aramızda oluşacak savaşda leh ve aleyh de asla işe girişmeyeceklerini ve her ne kadar benimle görüşmek üzere bir kaç kişi göndermek isteğinde iselerde aileleri tarafından bırakılmadıkların) bildirmekte idiler. Bu gün bellediyede oluşan toplantı sonucu muthiş biçimde kınama tertip düzenledi.

İstanbulda başbakanlık makamında ingiltere, Amerika ve İtalya siyasi temsilcilerine;

Urfa sancağı çoğunluğu yok eden medeniyetin yüz yılları ve emirleriyle bir türk yurtu iken, kendi istek ve niyetlerini icat ettiği ve saldırıcı eylemekten işgal edilmişdi.

Hukum süren hukuka uyan ilk ingiliz işgal kuvvetlerinin yerine geçen ve bir karakol değiştirmek iç yüzünde bulunduğu ilan edilen Fransız işgali yavaşça istilayı bir şekil almağa başladı. İşgal kumandanları uygarlık dünyasının kabül ediği insani kurallara rağmen fikir istilalarını temin için sancağın her tarafında propağanda yapıyorlar, ve sekiz yüz yıl

önce Urfa Fransızların olduğunu yayın ediyorlardı. Hükümet dairelerine kontrol memurları koymak, kanunun tutukladığı canileri dışarı çıkarmak, kanuna karşı istediklerini tevfik edmek süretiyle hukukun üstünlüğüne müdahale eddikleri gibi ruhumuzla bağlanmış bulunduğumuz bayrağımızı son günlerde resmi dairelerden indirerek kutsal yurdumuzu fransız sömürgesi durumuna koymuşlardır.

Fransa'nın şu katıksız muamelesi, Türkiye'yi bu savaşın sonsuz yenilgilerinden biri ad eylediklerini andır yordu. Buna artık tahammülü kalmayan ulus silahlanarak işgal kumandanlarından insani ve medeni bir dil ile topraklarımızın boşaltılışını (talep etmiş ise de Kuvayı işgaliyeden ateş ile karşılık görmüştür. Bu dakikada kentimiz ateş altındadır. Kendi işiyle meşgul işçilere ve çocuklara ateş etmekten çekinmemektedirler.

Bu günkü çağdaş medeniyetin tarihine kanlı devirlerin geçmemesi istenen ise bu haksızlıklara karşı son ferdinin kanını dökmeye niyet eden ulus, yurdumuzda her hangi bir işgalin kaldırılmasıyla fransız açıklı olaylarına bir son verilmesinin itilaf deveterinin yüksek meclisine sunuş buyurulmasını riça eyleriz.

27 ŞUBAT 1920

İleri gelenlerden ; Şıhoğlu Ahmet
Hacı Esat; Hacı Kamiloğlu Hacı Mustafa
Belediye Başkanı; Yöre müftüsü; Hasan
Hacı Mustafa Eski müftü Şeyh Efendi

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN ;

[27 Şubat 1920 silahlarımız ve eşyalarımızla beraber teslim olmaklığımız hakkında tehdide karşılık teklifine tekrar red cevabı verdiğimizden bu gün top ateşine maruz kaldık.

Fakat gayet garipdirki düşen mermileri patlamıyordu. Akşam beş buçukta asiler hücüm belirtileri gösterdilerse de başarılı olmadılar. Bu gece hücüm edeceklerini zan ediyoruz. Aşiretlerin Lo! Lo! bağırdıkları işitiliyor. Bir er hafif süret de yaralandı]

28 ŞUBAT 1920

A- Bir Fransız kuvvetinin Urfa'ya doğru hareket eddiğini asılsız olmakla etgin olarak yalanlamak üzere küçük bir sal

dırı keşfi yapılmasını uygun görddüm. Bir kaç top mermisi ni ateş ettirdim. Ereğim Fransızları bir az heyecana düşü rerek tekrar bir teslim teklifinde bulunmakdı. Aralıklı biçim de akşama kadar Fransız siperlerini ateş altına aldırdım. Bu günde fransızlar kente karşı mitralyöz ateşi açtılar, ben çar pışmayı kent dışına götürmeye uğraştıkça fransızlar tam tersine kente ateş ediyorlardı. Bu biçimde kentde oturanlar dan ölenler oluyordu.

B- Fransızlarla aramızda engel olarak Amerika hastahane sinde öksüzlerden başka birde Doktor Fişer (Ficher)'in yö netiminde bir Belçika hastahanesi vardı ki bu Ficher durum değiştiriş eddikçe, Milliyetini, uyruğunu değiştiriyordu.

Hastahanenin bulunduğu göre kaleleştrilmiş fransız siper lerine yakın olduğundan müşkül bir durum hasıl oluyordu.

Doktor Ficher'e hastahanenin Fransız mevzileri yöresinde bulunmasından dolayı başka bir yöreye, Bilhassa ıslatma ed direçeğim Genel borçlar binasına gönderilişi gereğini yazdım

C- FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

[28 Şubat 1920'de asiler sabahleyin biri, biri arkasına dört top atarak bizi uyardılar. Mermiler mevzilerimize isa bet edmedi. Aynı zamanda cephanelerimizin türlü noktaların dan saldırı eddilirse de şiddetle püskürttük.

İleri karakol nöbetçilerimiz uzaklardan bir kuvvettin Ür fa'ya doğru gelmekte olduğunu gördüklerini ihbar eddiler. Bu atlıların Fransız mı yoksa Türk mü olduklarını anlaşıla madıysa da her halde beklediğimiz yardım kuveti alması mühtemeldi. Bilhassa bu atlılara karşı Türkler de bir atlı çıkardılar. Ve gece kentin on beş kilometre kadar uzağından iki kırmızı ışıklandırma atıldı. Biz de üç kırmızı ve bir ak fişenkle cevab verdik. Başka bir işaret görmedikse de gece ahali'nin kenti boşaltış eddikleri anlaşılıyordu. Beklediğimiz yardım kuvvetinin gelişinden önce kaçışıyorlar]

1 MART 1920

A- Aralıklı Fenni ateş karşılıklı olarak yapıldı.

B- Fransızların Urfa'da kuşatma altında bulunduğunu du yan aşiretler Urfa'ya gelmeye başladı. Bu toplanış ve yığı lış hem Urfa'daki yiyecek için meşgul ve hemde Fransız'ların sonunun bakış acısından kötü idi. Bilhassa göçebe Arap

aşiretlerinin düzen ve disiplini beni düşüdürüyordu.

Tekrar fransız kumandanına şu mektubu yazdım;

FRANSIZ KUVVETLERİ KUMANDANLIĞINA

Kaç gündür kesin hareketı başlatmaklığımızın hazırlanış sebepleri tarihi dostumuz olan fransızların Urfa'daki kuvvetlerinin yok edilmemesi düşüncesinden ileri gelmiştir. Urfa'yı boşaltmamak konusunda direnmeniz akın akın aşiretlerin buraya gelmesini ve sonucu kötü bir biçim almasını işaret ediyor. boşuna kan dökmeyiniz, istediğiniz yere üstelik Haleb'e kadar sizi sağ olarak götürmeyi söz veririz. Aldığım mektuplarınız da bu konudaki sorumluluk benle ilgili olduğundan söz ediyorsunuz. Halbuki ben, milli hukuklara uygun haklarını elde edmek için ayaklanmış ve bu uğurda her türlü atılımı, ölümü gözüne almış hiç bir sorumluluktan korkmayan bir ulusun bir halkın size karşı hislerini sadece ulaştırış ediyorum. Oluşan direniş, çoşma genelleştirilmesine ve her tarafa geçiş edmesine meydan vemeden teklifatımızın kabulünü rica ederim efendim. **1 MART 1920**

Kuvayı Milliye Kumandanı: NAMIK

Derhal cevabı aldım. (Fransızca mektubun tercümesidir).

Savaş Kumandanlığı tarafından **1 MART 1920**

URFA'DA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI NAMIK BEGE :

Numara /63

Size 27 Şubat 1920 de sunduğum gibi Urfa'yı ancak fransız kumandanlarının vereceği emir üzerine bosaltış edebilirim. Başka süretde boşaltış edemem. **HOUJER**

Doktor Fişer (Ficher) bana ve kaymakama bir mektup göndermişdi. Hastahanenin taşınmasına uygunluk ediyordu. Kendisine bu cevabı yazdım.

SAYGI DEĞER DOKTOR FİCHER HAZRETLERİNE :

Mektubunuzu aldım. Kaymakam Beğe yazdığımız mektubu da gördüm. Bulunduğunuz yöre düşman siperleri arasında bulunduğundan heyetinizle dün umumiye binasına naklinizi rica edmiş idim Bana o gün cevab vermediğiniz, cevabınızı ertesi günü aldım. Size arzu buyurduğunuz kadar zaman verebilirdim Şimdi yine Size rica ediyorum Hastahanenizi oradan nakil ediniz ve kaç saat müddet istiyorsanız onu da vermeğe hazırım, hastahane ve size hürmetimiz vardır.

Kaymakam beni artık sizinle haberleşme edmekden yoksun bıraktı. Eğer bir isteğiniz var ise bana yazın z saygıyla yerine getiririm. — 1 MART 1920

Kuvayı Milliye Kumandanı NAMIK

Cevabı (Aslı olan fransızcadan tercüme edilmişdir.)

URFA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANLIĞINA -

1 MART 1920

Bu günkü mektubunuzu aldım. Hastahaneyi bütün hastalarımız yataklarımız, aletimiz ve erzakım z'a ancak iki gün için de boşaltış edebileceğimizi cevaben arz ederim. Yalnız biz hastahane de bulunduğumuz sürece Cenevre kararlarının göz önüne alınarak hastahanemize ateş edilmemesini sizden rica ederim.

Hastahane başdoktoru — Ficher

Ardından şu mektubu gönderdi. (Aslı olan fransızcadan tercüme edilmişdir.)

URFA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANLIĞINA :

U R F A 1 MART 1920

Bu sabah size hastahanenin en az iki gün içinde boşaltılacağ nı yazmışdım. Bura sizin dün Umumiye binasını işgal edmek konusundaki tek'ifinizi kabül edemiyeceğimi de eklemeye mejburum; Bir fransız saldırı ihtimaline dayanarak tehlikesiz bir yer aramakdan vaz geçmemesi, ben hastalarımızı kentin merkezine yahut ermeni maha'lesine yerleştirmeği isterim. Hastalarımızın nakl ve luzumlu işlerimiz için bize kentden insan ve hayvan gönderilmesi gereklidir Fakat frans zlar islamları yanlarına almamak istemeleri ihtımaline dayanarak bunların hırıstıyanlardan alması lazımdır. Bu koşulları kabül edip edmediğimizi ve boşaltış için ne kadar zaman vereceğinizin lütfen bize bildirilmesini rica ederim.

Hastahane Baş doktoru; Ficher

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(1 Mart 1920 bu gün nisbeten sükünetli geçti. Asiler artık top ateşi edmiyorlar . Bu durum cephanelerinin noksan olduğuna ve tedbirli hareket edmeğe mejbur bulunduklar na kılavuzluk ediyor. En çok Türk Jandarmalarının ateşinden mütesir oluyoruz. Gelecek yardım kuvetini bu gün boş yere bekledik. Gözlerimiz hep uzaklarda). 2 MART 1920

A— Bu sabah Külaplı Tepesi üzerindeki fransız mevzilerine bir hücüm yapdırdım. Hücüm başarı ile sonuçlandı. Fransızlar dört ölü bıraktılar. Dörtü yaralı olmak üzere on altı kişi esir aldık. Bir erimiz şehit ve iki neferde bu kaynakdan yaralı oldu.

Fransız siperlerinde bir otomatik tüfenk, üç piyada tüfengi, üç yüz bomba dört sandık cephane ele geçirme oldu

Yaralı fransız erleri bir ay tedavi için Kuvayı Milliye hastahanesine yatırıldı.

B— Fransız kumandanının dün vermiş olduğu cevabı redde bu küçük saldırı ile karşılık verdim.

C— FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(2 Mart 1920 yardım kuvetinden bu günde bir haber yok. Kişilerin maneviyatı bozuluyor. Bu sabah iki yüz kadar Türk Jandarması ileri mevzilerimize başarısız bir hüçüm yaptılar. Siper otuz er tarafından savunuş ediliyordu. Saatlerçe savunmadan sonra Türkler siperi işgal eddiler ve orada kaldılar. İlerlemediler. Savunuculardan on er dönüş edebildi. Diğerleri esirmidirler, ölümüdürler, anlaşılamadı. Türklerin de önemli zayıat verdikleri gerçekdir. Burada da Alman tertib üsülerine tesadüf ediyoruz. Türkler biri, biri arkasında bir çok hücüm halleriyle sık sıra olaraksaldırı ediyorlar. Gündüzün geri kalan ve geçe rahat geçti. Dikkat çekicidir ki bu gün de top atılmadı.) 3 MART 1920

A— Bu gün bütün sessizlik ile geçti

B— Doktor Ficher'in mektubune cevap verdim.

DOKTOR FİCHER HAZRETLERİNE:

Mektubunuzu aldım. Ermeni mahallesine naklinizi uygun görmüyorum. Zira ermeni mahallesinin Tılfındır yöresinde bir fransız müfrezesini nbulunduğu için Kuvayı Milliye ile Tıl fındır arasında olacak savaş sonuçunda o mahallenin de sa vaş yöresi olması mümkündür. İslam ahalinin size hürmeti olmasından dolayı isterseniz, islam veyahut süryani mahallesinde bir yöreye gönderilmenizi uygun görüyorum. Buralara tasınışa olur buyurulduğu taktirde yalnız bir gün içinde nakil edilmek ve iki tarafca ateş edilmemek üzere fransızlara bilgi vermenizi yarın sabaha doğru gönderilmek üzere akşama kadar bilgi yerine getiriş eddim. Ermeni ve süryani yurt-

taşlarımızdan arzu edenler sizinle birlikde serbest olarak gelip bilgimiz altında evlerine gidebilirler. 3 MART 1920

Kuvayı Milliye Kumandanı; NAMIK

Cevay (Aslı olan fransız cadan çeviri edilmişdir)

KUVAYI MİLLİYE KUMANDANLIĞINA :

3 MART 1920 U R F A

Bu gün gönderdiğiniz mektub dolayısıyla size teşekkür ederim. Hastalarımızın büyük bölümüne müslüman ve süryanilerin mahallesine taş nışa inandırmaya başarılı olamadığımı bildirmeye mejburum. Buraya kalmayı kararlaştırdım. Gerek benim ve gerekse hastahanemiz hakkında Müslüman ahalinin samimi hislerine sunuş teşekkür ederim. Uluslararası Cenevre anlaşması emirlerine uymak, devamı özel biçimde hastahanemizin üzerine çekdiğim sancağa saygı edilmesini rica ederim.

Hastahane Baş Doktoru : FİCHER

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(3 Mart 1920 bu gün sesizlikle geçti. Yitik olan onbeş er hakkında bu günde bir bilgi alınamadı. Şu kadarki Türkler kent içinde elli esir ve bir mitralyoz aldıklarını ilan edmiş olduklarından. Bu erlerin tutsak edilmiş olması kesindir. Savaş başladığı günden beri bu günkü kadar ağıracı bir günümüz olmadı.) 4 MART 1920

A— Siperlerin sağlamlaştırma ve düzenleme, kullanma süretiyle bu gün sesizlikle geçti.

B— Fransızlara yardım kuveti gönderilmesi olabilirliğine karşı geçilen yer alması olabilen yollarda tertibat aldırdım.

C— Fransız subayının bildirgesinden:

(4 Mart 1920 yeni bir olay olmadı. Yitik olan kişiler hakkında bu günde bir bilgi sahibi olunamadı. Savaş başladığı günden itibaren sürekli kar yağıyor. Soğuk çok iz bırakan 48 saat da ancak nöbet değiştirilebiliniyor. Gece gündüz daima savaşda hazır bir durumda duruyoruz. Yaralılarda başka erlerin birçoklarının da ayakları dondu. Yaralılarımız ve hastalarımız çok çabuk iyi oluyor. Hiç olmazsa bu uğurda talih bizi bırakmadı.) 5 MART 1920

A— Bu gün de sessizlikle geçti.

B— Kuvayı Milliye'nin alın yazısı sıkısma edmekde oldu-

ğundan erzak tedariki önem payı kazanıyor. Fakat Urfa'nın ve Urfalıların atılganlığı her müşkülata üstün geliyor. Herkesde sonsuz bir azim var... Ne mübarekdir o memleketki kendi hürriyet ve istiklalini kendi gayreti ve kendi fedarlığıyla elde edişe ve gerçekleştirmeye çalış yor...

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN:

(4 Mart 1920 hiç değiştiriş olmayan bir gün, kar elli santim kadar yükseldi ve her taraf dondu. İleri karakollara ve mevzilere zorlukla yemek gönderilebiliniyor. Henüz geleçek yardım kuvetini bekliyoruz. Galiba bu bir hayal olacak...)

5 MART 1920

A— İleri Karakollar arasında hafif çarpışmalar oldu.

B— Ankara'dan Mustafa Kemal Paşa'dan bu telgrafı aldım.

URFA'DA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI NAMIK BEGE:

1— Kuvayı milliyemizin uğraşım sahnelerinde bulunan Amerikalılar ülkemizin özürlü konukları, ulusumuzun değerli dostlarıdır. Kendilerinin en buhranlı zamanlarda huzur ve rahatlarının temin ve hayatlarının korunuşu güvençemiz altında olduğundan bu bölüm de gereken tedbir önemle yerine getirilişini tavsiye ederim.

2— Amerikalılar ne zaman herhangi bir yöne yolculuk edmek isterlerse hayatlarının korunması için isteyecekleri koruma ve yardım derhal değiştiriş olunmalıdır.

3— Durumu kötü bulunan Amerikalıların uğramış oldukları halden telaşlı olduklarını anlaşıldığından kendilerini teşkin ediniz. Ve Kuvayı Milliye'nin koruması altında bulundurunuz.

4— Urfa'da Genaral Allenby ile Kuvayı Milliye'yi yıldırış eden öksüzler evi müdüresi Amerikalı Mis Holmes dahi Kuvayı Milliyemizin ulaştırması ile öğüt gerçekleştarilmesi uygun olur.

5— Antep'in güneyinde fransız ve ermeniler tarafından öldürüldüğü önçeden bildirilmiş olan pri (pry) ve conson (John son) adındaki iki Amerikalının katil süretleri hakkınlaki inceleme araştırışa çözüm geçerli vasıtaların tüm olarak bize gönderilişini rica ederim. 5 MART 1920

Heyeti Temsiliye adına; Mustafa Kemal

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(5 Mart 1920 biraz karışık bir gün Tüfenk ateşi aralıklarla hafifledi, şiddetlendi. Bir subay ve üç erimiz yaralandı. Zayiatımız hız edilmeğe başlıyor. Zavallı asker gece gündüz nöbet beklemekde ve hiç dinleniş edmemekdedir. Soğuk pek çok yakabilecek ne bulursak söküp, koparıp yakıyoruz.)

6 MART 1920

A- 5 Mart/6 Mart gecesi buçak ve İzollu aşiretlerinden ay rılmış olan bir kuvvetde ermeni mahallesiyle Fransız mevzileri arasında ve merkezi bir durumda bulunan Bedi-ü-zaman karakolunu işgal ederek ermenilerle Fransızlar arasındaki u laşmayı haberleşmeyi, bağlantıyı kesti. Yalnız bir yaralımız vardı.

B- Urfa Müdafai hukuk heyetine şu telgrafname geldi.

URFA MÜDAFAİ HUKUK HEYETİNE

Ankara'dan 6 MART 1920

Avrupa'ça koşullar selahiyetten lehimize de birlik olunmakda hak hayat ve özgürlüğümüz tasdtik edilmek üzere bulunduğuna daair her taraftan tebrik ve teşekkür telgrafları alınmakda olunması ve ulusumuzun kesiin karar bilinçli direnişi Kuvayı Milliye'nin dirençi ve fedekarığı milli işlere mutabık bir kurtuluşa ulaşmamızı umut edirmekdedir Milli örgüt, ulusumuzun gönül birliği sürekli başarısı sürdükçe milli varlığımızın bütün dünya medeniyetince tastik edilerek ve özgür olacağına şüphe yoktur. Bundan dolayı; Heyeti temsiliye kurtuluşumuzun gerçekleştirilişi ve ulusumuzun hayat hakkı ve özerliğinin tüm ve bütün sağlanacağı güne kadar ülkenin geleceğinin savunuşu uğrunda destekleme ve sağlamlaştırma olunan birlik daha kuvvetli bir inanç mühabbetiyle ispat gösterme edilişini tüm olarak bildirmekle bir likte teşekkür ederim.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa Hukuk Cemiyeti adına Mustafa Kemal Ara- sıra Ankaradan Mustafa kemal Paşa'dan gelen emirleri, telgrafları yollarımızı aydınlatıyor, genel bir lik ve dayanışma oluşturuluyordu. Olayların bazan zorluğu karşısında kaldığımız bir çetin işin oluru için uğraştığımız sırada gelen bir küçük emir veya bir telgraf tabiat üstün bir etki ile bize zorlukları yeniş eddiriyor. Ve ruhlarımıza

yeni bolluk ve güç veriyordu.

FRANSIZ SUBAYLARININ BİLDİRGESİNDEN

(7 Mart 1920 gündüz rahat geçti isede gece ileri karakolumu za hücüm edildi. Fakat önemi bulunan bir olay olmadı. Türk ler 3 mart 1920'de bizden aldıkları bir mitralyözü kullanmaya başladılar.] 8 MART 1920

A- Bu gün sükünetle geçti

B- Sovuğun ve karın şiddetinden dolayı merkeze bağlı yer lerle telgrafla haberleşmeye engel olmuştu. Bu gün haberleş me tesisi edildi. Merkeze bağlı yerlerde çalışma devam ediyordu. Birecik heyeti merkeziyesinden aldığım mektuba cevap yazdım. Ve Urfa'nın durumuna dair bilgi verdim. Ve bizimle bağlantı edmelerini rica eddüm.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

[Gece-gündüz tam bir sesizlikle geçti Urfa'da hala yardım kolu görünmüyor. İleri karakollardaki çift nöbetçiler çok uzaktan ve çöl tarafından top sesleri işittiklerini haber verdiler. Zaten bir kaç gündür top sesine benzer uzaktan gürültüler işitilmekdedir.

Türklerin bir kaç defa kullandıkları tek bir topunda bir kaç gündür susması dikkat çekicidir. Erzağımızda tükenmeye başlıyor. Otuz öküzden sekiz tanesi kaldı. Sebzemiz. yok şarabın çoktan beri rengini unuttuk. Kişilere tütün var ise de sıgara kağıdı bulmak mümkün değil. Her zaman ge lecek yardım kuvetini bekliyoruz. Biz de Suranna'ya benze dik] Suranna Fransızlarca bir özel deyimdir. Barbilli ad n da biri eşini öldürmeğe karar vermiş. Kadın da gelip kendi sini kurtarması için yeğenine haber göndermiş ve yeğenin yardıma gelip gelmediğini anlamak için yüksekçe bir yere kız kardeşini çıkarmış heyecanla kadın sürekli;

— Geliyor mu? diye soruyormuş.

— Suranna (Hiç bir gelen göremiyorum) demiş. Bu yük seliş adlandırmaya sebeb olmuşdur. 9 MART 1920

A- Yine sükünet devam etti.

B-Fransız kumandanına bir kez daha teslim olması teklifin de bulundum.

URFA'DA FRANSIZ KUMADANLIĞINA

Kaç günden beri boşuna kan dökülmekte olduğunu belki

siz de takdir eddiniz. Kuvayı Milliye Türkiyenin tarihi dostu olan Fransa hükümeti uzantılarının konuk olarak ülkemizle bulunan subay ve kişilerinin daha çok ziyana kalışını arzu edmiyor.

Dün gece anze aşireti top ve tüfekleriyle buraya geldiler Sizin anzeler tarafından hücüma maruz kalmanızı kesinlikle uygun görmüyorum. Anzelerin hareketleri uğurlu olaylardan biridir. Size yine teslim oman z teklifini yapmak isterim

Teslim olur sanız hakınızda her türlü görevlere saygı yapılacağını ve istediğiniz yere kadar sağ olarak ulaştırılacağınızı söz veriyorum. Maraş'daki Frans z kuvvetleri Maraş kentini tahrip ve yöre köyleri yakıp-yıktıkları durumda yine Kuvayı Milliye karşısında direnç edemiyerek kenti boşaltmaya mecbur oldular. Artık bu teklifimin son ve insani bir teklif olduğunu saygıyla beyan ederim.

Kuvayı Milliye kumandanı : NAMIK

Yine derhal cevap verdi (Ash olan Fransızcadan tercüme edilmiştir.)

KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI NAMIK BEĞ'E

Numara : 94 Urfa savaş kumandanlığı 9 Mart 1920

Size 27 ŞUBAT 1920 ve 1 MART 1920 tarihli mektuplarımı sakındırma eddirmekten başka bir şey yapamam. Ben Urfa'yı Fransız kumandanının emriyle işgalde devam ediyorum. Bununla beraber kentin boşaltılışı için onlara başvuruyla bize emir verilişi gerekliidir.

Kumandanımın emri olmadıkça hiç bir şey yapamam. Houjer

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(9 MART 1920 gündüz ve gece gayet sükünetle geçti öğleden sonra bir heyet daha geldi. Ve bize şu anlamda bir ültimatom getirdi) Fransız Subayının bu gün gönderdiğim mektubu hemen aynen yazmaktad r. (Bu son teklifi dahi red edik. Bununla beraber gündüzün yeri kalan ve gecesi asla olay olmadan geçti)

9 MART 1920

A- Bu gün akşama kadar aralıklı ateş sürüp gitti.

B- Babi Ali'den (İstanbul hükümeti iç işleri kaymakama bu telgrafname geldi. (İngiltere dış işleri bakanlığından bu radaki siyasi temsilcisine gelip Babi Ali'ye tebliğ olunan

telgrafnamede beyan olunduğu yönle doğruyu söylüyen değerli hilafeti ve saltanatı olan İstanbul'un bizde kalması na konferansça karar verilmiş olduğunu müjdelerim. Ona şükürler olsun hukukumuzun tüm korunmasına klavuzluk eden şu kararı övülmüşün, kesinlikle var olduğumuz yön le örneklerini sürme eşkal edecek her türlü davranışı keder veren, yeni birleşmiş milletler kuvveterine ve gerekse üyele rine Müslüman olmayanlara karşı her zaman ve bilhassa şu pek nazik günlerde şikayeti soruşturmaya icap eden du rumlara kesinlikle meydan verilmemesi için her sürete çalışma sarfı ve kaderde takdiri ilahi olunması çabalaması yurtseverliklerinden gözlenmektedir.)

Biz yalnız düşmanla değil aynı zamanda ülkemizdeki mis kin ve köhne düşüncelerle uğraşım mecburiyetinde bulunu yorduk. Aramızda, böyle adelet, meskenet ve geleceği başka larına bırakmak süretiyle bir devletin, bir ulusun, yaşayabi leçeğine, özğürlüge ulaşabileceğine inananların bulunuşu ne kadar sızlatıcıydı.

Gerçekten Avrupada lehimize bir ceryan baş göstermiş se o kayıtsız ve şartsız düşmana sunuş teslimiyet etmekden değil belki tutsaklık, saldırıya özgürlüğümüzün şart koşma sına karşı ülkemizde yer, yer oluşan ayaklanma ve devrim lerin, direniçlerin gösterdiği bir hayat eseri sonucu idi. Fakat bunu, İstanbul'daki köhne ve korkak idare taktirden yok sundu.

Sürekli yabancı kanı karışa, karışa milli özelliğini yitirmiş, Saray ve milleti yurtu saraydan alçalmışlıkdan ibaret kabül eden iki yüzlü ve katışık bir zümre ile aramızdaki açıkl k düşmanla aramızdaki açıklıktan herhalde kısa değildi

Geleceğini mensup olduğu ulusun geleceğinden ayıran zümreden o toplumdan çıkmış demekti.. Halbuki saklı kal sın - kalmasın artık hilafetin ve saltanatın milletin geleçeği ile bir ilgisi kalmamışdı. Bu zihniyet ve nokta görüş farkını gayet açık ve bariz bir biçimde göstermiş olmak için ayni olaya dair Sivas Heyeti merkeziyesinden Urfa sa vunuş Hukuk Heyetine gelen telgrafnameyi aynen yazıyo rum.

URFA HEYETİ MERKEZİYESİNE

1- İtalya ajansı Trakya ve Batı Anadolu hakkındaki Ve nizelos'un tüm iddialarının red edildiğini bildiriyor.

2- Sadrazam paşa şimdi milli meclise gelerek Londra konferansınca İzmir'de dahil olduğu halde işgal edilen Türklerle meskün yörelerin boşaltımını kararlaştırıldığını teb liğ edmişdir. ,

Yaklaşma ede gelmekte olan bu güzel haberler karşısında azim ve milli istekin her türlü zarardan korunuşuna çalışmak kutsal borcumuz olmak gereğindedir. Tanrı'nın varlığına ve korunmasına inanış ve hakkı savunuşa niyet eden bir ulus her zaman yaşar ve hakkını tanıtır. Ulusun birlik ve dayanışma aleyhtarı olanlar bu müjdelemeleri almakta ulusun kurtuluş ve mutluluğu karşısında bulunduklarından dolayı vijdanı azabı duyarak pişman olacaklardır.

Milli niyet ve istek henüz çalışma düzeyine ulaşmaya başladı. İşte savunuş milliye örgütünün istekleri ve bunun üstündeki mutluluğu yurt özgürlük ve kurtuluş milliye dir.

Görevinizi kutsal erekIerinin eIde ediIişi ile gerçekleşmiş dir. İlk ereğimizin belirmesi oluşumu arzı müjdeler eder, sarsılmaz bir istek ile milli görevimize sıçaklık verilişini saygı gösteriş eyleriz. 3 MART 1920

SİVAS HEYETİ MERKEZİYESİ :

D— Fransız subayının bildirgesinden:

(10 Mart 1920 epeyçe sessizce bir gün biz Anzelilerin bir saldırısını beklerken bu sükün hayretimize gerek oluyor. Her günkü gibi saldırı ateşi edildi. Geçe aşiretler ileri Karakol mevzilerimizden birin zapt edmeye teşebbüs eddilerse de talihimizden uyanık bulunduk. Türk denilen bu fena kuş bir kaç tünek bırakarak kaçmağa mejbur oldu. Bu şiddetli direnişimizden anlıyorlardı ki: Sandıkları gibi değiliz.

11 MART 1920

A— Önemli bir olay oldu.

B— Gösterdiğimiz hoş görü ve kolaylıklara rağmen Amerika öksüzler evi müdüresi ile İsviçreli doktor Ficher aleyhimize zorluk yapma edmekden ve saldırıyı lisaniyede bulunmakdan boş olmuyorlardı. Kendilerine gösterilen hoş görü bir korku eseri sayılıyodu Gerçekden bir kısım Avru-

palılar şimdiye kadar aleyhimizde yazılmış yazılar yapılan propagandalar yüzünden bizi genel olarak doğuluları ve üstelik bazan her ulus kendisinden başka ulusu uygun yaraşır saygı görmüyor.

Hakdan çok demire ve kuvete dayanım edmek ne cahillikdir. Örnekleri ile sabitdirki demir ve kuvvet hak ve adelet le yürürse uygun olur.

Yoksa kör bir inat ve yobaz bir büyüklük sevk ve idare edilirse muhakkak sonuçu başarısızlıkdır.

Mis Holmes kaymakama bir mektub yazmış bizden birçok şikayetler arada ediyordu. Kendisine şu mektubu yazdım.

AMERİKA İYİLİK MÜESESESİ BAŞKANI MİS HOLMES'E

1- Kaymakam beye olan son mektubumuzu gördüm. Üzgün oldum. Amerika devleti uyruğu bizim yani durumu çoşkuda bulunan ulusumuzun pek sevdiğimiz dostlarımızdır. Sizi bu hususda bir aziz dost ve konuk tanırım. En çok beseyip büyüttüğünüz yavrular bizim yurttasımız ve çocuklarımızdır. Bunlara olan hizmetiniz bizide kendileri kadar memnun ediyor. Yalnız şu sırada fransızların görevi bizi onlar hakkında şiddetli davranmaya mecbur eddi.

2— İsteğiniz içinde ve pek iyi bir biçimde sizi ve yanınızda bulunan öksüzleri emin bir yer olmak üzere süryani mahallesine davet ediyorum. Buraya gelir ve buranın durumunu yakından görürseniz sanınır ki siz de hareketimizi ve yurttaşlarımıza karşı davranışımız beğeniş edersiniz. Ve size ait erzak ve malzeme şayet şu sırada nakti mevcutunuz yoksa sonradan pek çömert kurumca arıtılmak üzere satın alış ve bulunacakdır.

3— Teklifi alçak gönüllüçe yardımınız üzerine derhal kolaylıkla ve gereken yardım yapılacakdır.

4— Bütün varlığımızla size ve yanınızda bulunanlara saygı edeceğimi unutmamanızı riça ederim.

Kuvayı Milliye Kumandanı; NAMIK 10 MART 1920

Bayan şu cevabı yazdı (ingilizceden aynen terçüme edilmişdir.)

KUVAYI MİLLİYE KUMANLIĞINA :

Amerika Öksüzler evi 10 MART 1920

Mektubunuzu aldım. Cevaben beyan ederim ki Amerika binalarından başka hiç bir yerde ikamet edmek istemem. Bu binalar Amerikalı komiteye ait olup onları terk edmeyi red ederim. Eğer yazdığınız yönle bu öksüzler sizin için sevgili yurttaşlar ise bunların sağlanışını istirahatı için ne kadar önemli örgüt ve tertibata gerek olduğunu takdir edmeniz lazım gelir. Bununla beraber bu kuruluş bu binalarda mevcut iken süryanı mahallesine nakil edmek imkansızdır. Ve süryani mahalesinde on ev bile yokdur ki bizi içine alabilsin. Ben süryani mahallesini bilirim. Waşingtondaki Amerika hükümeti namına Urfa'daki bütün Amerikalılarin hayatını ve mülk ve mallarının tüm olarak korunuşunu tekrar şiddetle istek ederim. Eğer bunu red edecek olursanız sonucunun ne kadar kötü olacağını düşünmenizi de ihtar eylerim.

Mary Caroline Holmes

Ek: Teklifiniz üzerine ve Kızıl-Haç bayrağına riayet edeceğiniz hakkındaki söz verişinize dayanarak bizim binalar üzerine bayrak çekdim. Bu bayrak asıl benim şimdi hasta olarak yatmakta olduğum oda üzerindedir. Birkaç gün önce tam bu odaya üç el ateş eddiniz.

Mis, fransız siperleri yanında ve iki ateş arasında ve her zaman çarpışmada etgin katılan bir fransız müfrezesinin korunmusında bulunmakda israr ediyor. Binaya bir kaç mermi isabet eylemiş olduğundan dolayı da şikayet eyliyor. Halbuki şehir içine silahlı bir çok adam dolmuş olduğundan ve şüphesiz bunların arasında çapulculuk edebilecek ve kural ları medeniyete ve insaniyete takdir ve anlayış eyleyemiye cek kimselerin bulunması uzak görülen olmadığından duru mun ne derece nazik olduğu takdir edilmek lazım gelirken, mis yanındaki ermenilerin etkiler ve hileciliklerine kapılarak sürekli inat gösteriyordu.

En düzeni savaşlarda bile üsül ve biçimler yazık ki en medeni devletler dahi riayet edememekde iken bir devrimden başka bir şey olmayan bu durum karşısında Bayanın biz den en tabii zamanlarda bile talep edilmeyecek bir davranış istemesi dikkat çekiçidir.

Fakat bayanın bütün bu ilgisiz durumlarına ve isteklerine karşı sessizliğimi, soğukkanlılığımı daima koruma ed-

dim. Acaba bu durum karşısında bir Avrupalı veyahut bir Amerikalı subay olsaydı. Nasıl hareket ederdi. Bunu kamu oyunun vijdanı takdirine bırakıyorum.

Anze aşireti başkanı Haçim Beg, Altıyüz mevcutlu aşiretinin silahlı atlılaryla Urfa'ya geldi. Bu kuvet Kargamış ile siftek ve Mürşitpınar arasındaki demiryolu hattını tahrip edmişdi. Kargamış ile Akçakoyunlu arasındaki Sajour Köprüsü tamamen tahrip edilmişdi.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİGESİNDEN:

(10 Mart 1920 hala Anzelilerin hüçümlarını ve toplarının sesini bekliyoruz. Mevzilerimize düşen mermier V.B. markalı tüfenk bombaları idi ki bunu ilk hüçümları esnasında bizden zabıt edmişlerdi. Şüphesiz Anze'lilerin top dedikleri bu olacak.

Bu gün asiler bizi arz teslimiyete mejbur edmek için başka bir vasıta kullandılar. Bütün karargahımızı içdiği ve karargahımız yöresinden geçen suyu (Küçük Dereyi) kestiler yönünü başka tarafa çevirdiler. Fakat yine bizi teslim almak maksadıyla başarılı olamadılar. Zira yanımızda bulunan isviçreli doktor denilen Ficher'dir (Bu Ficher çok dikkat cekiçidir. Bu anlatılan kimse isviçreli doktor Ficher'in öz kendisidir.) Bu doktorun bildirişi üzerine eski bir kuyu bulduk. üstü değirmen tasıyla kapalı idi. Avlunun içinde bulunan bu hayat veren kuyuyu pek çok araştırtıkdan sonra sonunda bulduk. O bizim canımızı kurtaracak idi. Kuyuda ön metre derinliğinde su vardı. Bu bize gereğinden çok idi. Türkler bu süretle bir başarısızlığa daha uğradılar.

Türklerin şimdiye kadar teslim olmaklığımız için baş vuruş eddikleri vasıtalar şunlandır.

1— Aralıklı tüfek ateşi
2— Top ateşi
3— Her taraftan hücüm tehditi
4— Fransız siperleri ve yapılarını yakmak tehditi
5— Erzak getireçek yolları kesmekle kıtlık
6— Yeni aşiretlerin gelmesi
7— Susuzlukla bizi bunaltmak

Bizi çıkarma etmek için (Aynen tercüme edilmiştir) da ha kimbilir neler yapaçaklar.

Bizim en büyük kötü bahtımız dışla görüşmemiz kesilmiş dir. Ve beklediğimiz hayali yardım kuvvetinin gelmemesi dir. Ekm ek ve et tayyin kısaltıla, kısaltıla şimdi erler hafif tayin alıyor. Zavallı erlerin çektikleri zahmete oranla yeter sizdir. Manevi kuvvet düşük olup şikayetler işitilmekdedir. Güzel havalar geldi. Ayakları donanların sayısı azaldı.)

A- Bugün sesiz geçti. **11 MART 1920**

B- Gerek fransız esirlerinden alınan bilgi gerekse incele yiş ve gözlemlere göre ermenilerin fransızlarla her süretde koruma ve yardımlar eddiği anlaşıldığından Ermeni mahal lesi kuşatılmakla beraber mahalleye dışardan yiyeçek giri şine engel olundu. Ermeniler teklifim yönüyle kiliseye Türk Bayrağı astıkları gibi uyuşmaya yanaşmadılar. (Biz silahlı olarak tarafsızlığımızı koruyacağız) dediler. Keşke yalnız silahlı tarafsızlığımızı korumuş olsalardı! Fırsat düştükçe küçük bölükleri ve başıboş kişiler üzerine ateş edmekten geri durmuyorlardı .

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(11 Mart 1920 gündüz ve gecesi sükünetli geçirdik. Önem li olan bir olay yokdur. Bizim hayali yardım kuvvetinden henüz haber alamadık.) **12 MART 1920**

A- Düşmanı bir az yakın edmiş olmak için düşman siper lerine ikiyüz metre uzaklıkta bulunan (Karalök) binasının alınışı erekiyle siperli bir hücüm yapıdı. Karalök'deki Fran sız kuveti bu ani hücüm karşısında savunuş ve direniş ola nağı görmediğinden beyaz bayrak çekip teslim olaçağı sırda kuvetimiz üzerine Amerika öksüzler evinde saklı bulunan fransız erleri tarafından şiddetli bir ateş açıldı. Üç şehit verdik sonunda, bir düşman uçağı kent üzerinde bir daire yaparak gitti.

B— Bireçik müdafai Hukuk heyeti merkeziyesinden aldığım tutanakda. Düşman uçağının Bireçik'e de gitmiş olduğu madurve örneği ile ispat edilen beyaz şekilde bezler atdığı ve düşman manevi kuvetine tesir edmek, düşman siperlerine hasar yapabilmek üzere su borularını kesilmiş top kütükleri içine sokarak ilkel bir şekilde bir kaç top yapmağa ve bunları askeri mutfak arabalarının tekerleri üzerine koyarak hareket kabiliyetli bir duruma getirmeğe uğraş-

tıkları bildiriliyordu.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(12 Mart 1920 gece sessiz geçti. Fakat sabahleyin güneş doğmadan önce Türkler bizi yataklarımızdan fırlarcasına kaldıran topsesleriyle uyandırdılar. Bizim ileri karakol siperlerimizden birine hücüm eddiler. Siper altı fransız ve altı Cezayırlı tarafından savanuş edildi Coğunluk Türklerde beraber geriye çekilmeğe mejbur oldular. Yaralılar müstesna olmak üzere savaş meydanında kırk kadar ölü kaldı. Bizim zayiatımız bir ölü ve dört yaralıdan ibaret idi. Hüçüm dört saat devam edmiş idi. Talihimizden küçük siper iyi savunuş olundu. Yoksa kımıldamağa bile vakıt kalmadan tuzağa düşecek idik. savaşın şiddeti azaldığı sırada başımızın üstünde bir motor gürültüsü işitilmeğe başlandı.

Bunun bize haber getiren bir fransız uçağı olduğunu öğrenir öğrenmez his eddiğimiz sevinçi artık tasvir ediniz. Uçak gökde bizi arıyor ve daireler cizyordu işaretler verdik uçak cılar bu işaretleri görerek bize doğru karşı yön eddiler. Ve bir kaç kağıt atarak uçak geldiği yöne doğru gitti. Türkler uçağın gelişinden kaçışmağa başlamış iken yavaş, yavaş yerlerine geldiler. Ve ucağı dönerken sürekli tüfenk ateşiyle uğurlama eddiler. Bununla beraber bir aşama hasıl edilmedi. Uçağın gelişi bizde sonsuz bir sevinç oluşturmuş idi. Herkes hattakumandanlar bile sazan balığı gibi sıçrıyor ve şenlik sevinç gösterileri ediyordu.

Bunu da ilave edmeğe lüzüm görüyorum ki bir az önce kuvayı maneviyemiz ne kadar düşkün ise şimdi o oranda yükseldi.

Artık bizi kurtarmak baş vurusunda bulunduklarından emin idik Gerçekden bizden on gün direniş edmekliğimizi istemişlerd. Bu gün kuşatma edildiğimizin yirmi birinçi günüdür. Her halde yardım kuveti pek uzaklarda olmamaklığı lazım geliyordu. Onu beklemekden başka yapacak bir işimiz yoktu. Gece uçağın Türkerle bizim aramıza atdığını gördüğümüz kağıtlarını incelenişi için erler cıkardık.

A- Bu gün sesiz geçti. 13 MART 1920

B- Dün karalök civarında olmuş olan saldırı esnasında Karalök'te fransız erlerinin beyaz bayrak açması üzerine

ateş etmiyerek kendilerini teslim almağa giden erlerimize Amerika öksüzler evindeki erlerin ateş edmiş olmasından dolayı fransız kumandanına, İsviçreli Doktor Ficher'e ve Mis Holmes'e şu mektupları yazdım ve birer heyet ayrılışı gönderdim .

FRANSIZ İŞGAL KUVVETLERİ KUMANDANI BAY HOCER HAZRETLERİNE

1- Dün Karalök yöresinde olmuş olan hücüm üzerine ora da bulunan fransız erleri beyaz mendil açmak süretiyle tes lim olacakları sırada Kızıl Haç bayrağı göstermiş olan Ame rika binasındaki fransız askerleri kendilerine ateş etmediği miz halde erlerimiz üzerine ateş açmak süretiyle üç erimiz şehit ve üç erimizin yaralı oluşuna sebebiyet vermiştir.

2- Bütün milli uzayıp süren uyuşa mecbur olduğu ve fransız devleti de medeni bir devlet bulunduğu durumda kı zıl Haç bayrağını bulunduran bir binadan bu süretle fert lerimiz üzerine fransızlar tarafından ateş edilmesinden do layı sizi kınar bundan böyle savaş yöresi içinde çekilen ve çekilecek olan Kızıl Haç bayraklarına karşı uymaya mecbu riyet edemiyeleğimizi ihtar eyleriz.

14 MART 1920 Kuvayı Milliye Kumandanı NAMIK

DOKTOR FICHER HAZRETLERİNE

Dün Karalök yöresine Kuvayı Milliyemiz tarafından oluş turulan hücüm sırasında üzerine kızıl Haç bayrağı çekilmiş olan Amerika binasındaki fransız askerleri tarafından ateş edilerek üç erimizin yaralanmış ve üç erimizin de şehit ol masına sebebiyet vermiştir.

Bu durum medeni devletlerçe kabül edilmiş ilkeler söz leşmesine aykırıdır. Bundan böyle Fransızlara ait savaş yö resi içinde bulunan ve üzerine Kızılhaç bayrağı çekilmiş ve çekilecek olan yörelere güven ve itimat edemiyeğimizi bununla beraber anılmış yöreyi kent içinde emin bir yere taşıma etmediğimiz taktirde oluşacak zarar ve sorumluluk özellikle tarafınıza ait olacağını kesin olarak, beyan ede- rim. Efendim.

YIL 13 MART 1920 Kuvayi Milliye Kumandanı NAMIK

AMERİKA ÖKSÜZLER EVİ MÜDÜRESİ MİS HOLMES HAZRETLERİNE

1- Amerika öksüzler evi iyilik kurumlarından olduğundan oraya saldırıda bulunmayacağımızı ve kurumun uygun bir yere Kızıl-haç bayrağının asılışını önceden yazmıştık. Ök süzler evini uygun gördüğünüz yönle kzılhaç bayrağı asma nız üzerine anılmış bayrağa hürmeten barkına saldırıda bulunmamak süretiyle medeni kanunlara olduğu gibi ve tümüyle riayet eddik.

2- Dün karalök yöresine özgü olan saldırı sırasında uy gun anılmış bulunan fransız erleri teslim olmak üzere be yaz mendil açdıkları sürede kurumumuza yerleştirilen fransız askerleri tarafından erlerimiz üzerine ateş açılmış üç erimiz şehit ve üç erimizde yaralanışa sebebiyet vermiştir.

3- Amerika iyilik kurumlarının ve kızıl haç özel bayrağı dokunulmazlığını bu süretle bozma, kötüye kullanış eden fransızlara hareket olayları davranışları edilmiştir. Bun dan sonra kızıl haç bayrağını asmış olan olay yeri hakkında yedek tedbire mecbur olduğumuzu beyan ve bu gibi olay ların ola gelmemesi tedbirinin tarafımızdan oluşunu talep eylerim.

13 MART 1920 Kuvayı Milliye Kumandanı : NAMIK

Mis Holmes dışda olmak üzere sırasıyla şu cevapları al dım Fransız kumandanına ya benim mektubum yalnış ter cüme edilmiş yahut kumandan gerektirme ile yalnış anla mak istemiş olacak ki olayı bozuyor.

(Fransızca asından aynen tercüme edilmiştir.'

KUVAYI MİLLİYE KUMANDANLIĞINA

NUMARA 97 Urfa savaş kumandanlığı tarafından

Efendim; **13 MART 1920**

Beyaz bayrak çeken bir kuvvete karşı bir fransız kuvve tinin ateş ediği hakkındaki aşiretleriniz üzerine inceleme yaptıracağım. Bunu bilmiyorum ve bu güne kadar fransız lar böyle bir şeyi yapmamıştır. Bunu sizin gerçek dışı olarak yazdığınızı zan ediyorum. Başlangıcınız üzerine ateş ve sal dırı eddiğinizi Amerika öksüzler evinin böyle birşey yaptı ğına inanamam benim öksüzler evine fransız kuvveti yer leştirmekliğim Amerikalıların fransızların ortağı olması ve onları koruma mecburiyetinde bulunmaklığımdan ibaretdir.— **HOCER**

URFA KUVAYI MİLLİYE KUMADANLIĞINA URFA

Bu günkü mektubumuzun cevabıdır. 13 MART 1920

Çarpışmanın başlangıcından beri hastahanemize fransız kumandanının girmediğini ve hastahanemizden ateş edilmediğini belirtiyorum. Halbuki her zaman sizin tarafınızdan hastahanemize ateş acılmış ve hastahane kalbur gibi olmuştur.

Tehdidinizle hastahaneye ve görevimi asla terk etmiyeceğim. Kızıl haç bayrağı üzerinde aştığınız yaralardan sürekli sizi mesül eddireçeğim.

Hastahane Baş Doktoru FİCHER

Dün gelen uçağın atdığı kağıtlar fransızlar ile aramızda yörede savaşa tutuşmuş olduğundan zayıf bir olasılık ile belki bu kağıtlar fransızların Urfa'yı boşaltış etmelerini ender bir emir içinde olabilir. Düşüncesiyle kağıtlar hırslandırış için kısa bir müddet ateş kes teklif edmişdim.

Fransız kumandanı aynen yazdığım cevabı verdi. Fransız kumandanının gerek bu gün aldığım cevapda ve gerekse bu mektuptaki ifade şekli dikkat çekicidir. Uçağın herhalde kendilerine yardım değilse de bir Kuvayı maneviye getirdiği gerçek idi.

Eğer Fransızlar kuvvet alacak olurlarsa bu halk ve Urfa yok oldu demekti. Medeni kuralara uymanın parlak örneklerini göstereçekleri gerçekti.

URFA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANLIĞINA

Sayısız; Urfa savaş kumandanlığı tarafından 13 mart 1920

Efendim, Dünkü uçağın getirdiği bildirgeleri arattırmağa olanak verecek bir boş verme hayırlı işler konusundaki teklifinizi kabül edemem Bir örneği bende olan bu beyannameler özellikle fransız ordusuna aittir — HOCER

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(13 Mart 1920 bu sabah türkler tarafından ateş edilmesi hayret ve şaşkınlığımıza sebeb oldu. Dünkü bulundukları yerlere bakıyor hiç bir şey göremiyoruz. Dün gellen uçağın toplarını görmüş olmasından korkmuş olacaklar ki kaçırtılar. Gündüzü akşama kadar rahat geçirdik.

Öğleden sonra yeni bir heyet gelip haydutların kumandanı tarafından bir şikayetname yayın eddi. Güya dünkü hü

cüm sırasında fransızlar önce beyaz bayrak açıp sora ken dilerine doğru gelen Türklere karşı ateş açmışlar.

Bunun tümüyle yalan olduğunu tasdik ederim şüphesiz dün akşamki başarısızlıklarını ve ağır zaiatlarını örtmek istiyorlar — Heyet Temsilcisi :

— Fransız askeri Vahşi değildir. Cevabını alıp gitti. Bu cevap zan ederim kendilerine yine yeterdir. Akşam kuman dan Houjer fırka bölgelerinin kafasına uçağın getirdiği bil dirgenin özünü bildirmiş oldu.

URFADA BULUNAN BÖLÜKLERİMİZE Adana

12 MART 1920

Cesur olunuz! kötü günler az sonra son bulacak size bir az sonra yardım ve erzak geleçektir.

General Döfibo (DEFIBEAU)

Bu haber kısa olarak ve kısa idiyse de daima hayali yar dım kuvveti bekleyen puvalulara cesaret vermekte yeter oldu.

14 MART 1920

A- Durumda bir değişiklik olmadı.

B- Ankara'da heyeti temsiliyenin şu emrini aldım.

URFA'DA KUVAYİ MİLLİYE KUMANDANI NAMIK BEGE

Çok önemli ve bir dakika ertelenişi mümkün değildir. Ur fa'daki öksüzler evi müdüresi Amerikalı Mis Holmes'in pek çok korku içinde bulunduğu ve çoşkulara maruz kaldı ğı her halde karışıklık korkusunun teskini ve bütün konu larda yardım ve sevgi sürmesiyle gerek kendisinin ve gerek se bütün Amerikalıların canlarıyla, mallarının koruma al tında gönderilişi için teminata bulundurulması heyeti tem siliyeden Antep heyeti merkeziyesine bildirilmiş ve yüksek taraflarına tebliğ için heyet idaremize emir olunması olmak la heyet merkeziyenin haber verme sebebiyle işlem ger çekleştirilişine izin buyurulması ve Urfa harekatı hakkın- da bilgi beri gönderilmesi istenendir, efendim.

Bireçik Müdafai Hukuk Başkanı; Timur bunun üzerine Mis Holmes'e şu mektubu yazdım :

AMERİKAN ÖKSÜZLER EVİ SEVİLEN DEĞERLİ MİS HOLMES HAZRETLERİNE : 1- Kaymakam bana yazmış o l d u ğ u n u z mektubu gördüm. Yurttaşla rınıza yiyeçek gelmiş sizinkini saygı değer bir Amerikalı

anamıza elimizden gelen her yardımı yapmaya hazır Kuva yı Milliyemizin mücadele sahnelerinde bulunan Amerikalı lar memleketimizin saygılı konukları ve Ulusumuzun değer li dostlarıdır. Hayatınızın ve rahat huzurunuzun dokunul mazlığı benimsenmiş işimizdir. Nezdinizdeki Amerikalılar dan her ne zaman ve herhangi bir yöne yolculuk edmeği is teyenler bulunur ise isteyeceğiniz emri korumayı ve yardı mı derhal yerine getireceğim.

2- Fransızların üzerine kızıl haç bayrağı çekilmiş Ameri ka binasından Karalöke hücüm eden erlerimiz üzerine ateş açtıklarını ve üç erin şehit ve üç erinde yaralı olduğunu si ze güvenle bildiririm.

3- Bununla beraber her konuda yardım ve görveni kendim için şeref sayarım.

Sizi yıl başında ziyarete gelmiş ve daha o zaman size karşı büyük bir his saygı hasıl edmişdim. O saygım yine sür mekdedir.

Size ve çevrenize başarılı çalışma eden kuvayı Milliye üyelerinin yiyecek mejburiyeti düşüncesiyle çok miktarda er zak yardım edilemiyeceğini ulu kişileriniz de takdir edersi niz.

4— Antep ile Kilis arasında bize mal edilmek erekiylegereksiz öldürülen pri (pry) ve conson .johnson) adındaki iki Amerikalının öldürülüşü nasıl olduğu aydınlatılmışdır. Her halde Amerika binalarından ateş acılmaması ve bir kötü anlama meydan verilmemesinin isteğini rica eder benimle birlikte Kuvayı Milliye başkanları ve üyeleri saygı değer anaları Mis Holmes hazretlerinin ellerinden öperler.

13 MART 1920

Kuvayı Milliye Kumandanı NAMIK

Kimliğimi gösterme süretiyle bu kadar kostakça yazdığım mektube aynen şu hakaretle karışık cevabı verdi.

AMERİKAN ÖKSÜZLER YURTU: 15 MART 1920

SAİP BEY'E :

Şimdi anlıyorumki sen yazdığın şeyleri yapmak niyetinde değilsin.

Dün bana tatlı ve anlamsız sözlerle dolu bir mektup yaza-

rak. Sen ve adamların Milli Kuvetlerin üyeleri benim ellerimi öpüyorsunuz. Diğer tarafdan da Kızıl Haç bayrağı bulunan Amerikalıların binalarına ateş edilmesini ve üstelik bazılarının öldürülüşünü emir ediyornunuz.

Bizim fırının yöresinde hizmetcilerimizden birini öldürdüğünüz bu sırada sevgili arkadaşım Amerikalı Bayan Mis Law dahi azkalsın ölüyordu. Zira o bu sırada, bu durumda çok sıkıntıya düşürmüş olduğunuz çaresiz halka yardım edmekde idi.

Ve bu sabah öksüz evindeki öksüzlerden birini de yaraladınız. Bunlar kalede bulunan fransız askerleri tarafından vurulmuşlardır diye söyleceğinizi umut ediyorum Çünkü bu mermiler kaleden geldi. Aynen Antep yakınlarında haydutlar tarafından öldürülen iki Amerikalı gibi öldürülmüşdür.

Sanmayınız ki ben tümden saşkınım, veyahut Amerika hükümeti size ne yapacağını bilmez. Saygılar

Mary Caroline Holmes

Gerek heyeti temsiliyeden aldığım emir, gerekse kalbimin ve vijdanımın sesiyle yazdığım bu saygı değer mektubu bir (Başdan savma ve korkaklık) Sayan Bayan, olağan üstü namuslu bir davranışda bulunmuyordu. Bu Avrupalılar ve Amerikalılarça bize ve Doğuya dair köklenmiş bir fikir idiki süre durdukça ülkemizede sahip ve yurtumuzda bizim için huzur ve mutlu gizli değildir Her zaman bir tatlının üzerine üşüşen sinekler gibi bu yabancılardan onların sivri dişlerinden ve yırtıcı çeneklilerinden kurtulamayacağız.

Kendi Ülkesinde yabancılara ayrıçalıklar veren ve onları kendi uyruklarının üstüne çıkaran eski zamanların ileri gözetmeksizin kanun ve kuralların milli uyanışımızın karşısıda sona ereceği gerçektir Bayan beni bir alışılmış Amerika hükümetiyle tehdit ediyor. Amerika hükümetine ne gerek beni eski ve kahne miskin ve istanbul'da kişisel zevklerini yaşayan hain hükümetimde ele geçirirse parçalayacak değil mi?

Şu durumda neslimiz kadar dünyada hiç bir ulusun üyeleri bu derece genel ve özel tehlikelere maruz kalmamışdır. Çeşitli sebeblerle bütün dünyanın kıskançlığına maruz bulunuyoruz. Yerli ve ejnebi bütün hıristıyanlar din adına sal-

dırgın devletler siyasi çıkarları adına kendi ulusumuzdan bir kısmı da çahilliğe yeltenme adına kanımızı içmek istiyor. Bu koça dünya üzerinde zavallı Türkler, Türk aydınları ruhi ve maddi o kadar yalnız o kadar kimsesiz ki; işte bu üyeleri bu yalnızlıkda insana yarayan teşvik ve gayret oluyor.

Bayan kendisini gereksiz ateşin içine atıyor, kendisini korumak istedikçe iğrenç ve yakışmaz bir biçimde bağırıyor.

— Ben ölürsem sonra gönürsünüz ha!

Devrim yapan bir ulus acapa melekden eşek olsaydı. Bizim gösterdiğimiz geriçeviriş ağırbaşlılık ve süküneti göstere bilirmiydi?

Şu geri ceviriş şu insanlık hissi kötü anlaşılırsa, yorumlanırsa düşünmeli adam ne kadar üzülüyor.

Heyeti Temsiliyenin Bayan Holmes'in koruyuşu ve heyecanının teskini için yazdığı emir belgesini şimdiye kadar Bayan Holmes ile ceryan eden haberleşmenin birer örneğini söz ederek şu cvabı yazdım. **HEYETİ TEMSİLİYE'YE:**

Urfa'da bulunan Amerika öksüzler evi müdüresi Bayan Holmes idaresi altında bulunan öksüz ile beraber Amerika binalarının korunmasının sağlanışı için yeni bulunmuş düşmanlıkdan beri gösterdiğiniz istek ve süprülme bütün açıklamalar ve bozuşmayı kapsayan yazılı haberleşmelerin birer süreterini dürülmüş olarak sunuyorum.

Bunun böye de hayat korunuş ve mallarına pek çok gayretsarfı olunacağı şüphesizdir. Şu kadar var ki Urfa'da çalışan Kuvayı Milliye kişileri alanında göçebe aşiretler ve araplardan da bir çok kimseler bulunduğundan onların kendilerinden bağımsız ve bağlantısız hareketlerinden dolayı olay sayılabilecek durumları üzüçü olanak bırakılmamak üzere Bayan Holmes gereksiz gösterdiği ve bizi pek müşkül bir duruma sokan inat ve ısrarından caydırılması için gereken çalışma dışında gerçekleşmesine izin buyurulmasın sunuş ve yal varış ederim, Efendim! **15 MART 1920**

Kuvayı Milliye Kumandanı: NAMIK

Süryanilerin fransızlarla ortak olarak aleyhimize hareket edmekde olduklarından dolayı Urfa Süryani toplumu başkanlığına bildirilmek üzere Mardin Süryani patrikliğinden ko-

lordu kumandanı araçılığla şu tamim geldi. Süryanilere bildiririm. URFA SÜRYANİ TOPLUMU BAŞKANLIĞINA:

Uyruk Osmaniyeden bulunduğumuz durumda Fransız hükümetiyle birleşmekle çarpışmaya girişdiğiniz tasalanma ile öğrenimiş bulunmakdadır. Bu iş gerek patrik efedimizden ve gerekse tüm toplumumuzun isteğine aykırı olduğundan ve zan azizimizin korunuşu uğrunda fedakarlığınızı öneri ederiz.

Mardin Süryani Patriki adına
(İmza okunamamışdır.)

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(14 MART 1920 gece yarısı bir hücüm başlangıcı sayılacak biçimde Türklerin bağrıştıkları işitilti. Fakat kendileri görünmediler. Mitral yözlerimizin gürültüsü onları sükünete mejbur eddi. Gecenin geri kalanı sessizlikle geçti. Gündüz bir kaç el olaysız ateşle düşmanlık olundu. Top ateşinden yine esrük sebebini anlayamıyoruz. Gözlerimiz gökde ve ufukda uçak ve yardım kuvetini bekliyoruz.

15 MART 1920

A— Fransızların Urfa'da kuşatmada bulunan fransız kuvetini kurtarmak üzere Albay Normand kumandasında top ve makinalı tüfenkle donatılmış Urfa'ya bir yardım Kuveti gönderdikleri ve bu kuvetin Akçakoyunlu'ya ulaşdığını haber aldım.

URFA HEYETİ MERKEZİYESİNE :

Telgıraf

(Çok önemli ve ivedidir bir dakika ertelenişi uygun değildir.)

Top ve mitralyözlerle donatılmış ve tahminen üç bin mevçutlu bir fransız kuvetinin Akçakoyunu'ya geldiği ve istasyon ve yöresi sağlamlaştırma eddiği ve köprü ile rayları tamir edmekde bulunduğu ve yarın Kargamış üzerine hareket edeceği, orada bulunan köylülerin firar eddikleri ve Antep'de bulunan Hüseyin efendi bir subay ve üç arkadaşıyla bugün buradan hareket ederek Halfeti'de gelecek ve oradan toplanacak kuvetle hareket gerçekeştiriş edecekleri arz olunur. 15 MART 1920

Antep Müdafai Hukuk Heyeti merkeziyesi adına; Ragıp

Durum ciddiyet kazandırıyordu. Bu fransız kuvetinin Urfa'ya gelebilmesi için yolunda bulunan Bireçik ve suruçda' ki Kuvayı Milliye'yi yenmesi gerekiyordu. Oralarda fransız kuvetleri vardı. Ona göre tedbir alınması gerekmiş oluyordu.

Bir fransız kuvetinin yakınlığını haber alacak olan Urfa daki fransız kumandanının her halde bir çıkış hareketi yapacağı gerçekti. Şimdiye kadar bu kumandan bir beçeri yeltenişi göstermedi ise de bu davranışı yapabilişi mümkün değildi. Yeni haberler isteğine gözleyiş üstelik kuşatmaya destek eddim.

B— Bütün olarak düzen yapılışıyla zaman geçirildi

C— Fransız subayının bildirgesinden;

(15 Mart 1920 geçe sükünetli gündüz siperlemizin üzerine oldukça sürekli tüfenk ateşi acıldı. Başka önemli bir olay olmadı. Yine uçakdan ve yardım kuvetinden bir haber yok. Zaman gayet uzun yaratılışlı.) **15 MART 1920**

A— Sessizlik sürüyor

B— Fransız Kuvetine dair süregli bilgi geliyordu.

URFA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANLIĞINA

Telgraf/Bireçik

Düşmandan büyük bir kuvetin dün kargamış'a geldiği gerçekdir. Aşiretler tümden burayı terk eddi. Kuvetimiz yok gibidir. Yardımınıza yetişilmezse müsibet gerçekdir.

Çok hızlı bir çözüm edinilmesi

Bireçik Müdafai Hukuk derneği adına Timur Bu önemli telgrafı alır-almaz makina başına gitdim. Durum hakkında Bireçik kaymakamı Münir Hüsrev Beğ'le görüşdük.

HABERLEŞME TUTANAKLARINDAN :

(Efendim bu meseleyi şimdi Antep'den inceler yüksek kişiliklerinize bildiririm. Kargamışda alacağımız bilgiyi de günü gürüne sunuş ederiz hattın tamamıyla bozuluşu için gereken o emri lazım gelenlere kesinlikle verir. Ve hemen işe konuluşa devam edilmesini teminat altına almağa çalışırız. Yalnız Kargamış köprüsünün havaya uçuruluşu imkansızdır. Kargamışı kuşatma eden kuveti yedek subaylarından oluşmuş bir heyet idare ediyor. Ve bu heyeti kuman da edmek üzere Antep'den ayrıca bir subay önemsenmişdir. Bu subay bu gün yarın Kargamış'a katılış edeçekdir. Arzu buyurulursa jandar-

ma kumandanı Kenan Efendiyi göndereyim. Sol yakanın tahribi görevi Haçim Beğle beraber gelen eşi yapabiliyor. Kargamışdan saçur'a kadar bozmayı biz yaparız.

Aşiretlerin tümden çekilişi hesabiyle kasaba halkından oluşmuş Kuvayı Milliye ançak buradaki düşmanla uğraşabileçek bir örgüte sahipdir.

Herhalde kırılmış olan manevi kuvetin desteği için sürekli ve koruma altında topun gönderilişi gereklidir.

Nizip'den bir telgıraf alındı. Bunda Akçakoyunluya bir miktar fransız kuvvetinin geldiğini bunun Maraş'dan kaçan bir kısım kuvetle Kilis ve katme civarından tedarik edilmiş bir kısım ermeni ve fransızlardan oluşmuş olduğu bidiriliyor. Bu kuvetin beş yüz kişiye ulaşmadığı da haber alışa dayanarak ilave edilmektedir. Kargamış harekatını idare edecek eşinizden bir özlük ayırma edeceğiniz bir kuvvetle elbette karga mışa gönderiniz. Kargamış iyice kuşatma edilirse burası önemli endişe olamaz.

Geçen gün gelen uçağın atmış olduğu bez parçalarından anlaşılan anlam Halfeti'de tutsak edilmiş olan Cezayirli bir fransız subayı tarafından açıklandı. Bir müdür bize (Kuvet geliyor) ve üç beyaz parçada (sebat ediniz) demek imiş.

Şimdi dışardan bir adam geldi. Düşmanın çeşitli sınıflardan oluşmuş ve dörtyüz kadar bir kuvetinin Bireçik kasabasına, Bir buçuk saat uzaklığa geldiği ve o yöne giden suruç aşiretlerinin bir kısmıyla çarpışmaya başladığı ve yavaşça kasabaya doğru ilerlediği haberini getirdi. Burada mevcud, yüz elli kadar mevcutlu bulunan kuvetimizi derhal ileriye gönderiş edin. Henüz çarpışma başlamamış ise de pek yakındır. Mutlaka incelenişimiz olumsuz sonucu bildiriniz.

Alınan bu bilgi tam bir fikir veremiyorsa da düşmanın Bireçik'e doğru ilerlediği gerçekdi.

Yapılacak davranış

1— Urfa'daki düşman genel bir saldırı yaparak Urfa'daki kuveti ele geçirip silahlarından yalıtarak içe doğru göndermek

Yarın sabah fransız sipererine kesin bir saldırı gerçekleştirilişini kararlaştırmakla beraber Anze aşiretini derhal yola çıkardık ve durumu Bireçik kaymakamı Münir Hüsrev Beg'e yazdım.

BİREÇİK KAYMAKAMI MÜNİR BEG'E:

Eşinizden Binbaşı İhsan, Harran Kaymakamı Şevket Baytar Adil Begler Anze aşiretiyle birlikte Fırat'ın sol yakasına geçmek üzere şimdi hareket ettirildi. Ulaşmalarına kadar kazanız Jandarma kumandanı Kenan efendinin Kargamış'a giderek harekatı idare edmesi uygun olur. 15 MART 1920

NAMIK

Bu gün tesadüfen pek büyük bir güzelliğe tanık oldum. Teğmen Kemal Beg kumandasında iki toptan ibaret bir dağ takımı Urfa'ya geldi. Mevcud ve ara-sıra kullanış edmekde olduğumuz tektopun cephanesi kalmamıştı. Gerçekden bu toplarında cephanesi pekaz ve yetersiz olmakla beraber yine büyük bir kuvetdi. Bu kuvetin düşmana yapacağı etkiden çok aşiretlerin manevi kuveti ne etkisi pek önemli idi.

Bir fransız kuvetinin ilerlemekde olduğu haberi zayıf inançların kararsız çehrelerinde yoğun bulutlar hasıl etdi.

Fıskoskular kulakdan kulağa konuşmalar başladı.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(15 Mart 1920 gece hayali sesizlikle geçti bugün hava olduk ça güzel. Fransız uçaklarının gelişini bekliyorduk. Fakat geçiktirme boşa çıktı. Bütün gün güzel su renginde mavi gök hiç bir şey karıştırma edmedi. Türkler sakin... Yalnız işgal eddiğimiz binaları, tek-tük ateş ediyorlardı. Şu dakikaya ka dar öneme değer birşey yokdur.)

17 MART 1920

A— Fransızlara kuşatmada kaldıkları günden itibaren ilk olarak ciddi ve samimi bir hüçüm rica eddik. Kısa bir top ateşini müteakip her tarafdan birden hücüma kalktı. Fran sızlar cidden cesurca ve kahramanca savunuşda bulundular Bir kaç kez fransız siperlerine ve üstelik fransız bina larına girildiği durumda karşı saldırı ile püskürtüldük. Sonunda başarılı olamadık.

— Savaş pek kanlı ve şiddetli oldu. Savaş meydanında yetmiş şehit bıraktık. Aşiretlerden yaralananları, arkadaşları hastahaneye yatırmadığı için yaralıların gerçek sayısı belirlemek mümkün olamadı.

Fransız mevzilerini ele geçirmege başarılı olamadıksada fransız kuvetini pek çok sarstığımız gerçekti. Bu kadar şid-

detli ve art arta gelen saldırı düzenli bir bölük ile yapmış olsaydık fransızların direniş edmesine imkan yoktu.

— Tahmin olunduğu yönle düşman kuveti Birecik'e saldırı ve Bireçik'i işgal ederek kuşatmada bulunan fransızları kurtardı. Bireçik gerek aşiretler ve gerek düşman tarafından yağma edildi. Bu durum karşısında Urfa'daki fransızlara karşı hüçüma devam edilmesini uygun görmeyerek yine bir kısım kuvet ayırışıyla düşmana karşı sevk eddim.

C— FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(17 Mart 1920 sabahı saat altısında Türkler bu defa iki top ile siperlerimize ateş açtılar ve piyadeler de hücüma kalktılar. Dört defa birbiri arkasına yapılan hücümların sonuncusunda Türkler terk etmeğe mecbur olduğumuz siperlerimize girmeğe başarılı oldularsada puvalular cesarete gelerek onları girdikleri bahçalardan çıkardılar.

Bu dehşetli günde ölümüz önemlidir. Kuşatma edildiğimiz günden beri ilk defadır ki Türkler bu kadar şiddetli hücüm ediyorlar.

Bizim zaiatımız dört ölü ve otuz yaralıdır. Herhalde Türk lerin zaiatı bilhassa ölüleri pekçoktur. Ben asla Türklerin bu hücümlarına karşı akşama kadar dayanacağımızı ümit edmiyordum.

Şunu da ilaveyi gerek görüyorum ki Türkler Tıpkı Alman lar gibi hareket ediyorlar. Bir kısım erleri bizden aldıkları tutsakların kaputlarını giymişlerdir. Fakat bu hiyle onlara pek pahalıya mal oldu. Bununla beraber manevi kuvetimiz çok düşükdür. Türkler yarında aynı şiddetle hücüma devam edecek olurlarsa direniş edemiyeceğiz, geçeyi daha şiddetli bir korku içinde geçirdirik.) **18 MART 1920**

A— Erler siperlerine çekildi: Her olabilirliğe karşı düşmanın bir karşı saldırı veya çıkış harekatı yapması için bu gün işgal ateşiyle yetinildi.

B— Bireçik'i işgal eden düşmanın oradaki Fransız kuvetini alarak Suruç'a doğru yürüdüğü anlaşıldı. Bu haberin Urfa'da yayılışı heyecana sebeb oldu. Heyecanı oluşturanların büyük çoğunluğu aşiretlerdi. Suruç savunuş Hukuk Heyeti Telgıraf başında yardım talep edmekde ve top istemekde idi. O sırada on üçüncü kolordu kumandanlığının bir gel-git- tel-

gırafını aldım.

SÜRET

Numara 640

Diyarbakır 15/16 MART 1920

Verilen bilgiye ve milli işlere karşı olarak Milli başkan mahmud Beg'in yeğenleri Abdurahman ve İsmail beg'ler Harran daki fransız müfreze kumandanlarıyla haberleşme ve önceden bulundukları ve kesbi aşiretinden Salih El Abdullah ile birlikde Harran'da iki bin koyun gasp eddikleri anlaşılmış ve bunun üzerine ikisinin de aşiretler içinden koğulduğu, hükümetin gözetlemesine tabi tutulmaları luzumu Mahmud Beg tarafından toplatılmışdır. Mahmud Beg'in koğması çok kötü olduğu ve koğmak yerine öğütler ve iyiliklerle yola getirilişi lazım olduğu sözlü olarak tebliğ edilmişdir. Abdurahman ve Salih El Abdo bunun gibileri ile görüşerek yola getirilmesi ve icap ederse edeplendirme olunması lüzümü gizli olarak Siverek müfreze kumandanlığı aracılığıyla Urfa Kuvayı Milliye kumandanlığına tebliğ olunmalıdır. Herhalde Milli aşiretinden Abdurahman ve İsmail Begler'e bağlı olanlara karşı her zaman ilerisini düşünerek ve tedbirli hareket olunması gerekli dir.

On Üçüncü Kolordu Kumandanı; CEVDET

URFA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANLIĞINA

Kolordudan alınan emirlerin süreti çok abartılmışdır. İncelenişi ve sonra yakılmak süretiyle yok edilişi gerekmekdedir.

18 MART 1920

Siverek Müfrezesi Kumandanı Binbaşı İsmail)

Bu durum beni pek üzüntü eddi. En çok güvendiğim ve Kuvayı Milliye'nin bir üyesi saydığım bu iki aşiret başkanlarının düşmanla irtibat hasıl edmesi gerçekten uygun tasalanmaydı. O esnada Urfa'da bulunan aşiretler bunlardan ibaretdi

1— Siverek halkından olan Milli adı taşıyan oymağın mevcudu 150'er olup başkanları Siverek Belediye Başkanı Mehmet Emin Efendi idi.

2— Buçak aşireti, 150 er olup başkanları Ramazan Ağa, Ağa Oğlu Mehmet Ağa idi.

3— Badıllı aşireti: Varlıkları 250 er olup Başkanları Sait Beg idi.

4— Dögerli aşireti varlıkları 100'er başkanları Bekir

Beg idi.

5— İzollo aşireti: Varlıkları 100'er başkanları Zülfikar Ağa ile Bozan Ağa idi.

6— Anze aşireti 600 kişi ile katılmışlardı, Başkanları Haçım Beg idi.

7— Şeyhanlı aşireti varlıkları 100 er olup, başkanları Hacı Ömer Efendi idi.

Durumun bir iki gün içinde önemli bir biçimde korkulacak durum ortaya koyması üzerine Urfa'daki fransızların karşısında hafif birer setir bölüğü bırakarak bilhassa tek dayanagım olan Jandarma ile Urfalıları ve aşiretlerin en işe yarayanları toplu bir durumda her türlü harekata yetenekli bir duruma getirdim.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

Türkler bu sabah umulan karşıtı olarak saldırı edmediler sonunda beklediğimiz uçak geldi. üzerimizde üç devir yaparak hiç bir haber getirmeyerek döndü. Bütün umutlarımız boşa çıktı. Bu biçimde uçağın gelişi zavallı Puvalıuların yatağadüşmüş olan manevi kuvetini yükseltmedi. Uçağın dönüşü ardından Türkler bir kaç top ateş eddiler. Ve akşama doğru dünkü siperlere tekrar bir hücüm yapmağa kalktılar sa da gizli mevziler üzerine şiddetli bir mitralyöz ateşi açtık. Bu başarısızlık onları yeni bir hücüm isteğinden çaydırdı. Türklerin bize attıkları top mermisi yüz elli tane tahmin olunabilir. Bu günkü zayıatımız iki hafif yaralıdan ibaretdir.

A— Sükünet tümdür. **19 MART 1920**

B— Birecik'i işgal eden düşman kuvvetine Gidigan aşireti Başkanı Basravi'nin katılışı ve Birecik'te yapılan katil ve yağma hesabıyla Suruç ahalisinin dahi heyecana düşerek kısmen göç ettikleri anlaşıldı.

Düşmanın durumuna ve takip eddiği yöne dair açık bir bilgi alınamadı Yalnız bir kısım düşman kuvvetinin Mürşitpınar'a ulaşma ettiği haber alındı.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(19 Mart 1920 gece ve gündüzümüz rahat geçti. Yalnız bir kaç top mermisi ateş eddiler) **20 MART 1920**

A— Sesizlikle geçti. Topçu kumandanından şu raporu aldım. (Şu durumda toplar ateş edemez. Tamiri için iki gün

den berin uğraşıyorum. Gönderilen tüfençilerin hiç birisinden yarar edemedim. Yalnız bir lehimci, malzemesiyle bera ber ivedi gönderilsin ve iki topun birini çalışmaya getirmek üzere kalacak topun bazı malzemesini alarak tamiri ile uğ raşıyorum. Yapıldıktan sonra telefonla bildireceğim. Sunuştur

Topcu Kumandanı; Teğmen Kemal

Durum gittikçe kötüleşiyor, bin zorlukla getirdiğimiz bu iki şınaydır top da bir işe yaramadı. Diğeri de cephanesiz kal dığından dolayı Siverek'e gönderdim. Cephanenin dünya da ne kadar önemli bir değeri olduğunu şimdi anlıyorum. Cephane bulunuşu hususunda uğradığım zorlukların anlatılışı mümkün değildir.

B— Bu günde düşmana dair açık bir bilgi alamadım Suruç'dan gelen haberler ordaki durumu pek umutsuz ve sonu kötü gösteriyordu. Yüzbaşı İzzet Beg Kumandasında yüz mevcutlu bir müfrezeyi Suruç'a gönderdim.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(20 Mart 1920 bu gün tarafımdan hiç bir ateş edilmedi. Üç günden beri rahatımız yoktu. Biraz rahat eddik Siper leri tamir eyledik. Yardım kuvvetinden yinebirhaber yok Umutsuzluk hüküm sürmeye başlıyor. Çünkü erzak tüken mekdedir. Atları kesip yemeğe mecbur oluyoruz. Ekmekte gittikçe eksiliyor. Bu durum böyle devam ederse ya açlıktan veyahutta yardım kuvvetinin gelmemesi yüzünden teslim olmağa mecbur olacağız.) 21 MART 1920

A— Sesizlik sürüyor. B— Düşman kuvveti hakkındaki bilgi bir az açıklık kazanmağa başladı.

Düşmanın üç logomotifiyle çekilen elli Vagon içersinde bu lunan kuvveti Mürşitpınar'a ulaştığı ve orada Akçakale yönüne hareket ettiği ve hareketinden önce Mürşitpınar Köyünde Şahin Beg oğullarına ait okulla köyünü yaktıkları At manik köyü kadın ve erkek halkını Vagonlara doldurarak birlikte götürdükleri anlaşıldı.

Ermeni çetelerinin pek açık ölçüde zülüme başladığı da bildiriliyordu. Herhalde düşmanın Akçakale yoluyla Urfa'ya geleceği gerçek idi. Bu yol düşman için harekete gayet uygun du. Düşmanı Urfa dışında Akçakale ile Urfa arasında karşıla mağa karar verdim.

Birecik heyeti merkeziyesi Halfetiye çekildiler. Kaymakam Müniir Beg'in gerek Bireçikten savunuşunda ve gerekse o yö rede gösterdiği çömertlik takdire değerdir.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(21 Mart 1920) gece ve gündüz sesizlikle geçti Her iki tarafça tüfenk ateşi bile edilmedi.)

A— Her yer bütün sesizlik 22 MART 1920

B— Urfa durumu idare etmek üzere binbaşı İlyas Beg'i vekil ederek sabahtan altı yüz bahadırla ve bir top bir mit ralyöz bir otomatik tüfenkle, Akçakale'ye hareket eddim.

Düşmanı Urfa'da beklemek Urfa'daki Fransız kumandanı gibi sonuçla Urfa'da kuşatma altına alınmak demekti. Ve aynı zaman da inanış gücü bozulan aşiretlere karşıda bir var lık ve bir kudret gösterilmiş olacaktı.

22/23 Mart 1920 gecesini Sultan Tepe'de geçirdim.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(22 Mart 1920 gece ve gündüzümüz gayet rahat geçti. Türklerin bu süküneti bilhassa bir iki adet olsun top atmaması şeyanı hayret fakat Cuma gününü endişe ile bekliyoruz Cuma günü bombarduman edeçeklerin tahmin ediyoruz. Çün kü her defasında Türkler'in hücümları ve top ateşleri Cuma günü başlamıştır. Çünkü Cuma Türklerin pazarıdır.)

A— Tüm sesizlik 23 MART 1920

B— Sultan Tepe'den ileri gönderdiğim keşif müfrezeleri Akçakale'ye gelen Albay Normand kuvvetinin Akçakaleden Ayn Arus köyünde Akçakaleye beş Kilometre uzaklıktadır.) yaptığı keşif türünden İhsan Beg kumandasındaki Anze Aşi re tinin ateşine maruz kaldığından daha ileri gitmeğe cesaret ede miyerek ciddi bir direnişe uğramış olduğu halde 23 Mart 1920 sabahı hızla Mürşitpınar yönüne geri döndüğünü bildir diler. Bu haberlere güvenemedim. Güvenmemekle haklıydım Çünkü Albay Normand'ın elinde düzenli bir kuvvet etgin mitralyöz ve otomatik tüfenk ve top bulunduğu halde ciddi bir direnişe maruz kalmaksızın geri - dönüş edmesi kadar ilerlemiş iken uygun bir akıl ve mantık değildi.

Sultan Tepeden Akçakale'ye doğru hareket eddim. Yolda Tesadüf eddiğim aşiretler ve keşif kollarından aldığım rapor larda düşmanın Akçakale'den çekildiği anlaşıldı. Bu duru-

mun süreti kesinlik kazanması üzerine her ihtimale karşı bu dönüş Normand'ın Harapnaz'dan Urfa'ya saldırı fikrine gerek olabileceği düşüncesiyle hızlıca Harapnaz'a karşı tertibat almak üzere Urfa'ya döndüm.

Suruç Kuvayı Milliye kumadanı ve Razi aşireti başkanı Bozan Beg'den aldığım bir mektup'ta yakaladıkları bir casusun üzerinde Mürşitpınar Fransız yöresi kumandanı tarafından Boz Tepe Köyü ve Dinae aşireti başkanı eski mahkeme sorgu hakimi Mehmet Efendiye kitaben ve cevaben yazılmış bir mektup bulunduğu bildirilmekte idi. Fransız kumandanının mektubunda sarılı gönderilmişti. Mektup Türkçe olup altında resmi mühür ve mevki kumandanı Souva'nın Fransızca imzası vardı.

SÜLEYMAN AĞA OĞLU MEHMET FAİK HAZRETLERİNE

Mektubunuzu aldım. Teşekkür ederim. Sizi Albay hazretlerine bildireceğim her halde yardımınızı da bağışlamanızı rica ederim. **Mürşitpınar yöresi Kumandanı Souva**

Fransızların Albayı Normand'ın Kumandasında bir kuvvet göndermeleri ve bu kuvvetin miktarı hakkında bir çok söylentiler çıkarılması üzerine bazı huysuzlar görterme zamir ed dikleri gibi maksat aslı ve gerçeği anlamaktan yoksun ve kalbinde gerçekten din ve yurt sevgisi olmayanları Fransızlara karşı yönlendirme eddirmişdi.

Fakat Süleyman ağa oğlu Mehmet Faik Efendiyi iyi bir adam olarak tanıyordum. Fransızlara yardımda bulunacağına kesinlikle ihtimal vermedim. Aramıza ikilik sokmak maksadıyla Fransızların gerekle bu mektubu yazdıklarına kanaat eddim. Ayni Zamanda ileri de görüleceği yönle ele geçirdiğim bu mektup aracılığıyla Urfa'daki Fransız Kumandanıyla (Mehmet Faik) imzası altında tekrar olarak haberleşme eddim. Fransızların bizim aramıza ikilik sokmak erekiyle yaptıkları bu tertibatı tamamıyle kendi zararlarına yaptım.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(23 Mart 1920 bu günde öneme değer bir olay olmadı. Henüz yardım kuvvetinden haber yok. Şimdi Türklerden çok bizi rahatsız eden bir düşman daha ortaya çıkmış oldu.

O da bit suyu idareli kullanmağa mecbur olduğumuzdan çamaşırları haşlamak mümkün olmuyor. Manevi kuvvet her

gün düşmektedir) **24 MART 1920**

A— Sesizlik sürüyor.

B— Şınayder dağ topunun biri elde edilişi mümkün bir durumda onarıldı ise de bu defa da su tükendi, su çıkrığı bozuldu. Burada bunun onarılışıda mümkün değildi. Ya Siverek veyahut Mardin'e göndermek gerekiyor fakat topun gitmesi olsa bile yararı görülmese bile kötü etkiden hali kalmayacak.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(24 Mart 1920 durumlarda bir değişiklik yok. Bizim her zaman öç alacak olan (dikkat çekicidir) Yardım ordusunu gözlüyoruz. Fakat umutlarımız gittikçe zayıflıyor. Uçağın gelişinden yoksunuz. Artık at ve katır eti yemeğe başladık Ara-Sıra ele geçen bir tavşan nefis gıda yerine geçiyor)

A— Sesizlik sürüyor. **25 MART 1920**

B— Halfetiye çekilmiş olan Birecik savunuş hukuk heyeti ve Birecik kaymakamı Münir Beg orada Birecik ve Karga mışa doğru bir hareket yapmak için elde edişde bulunuyorlar. Halkı ileriye göndermek için bir top bir kaç mitralyöz yeterli. Fakat bunun bulunuşu ve sağlanışı yetersiz.

Albay Normand kuvvetinden yeni bir haber alınamadı

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(25 Mart 1920 bugün küçük bir umut ışığı uzak bir ufukda parlamağa başladı. Ermenilerden haber aldığımıza göre Türklerin Diyarbakır'dan öbüs getirmek konusundaki baş vuruları boşa çıkmış. Bu haber doğru olabilir. Çünkü bugün Cuma olduğu halde Türkler bir kaç kurşun atmakta yetindiler. İleri karakol nobetçileri uzakdan fransız atlıları gördüklerini haber verdiklerinden gece havaya birkaç fişenk attık fişenklerimiz cevapsız kaldı. Türklerin fişenkleri eğlenerek yükseldi. Aclık his edilmege başlıyor. **25 MART 1920**

A— Bütün sesiz

B— Normand kuvvetinin kargamış'da toplanma eddiği haber alındı. Normand Kargamışa harekete gerek kullanış yapmış demekdi. Düşmanın bu belirsiz ve kararsız durumu endişeden hali değildi. O kadar çelişkili haberler alıyoruz ki bunların arasından gerçeği bulup çıkarmak mümkün değil Bunun alınan haberler arasında en çok akıla yakın olanı buy

dur.

URFA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANLIĞINA :

Halfeti'den / Telgraf

Harapnaz'dan dönen düşmanın iki gün önce Akçakoyunlu yönünde geçdiği haber alınarak Nizip'den bir kuvvet gönderilmişdi. Bu gün olmuş olan yardım isteme üzerine Halfetiden o yöne bir kuvvet gönderilmiştir. 26 MART 1920

Halfeti Heyeti idaresi adına ERTUĞRUL

Birecik müdafai Hukuk Cemiyeti adına TİMUR

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

A— (26 Mart 1920 geceyi rahatsız geçirdik. Türkler geceleri hücüma başlayacak gibi görünüyor. Zira gündüz hücüm ve bombardumanı terk eddiler. Hiç bir haber yok.)

A— Sesizlik sürüyor 27 MART 1920

B— Normand kuvvetinin gerçek miktarı ve bulunduğu yöreyi keşif edmek üzere iki kuvvetli keşif müfrezesi çıkarıldığı gibi hattın önemli biçimde tekrar bozuluşu içinde kargamış yöresine tahribat maddelerini beraberinde bulunduran diğer bir müfreze daha çıkarılmıştır.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(27 Mart 1920 bu gece yine mühtemel bir Türk saldırısına karşı silah başı edildi. Bazan gecede iki-üç defa silah başı ediliyor; Bütün bu hareketler bazen sonuçsuz kalıyor. Bahtımızın sisli gökünü yeni bir bulut daha karartmağa başlıyor zaten on beş günden beri yiyecek yönünden düzenlemeye uğramış idik. Şimdide cephane yönünden düzenlemeye uğruyoruz Hırdaşlarımız azaldığı gibi fünyelerimiz de fena bir durumdadır. Onda ikisi ancak patlıyor. Artık bunlara güvenilemez Bundan başga bir miktar tüfenk bomba VB'miz varsa da bol değil. Sevk bir silanımız daha varki o da rozelidir. Ne yazık ki bunu en sonra kullanacağız. Bunu kullanış mecburiyeti hasıl olmayacağını umut ediyorum.) 28 MART 1920

A— Sesizlik sürüyor.

B— Albay Normand kuvetinin Akçakoyunluda bulunduğu ve kısmen tahrip edilen Saçur köprüsünü tamir ile uğraştığı süret kesinlik gerçekliği anlaşılma eddi. Normand Kuvetinin ilerlemesi üzerine hasıl olan heyecan zail olmağa başladı.

Akşam Kılıç Ali Beg'den bu bilgiyi kuvetlendiren şu tel-

grafı aldım;

URFA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI NAMIK BEĞ'E

Antep / Önemli ve çok ivedidir.

1— Püskürtmüş olduğumuz düşman kuveti Akçakoyunlu' ya gelerek kısmen tahrip edilen saçur köprüsünü tamir ile uğraşma edmekle beraber yöreden gelen Antep ve Nizip Kuvayı Müfrezeleriyle çarpışma edmekde oldukları haber alınmıştır.

2— İş bu kuvvetin Antep üzerine gelmesi olasılığına bina en durumu uygun ise her halde top ve mitralyözlerinizle be raber zülüme uğramış olan yöredeki çarpışmaya yetişmek üzere kargamış yoluyla Akçakoyunlu yöresinde bir yere gel menizi ve bu konuda Antep'de Kuvayı Milliye Kumandam Tugrul Beg'le bağlantı edmenizi önemle rica ederim.

3— Şimdiki duruma göre Iazım gelen tedbirin edinilmesi için sizce mümkün ise Antep'de birleşip görüşmek üzere bir gün tayın buyurmanızı haber vermekle dilemekteyim.

23 / 29 MART 1920

KILIÇ ALİ

O zamana kadar kişisel tanımakla övünen olmadığım ve yurtseverce hareketini uzaktan takdir ile takip eddiğim aziz arkadaşım Kılıç Ali Beg'le bende görüşmek arzu ediyor. İdi İsemde Urfa'dan ayrılmaklığıma olanak yoktu. Kılıç Ali Bege tedbir ve atılganlığıyla Antep ve yöresinde oldukça başarılar göstermekde idi.

ANTEP HEYETİ MERKEZİYESİ ARACILIĞIYLA KILIÇ ALİ BEĞ'E :Şu durumda Urfa'dan ayrılışım uygun olmayacağından dolayı değerli kişiliğinizle görüşemiyeceğime pek üzgünüm iki mitralyözle yeter miktarda kuveti kargamış yöresinesevk eddim. Durumun istek izni buyrulacak yöne ye tişileceğini sunuş ve saygılar eylerim. **NAMIK**

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(23 Mart 1920 gece bir kaç silah başı edildise de saldırı olmadı. Ermeniler yeni bir haber getirtiler. Hayatımızla ilgi li bir haber Kuvayı imdatiye Birecik'i türklerden zapt edmiş ve şimdi yolda imiş. Bizi kurtarmağa geliyormuş Bireçik ile Akçakale arasında 120 ve Akçakaleden Urfa'yada 60 km. eğer bu ermeni haberi dorğu ise kurtuluşumuzdan 180 Km.

uzaktayız ve sekiz gün daha direniş icap ediyor.

Bizden yalnız on gün direniş talep etmişlerdi. Bu gün otuz dört gün oldu. Fransız ordusunun işleri her zaman böyledir.

His eddiğimiz çile ve tedirginlikle bakmıyarak zaman geçirmek ve yok edmek için aramızda konuya dair latifeler edi yoruz.

Ben 1920'yi evimde geçireceğimi umarken yine bir felake tin ucu çıktı.)

BÖLÜM 3

A— Sesizlik sürüyor. **29 MART 1920**

B— Bu gün İstanbul askeri işgal altına alınmış, heyeti temsiliyeden ilk aldığımız telgrafname bu idi.

SÜRET

Bu sabah 29 Mart 1920 de İngilizlerde İstanbulda şehzade başı karakolunu basarak altı erimizi şehit ve onbeş erimizi yaraladıkları ve bir tarafdan harbiye başkanlığını ve tophane yi, bütün telgrafhaneleri işgal ile Başkentle Anadolu'nun bağlantılarını kestikleri ve rıhtıma denizci erleri çıkarmaya edmekde bulundukları haberi alınmıştır. Bir torpido ile İzmit'e gelen bir ingiliz subayı yöre kaymakamlığa İstanbulda kullanma tedbir askeriye'ye karşı sükünetin korunuşundan şahsen sorumlu olduğunu tebliğ edmişdir. Heyetçe gelişecek olayları yöre telbir edilmek üzere durumu izleme olunmakdadır.

Kullanış edilecek bilgi ve durumun gerekiş edeceği tedbir hakkında peşin görüşümüzü arz edeceğiz. İş bu bilginin bütün savunuş hukuk heyetlerine hızlı tebliği mercudur.

Heyetleri tarafından bağımsız bir teşebbüs ve hareketle bulunulmayarak kavgamız ve milletin ortak istek ve gayretinin idaresini üstüne alan heyeti temsiliyenin kararlarına genel nazari dikkat çelp etmeği bir yurt görevi sayarız.

URFA HEYETİ MERKEZİNE

Heyet temsileyeden şimdi alınan 29-3-1920 tarihli telgrafın hemen gereği yapılarak yazıldı. **Yıl : 29 MART 1920**

Antep heyeti merkeziyesinden sonradan şu telgrafname geldi :

ANADOLU'DAN BÜTÜN KUMANDANLIKLARA TÜM BAĞIMSIZ SANCAKLARA : Erzurum 1411/41

Ankara'da heyeti temsiliye'ye çekilen telgrafname güzel satırları. **29 MART 1920**

Onbeşinci Kolordu Kumandanı: KAZIM KARABEKİR

SÜRET

İstanbulda düşmanların uygulamaya başladığı yok edici planı zaten yavaşca beklemekte olduğumuz yönle bir üstünlük anlayışı edilmemesidir. Ulusun ve ordunun başbaşa vere

rek yurtun kurtuluşu ve kurtulması için derin bir istek ve bağlılık ile çalısaçağında ve nihayet yüce Tanrı'nın yardımıyla başarıya ulaşacağından ve bu konuda değerli heyetlerinin sürmesi bizleri ışıklandırışı kurtuluş başlangıcı ile ilgili çözümü güzel kullanma buyuracağından eminiz. **29 MART 1920**

Erzurum Valisi Reşid

Onbeşinci kolordu kumandanı Kazım Karabekir.

Düşman artık yüzündeki maskeyi atmış. Yüreklerimize saldırı edmiş bulunuyordu. Adana ve izmir'in işgalinden sonra İsanbul'un işğali düşmanların izlemek istedikleri kıyıcı ereği açıkça gösteriyordu. Veayni zamanda bu davranış, bu hareketler tuttuğumuz yolun doğruluğuna en güzel ölçü idi. Ulus yaşayabilirse ancak kendi isteği, kudreti ve yeteneği, çömetrliğiyle yaşayacaktı. Düşmanlar başkenti (İstanbulu.) işgal edmek ve Anayurtla başkenti ayırmakla ulusun tamamen hakkı olan egemenlik ve yönetim güçü, yetkisini kendisi üzerine alış edmesini temin ediyorlardı. Kurtuluş ve özgürlük çarpışması bizim için çok çetin olacaktı. Fakat bu çarpışma bir yetenek sınav demekdi. Başarılı olursak gerçekden yaşamak kudretini bütün dünyaya karşı gösteriş ve ispat edecekdik. Tarih yazılmak üzere önümüze yeni sahifeler acıyordu.

Bu korkunç ve yurtseverçe telgrafların oluşturduğu çoşku sırasında İstanbuldaki iç işleri Bakanlığından Urfa kaymakamlığına şu telgıraf belgesi geldi.

URFA KAYMAKAMLIĞINA :

Babi Ali 27 Mart 1920 / Telgıraf Numara 10 :

Önemli ve ilginç zamanda halk yöre ile fransız askeri arasında çarpışma sürmesi çıkarlar. Yurtumuza değişik olduğu yönde her iki tarafca engel saldırılar ve düşmanlık için haberleşme ve konuşmalar özel ceryan edmekde olduğundan haberleşme sonucu, müzekereye kadarsakın bizim tarafımızdan davranış biçimine meydan verilmemesini önemle öğütlenir.

İç İşleri Bakanı; Ebubekir Kazım

Bu telgrafnamenin oluşturduğu üzücü etkiyi açıklamaya gerek görmüyorum. Ankara'dan ve İstanbuldan gelen bu telgrafların karşılaştırılmasını kamu oyuna terk ediyorum.

FRANSIZ SUBAYININ BİLRİRGESİDEN

(29 Mart 1920 hiç bir olay olmadı. Hava çok güzel leylek ler ve kırlangıçlar önce hazırlanmış olan kendi yuvalarına dönüyorlar. Bizi bu sırada et bulamadığımız için at eti yiyoruz. Buğday unu tükeniyor. Pirinç döğüp un yerine kullanmak gerekli olanacak.

Erzak tükenmeden yardım kuveti yetişebilseydi. Her halde yolda olsa mühtemel olan imdat kuvetini beklemek lazım geliyor.

30 MART 1920

A— Sabah Pek erken kısa devam eden ateş edilişi ile yetiniş olundu.

B— Normand kuvvetlerinin Urfa'ya doğru harekete cesaret edemediği uygun değişiklik ederek ancak bulundukları yerleri korumaya çalıştıkları anlaşıldığından Urfa fransız kumandanına tekrar bir teklifte daha bulundum.

URFA FRANSIZ KUMANDANI HOCER HAZRETLERINE:

Efendim, Aşağı yukarı otuz beş günden beri Kuvayı Milliye ile oluşan çarpışmada kıvanç ve haysiyet askeriyenizi koruma ve savunuş eddiniz. Fakat pek boşuna olarak dökülen ve dökülmekte olan masum kanlarına son vermek uygarlık gereğidir. Artık bu konuda tanıma ve sırların anlamsız olacağı kanısındayım. Aynı zamanda çarpşmaya son vererek Urfa'yı terk etmeni gerektirecek olursanız, istediğiniz yere kadar silahlarınızla ve her türlü donatımınızla sizi sağ olarak ulaştırmayı sağlamayı söz veriyorum.

Özel olarak şu yönde bildiri edeyim ki Kuvayı Milliye her türlü çömertliğe ve hayatı hor görmeye yemin etmiştir. hiç bir ilgisi olmadığı halde Urfa'da bulunan Kuvayı İşgaliyeyi buradan çıkartmak büyük istek parçasmdadır. İnat ve direnişiniz boşunadır. Size kesinlikle yardım kuveti gelemez. Ve gelmek olabirliliğinde yoktur. Gecenlerde bir kuvetle buraya gelmek baş vuruşunda bulunan Normand, Anze ve aşiretlerinin saldırışları karşısında geri dönüşe mejbur kaldı.

Ve Demiryolu hattı büyük ölçüde tahrip edilmişdir. Ülke dahi kuşatılmış bir durumdadır. Kasaba halkından Türkler ve ermenilerin sıkıntı, açlığa ve bir takım masumların kanlarının dökülmesine yegane sebeb sizin Urfa'yı terk edmekliğinizdir. Bizler sizinle savaş durumunda değiliz. Yine

tekrar ediyorum. Haksız yere yapılan işgalin kaldırılışı için açıklandığı gibi olarak silaha sarılmak mejburiyetinde kaldık. Bu hususda etraflıca iyice düşünmede bulunarak uygar bir askerin kumandanına yakışacak biçimde cevap vereceğinizi umut ederek ve mümkünse cevabınızı Türkçe yazılmasını rica eylerim. Boşuna kan dökülmemesi için söküp çıkarma emrinin yerine getirilmesini kumandanlıkdan kayırış edilmiştir. İsterseniz şifreli olmamak şartıyla kumandanınıza yazacağınız telgrafı ben gönderirim. 30 Mart 1920

NAMIK

Cevap (Fransızcadan aynen tercüme edilmiştir.)

URFA'DA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI NAMIK BEG'E

Efendim; Başlangıçta size arz eylediğim yönle Urfa'yı boşaltış edmek emri büyük başkanlıklara ve kumandanlıklara aitdir. Genel siyasetden bilgili olmadığınız için bu bölümde bir karar kullanış bize ait değildir. Fransız askerinin Urfa'yı boşaltış eylemesi hususundaki kumandanlarımıza baş vuruda gereken emri elde edmeye yeltenis ederseniz pek uygun olur. Fransızca haberleşme edmekliği yanımda Türkçe bilen kimsenin bulunmamasındadır. **30 Mart 1920**

HOCER

Fransız kumandanının bu cevabı üzerine Fransanın Suriye yüksek komiserliğine şu telgrafnameyi çektim:

FRANSA SURIYE YÜKSEK KOMİSERLİĞİNE

Kırk günden beri Urfa'da bulunan Fransız Kuvayı işgaliyesi ile karşı karşıya bulunmaktayız. Ülkeyi her türlü yabancılar işgal ve istilasından kurtarmak düşüncesiyle silaha sarıldığımız halde burada karşımızda bulunan kuvvetin eski dost bir ulusa mensup olması ve fransız töresi ve uygarlığımn ülkemizde oluşturmuş olduğu bilgi sonucu kendilerine karşı şiddet göstermiyoruz. Dostça olmuş olan boşaltış teklifleri mize karşı kumandan tarafından bir emir olmadıkça bu yöreyi terk etmiyeceğini bildirmekte ve size baş vuruda emir üretme lüzümünü söylemektedir.

İsteğimiz, işgalın kaldırılışından ibaret olmasına göre ulusalara fikir özgürlüğü bırakma ve artırmaya çalışan uygar Fransanın uygar bir kumandanı sıfatıyle istediğimizin konu

suyla bir gün önce ülkemizin boşaltılışı emrini kumandanına emir edmenizi ve bizi de bilgili eylemenizi boşuna kan dökülmemesini rica eyleriz.

30 MART 1920

Buçak aşireti başkanı
Mehmet Ramazan
Baziki aşireti başkanı
Bekir Arus
Şeyhanlı aşireti başkanı
Hacı Ömer
Anze Aşireti başkanı
Hacim

Milliaşireti
Başkanı Vekili Mehmet Emin
Badıllı aşiretleri başkanı
Sait
İzollu aşireti başkanı
Zülfikar
Döğerli aşireti başkanı
Bekir

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİDEN

(Bu sabah erken Türk hatlarından dağınık biçimde ateş açılmış ise de devam edmedi. Şimdi bir mitralyöz ateşiyle karşılık ederek öğleden sonra saat dörtde yeniden bir heyet geldi. Kuvayı Milliye kumandanı tarafından bir mektup getirti. Mektubun anlam bakımından içindekileri: Otuzbeş günden beri bir çok suçsuz kimselerin kanının dökülmesine sebeb oluyorsunuz. Urfayı terk edmek konusundaki teklifimi tekrar ediyorum. Askerlik şanını korumak için saldırılarımızı geri çevrilmişcesine direnç eddiniz. Namsusum üzerine yemin ederimki. Siz gidecek olursanız sizi sağlam olarak silah ve eşyanızla istediğiniz yere kadar göndereceğim. Biz sizinle savaşan değiliz. Urfa'da sizin yüzünüzden kıtlık hüküm sürmekdedir. Kentin içinde Türklerle ermeniler açlıkdan ölüyorlar. Bununla beraber Fransa'nın insaniyetine müracaat ediyorum.)

Kuvayı Milliye kumadanı Namık'ın bu mektubunun daha önce gelen mektublarından daha az bir gurur ile yazılmış olduğu dikkat çekiçidir. Bize Urfa'dan gitmek için rica ediyorlar demekdir. Fransız barınaklarını yakmak ve bombarduman edmek tehditlerinden söz konusu ediliyor. Buna karşılık fransız kumandanı da şu cevabı verdi.

(Önce de size yazdığım yönle kumandanlarımızın emri olmaksızın Urfa'yı terk edemeyiz. Urfayı boşaltış edmekliğimizi istiyorsanız büyüklerimize baş vurunuz.)

Bu cevap belki bir netice hasıl eder. Eğer Türkler ve ermeniler açlıkdan sıkılıyorlarsa düşüncemce bizde ayni durum-

dayız. Çünkü on beş gündürki katır ve at eti yiyoruz. Ekmeğimiz savaş sırasında Almanların yediği ekmek kadar kara dır. Her yerden şikayet baş gösteriyor. Yardım kuvetlerinden henüz bir haber yok gözleyiş, gözleyiş.)

31 MART 1920

A— Sessiz geçti

B— Fransız kumandanı Hocer'in savunucularını eğittiği anlaşılıyordu. Ve son mektubda bu savunuş, direnişin (sorumluluğa) korkusundan ileri geldiği boşamadan gösteriyor du. Normanda Urfa'dan başka Mürşitpınar'a, Bireçik durumunu fransızlar lehine düzeltecek uygun olduğu gibi hattın bozuk olmasına rağmen istasyonları da hafif atlı bölüğüyle işgal edmişdi. Urfa'dan ağırlık merkezini kendi tarafına doğru çekmişdi. Bu durumda harekete gelecek olan Urfa'daki fransız kuveti önemli işler görebiliyordu. Fakat bu kuvet her türlü düşünceden yoksun Urfa'da kalmak isteği gösteriyordu

VeHiç şüphe yok ki Normand'ın yardım kuvetlerini beklıyorlardı. Savaşın uzaması ve bilhassa Normand'ın kuvettinin zuhuru aşiretler arasında büyük karışıklıklara sebeb oluyordu. Bazıları Fransızlara meyil gösterir gibi oluyorlardı. Urfa'daki fransız kuveti hemen serbest denilebilecek bir du rumda gayet hafif bir kuvet karşısında idi.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİDEN

31 Mart 1920 gece sükünetli geçti. Sabah erken Türk hatlarından geçip bizim yanımıza gelmeğe başarı olabilen iki ermeni güzel haberler getirtiler. Eğer bu adamların verdikleri haber doğru ise, yardım kuvetlerinden bizden yüz kilometre kadar uzakda bulunuyormuş. Ve ileri hareket sırasında 6 Şubat 1920 'den beri bozulmuş demir yolunu onarış ediyormuş.

Hiç bir dolanbaçlık etkisinde kalmıyormuş. Türklerin fransızlardan aldıkları eski yerlerin kafesinde ikişer top ile ku vetli koruma bırakmak da imiş. Böyle önemli bir güçün herhalde bizi kurtaracağı süphesizdir. Eğer bu haberler gerçek ise sekiz güne kadar kurtuluyoruz demekdir. Bu hesaba gö re kırk günden çok kuşatmada kalmış olacağız. Eğer bu yardım kuveti gelmezse işimiz kötü sıcaklar başlıyor. Şüphesiz sıtma başlayaçak ve asker sıralarında tekrar açıklıkları

hasıl olacak sonsuz bir istek ve heyecanla yardım kuvvetleri ni bekliyoruz. Herkesin gönlünde ve düşüncesinde bu.)

1 NİSAN 1920 :

A— Fransız siperlerine karşı saldırı gösterisi yaptırıldı.

B— Hacı İzet ve İlyas Beg'lerden aldığım tutanakda kargamış ve diğer istasyonlarda atlı kuvetleri bırakarak demir yolu ile geriye çekilen düşman kuvetinin Akçakoyunlu'da Kuvayı Milliye ve aşiretlerle çarpışmaya tutuşduğu ve yeniden dört köprü ile dört kilometrelik yolun tahrip edildiği bildiriliyordu. Antep'de durumun önem kazanma eddiği alınan haberlerden anlaşılmakda idi.

Mis Holmes'den şu mektubu aldım.

KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI SAİP BEG'E

Amerika öksüz evi — Urfa 1 NİSAN 1920

Öksüz evi için bu günden başlıyarak her bün iki yüz yirmi beş okka ekmek vermeği izin buyurduğunuzu Doktor Beşliyan efendi bana tebliğ eddi.

Yönetimim altında bulunan öksüzler için hiç olmazsa bu miktarda yiyecek bir şeyi almağa izin olunduğundan dolayı son derece memnun oldum. Mektubu getiren benim satın almaya görevli memurumdur. Ekmeği alarak katibim John getirecek o dahi sizin memurun huzurunda tartarak teslim alacak ben ve siz bu süretle ekmeğin miktarı hakkında doğru bir hesap elde edebiliriz.

Barış olduğu zaman bu vereceğiniz ekmeğin fiyatını bütünüyle ödeyeçeğim. Rica ederim Amerikalılar için posta'da bir şey varsa bana gönderilsin. Zira zan ederimki posta da bazı mektuplar olmalıdır. Bu şakanıza teşekkür ederim.

Saygılar: MARY CAROLİNE HOLMES

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİDEN

(1 Nisan 1920 sabaha karşı Türkler ileri karakollarımızdan birine hücüm eddilerse de püskürtültüler. Bundan baş ka anmaya değer bir olay olmadı. Tüfenk ateşi ile saldırı edildi)

2 NİSAN 1920

A— İşgal ateşiyle yetinildi.

B— Amerika öksüzler yurtu gerçekden, yiyecek zorluk oluşduğunu haber alarak Mis Holmes'e bir mektup yazdım ve ekmek gönderdim. Eğer haberleşme edmek istiyorsa a-

racılık edeceğimi bildirdim. Birkaç adamını gönderdi. Bu defa yazdığı mektup diğerlerine karşılaştırması mümkün olmayacak derecede uyguntu. (İngilizce aslından olduğu gibi tercüme edilmişdir.)

KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI SAİP BEG'E

Amerika öksüzler evi / Urfa — 2 Nisan 1920

Lütfen bana göndermiş olduğunuz ekmek ve satın alma görevlisine gösterdiğiniz güler yüz göstermeden dolayı teşekkür ederek kabülünü rica ederim. kendisini tekrar bir lis te ile gönderiyorum. Bizzat Çarşıya giderek kendisinin satın alışda bulunmasını izin edecek olursanız çok minnetdar kalacağım. Zira o benim isteklerimi bilir.

Eğer kendisine bir iki koruyucu arkadaş verecek oursanız beni pek çok minnetdar edmiş olursunuz. Telgıraflarımızı göndereceğinize dair söz verisinizden dolayı çok memnun oldum. Yakıda bazı telgırafları göndereceğim. Suyumuzun tekrar gelmesini sağlamanız acaba mümkün değilmi Biz bin kişiyiz çok dar bir yörede yaşıyoruz. Çamaşır ve hamam için pek az suyumuz var. Eğer bu su gelmiyecek olursa yakınlarda bir salgın hastalık zuhura geleçekdirki. Engelenişi mümkün olmayacakdır. Lütfen bu suyun gelmesini te min edmenizi rica ederim. Binamızın üzerinde Kızıl Haç bayrağının yanında yeni bir bayrağın daha dalgalanma eddiğini belki bu gün görmüş olmalısınız. Herhalde siz bilmiyorsunuz öksüzler yurtu bir kısmı Amerikan elçiliğinindir. Bu sebeble Amerika bayrağı çekdim. Buna pek çok uyuş edileceğini düşündüm. Zira her gün barınağımızın bir tarafına bir mermi geliyor.

Amerika bayrağına edilen herhangi bir ateş doğrudan doğruya Amerika hükümetine karşı edilmiş demekdir. Dün üç mermi bizim binalara geldi. Bunlardan biri altı yaşını dol durmayan küçük çoçuklardan oluşan bir okul odasına isabet eddi. Bu davranışların sizin emir ve isteğiniz sonunda yapılmakda olduğuna eminim. Bildirişimin yüçe kişiliğiniz tarafın dan göz önüne alınacağından emin olarak saygıyla son söz ederim.

Mary Caroline Holmes

Mis Holmes hazretlerine gerçekden doğru yolu gösteren yerden çıkıp büyük bir durumda elcisiz bir Amerika elçiliği

icat eddi. Burası doğru değilmi? Bir yabancı burada ne isterse yapabilir. Ne ise Mis Holmes bir binaya .Burası Amerika elciliğidir.) diyerek bayrak çekmekle yetinmiş teşekküre değerdir. Ya bu büsbütün Urfa Amerika kentidir dese idi. Fransızlar demiyorlarmıydı?

Bu gürültüler bu savaş ne için idi? Bu görültüler, bu savaş yeni bir devletin hiç süphe yok ki esasını kuraçak bilinçli ve canlı bir hareketin üründür. Artık bu ülke yalnız sahibinin olacak

İstanbulun işgali üzerine millet meclisinin Ankara'da toplanma edmesi kararlaştırımış olduğundan her tarafda yapılmağa başlayan seçim sonucu acılacak millet meclisinin yeni bir devir tarihi acacağına şüphe yokdur. Kuvetini geçmiş den değil geleçekden alacak ne idim değil, ne olacağım diyecek bir hükümet ve bir devlet daha doğrusu bizzat ulus bütün bu düşünceyi gömeçekdir.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİDEN

(2 Nisan 1920 türkler bu gün pek çok ateş eddilerse de hüçüma kalkmadılar. Bu gün cuma olduğu için esasen geçici kazanç ses çıkarmıyan olarak geçmesine olabilirlik yoktu. Ermenilerin getirdiği yeni bir habere göre küçük bir yardım kuvvetinin Urfanın altmış kilometre yakınına kadar geldiği ve Anze aşireti tarafından geriye püskürtüldüğü ve büyük imdat kuvvetinin de Urfa'dan yüz kilometre uzakta bulunduğu anlaşıldı. Bu haber doğru olabilir. Sürekli at eti yiyoruz. Bahçadaki kuyudan su çekilişini de tatile mecbur olduk.

Çünkü iki metre suyu kaldı, uzaklardan su getirilmesinden başka çare yok ve tabii olarak bu süretle angarya çok laşmıştı.) **3 NİSAN 1920**

A— Hafif işgal ateşiyle yetinildi.

B— Basravi'nin bir kısmı aşiretleriyle Kargamış'da fransızlarla beraber bulunduğu ve aşiretler seyir ve hareket eden fransızlara işçi olarak çalışmakta olduğu haber alındı. Markum Bireçik'de fransızlara yardım ederek bilhassa memurların ailelerine saldırıda bulunduğu ve zülüm dayanış eylediği mahallelerinden bildirilmekde idi.

Mis Holmes'den yine bir mektup aldım. (İngilizceden ay-

nen tecrübe edilmişdir.)

KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI SAİP BEG'E

Amerika Öksüzler Evi /URFA 3 NİSAN 1920

Amerika öksüzler evi için satın alışa bulunmak üzere sa tın alma memurumu tekrar gönderiyorum. Bin kişinin yiye ceği için tabii büyük miktarda yedek erzak bulunması gerek dir. Eğer çok miktarda erzak satın aldığımı zan ediyorsa nız dikkatlı bakışlarınıza sunarım ki önce öksüzler evi için günde iki buçuk kile buğday sarf olunurdu. Oysaki sizin bana lütfen verdiğiniz ekmek bir buçuk kile bile tutmayan buğday ekmeğinden ibaretdir.

Önce günde üç defa ekmek dağıtıldığı durumda şimdi günde bir defa ve o da az miktarda dağıtım olunabiliniyor. Bu sebeble tekrar rica ederim. Satın alma memuru yemek listedeki içindeki şeyleri tamamen satın alış edmesine izin eddiniz. Doktor Beşliyan'a Amerikalılardan birinin yaralanıp yaralanmadığını sormuşsunuz ve sorunuz beni çok endişeye düşürdü. Ne ben ve ne de Bayan Loy yaralanmış değiliz. Acaba çadırlarda oturan beş Amerikalıdan biri yaralanmış veyahut ölmüş olmasın. Eğer bu hususda bir bilginiz varsa ve bana yazarsanız çok memnun olacağım. Zira ben onlardan bilgi alamıyorum. Eğer böyle birşey olmuş ise tabii söylemeğe lüzüm görmemki bu olay gerek sizi ve gerekse Badıllı aşireti başkanı Sait Beg'i düşündürmesi lazım gelen bir durumdadır. Çadırlardaki Amerikalılarla aracılığınızla haberleşme edmek ve kendilerine yiyecekler göndermek mümkünmüdür. Saygılarımla son sözlerimi söylerim.

Mary Caroline Holmes

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİDEN

4 Nisan 1920 gece sakin geçti. Gündüz iki tarafça tüfenk ateşi oldu. Akşam güneş batışına yakın elli kadar türk atlı sının Akçakale'den gelmekte olduğu görüldü. Bunlar sizi kurtarmaya gelen yardım kuvveti üzerine gönderilmiş bulu nan bölüklerden dönüş edenler olacak. Bizi kuşatma eden kuv veti destek için geldikleri gerçekti.

Susuzluğun etkileri görülmeğe başlıyor. Hiç kimse yıka- namıyor. Erlerimizin ciltlerinin rengi itibariyle hepsi sene galli olacak. Yiyecek zorlukları sıkışma etmektedir. Henüz

yardım kuvvetinden haber yok. suranna, suranna... Yalnız Türkler gelip gidiyor. Burnumuzun önünde ve sakalımızın altında erzak taşıyorlar. Biz engel olamıyoruz. Yardım kuvvetinden bize doğru geleceğine galiba geriye doğru gidiyor.)

A— Sessizlik 4 NİSAN 1920

B— Dünkü mektubuna cevaben yazdığım tezkere üzerine Mis Holmes bunu yazdı.

(İngilizce aslından aynen tercüme edilmiştir)

KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI SAİP BEG'E :

Dünkü mektubunuzdan dolayı çok teşekkürler ederim. Amerikalıların sıhatı hakkında verdiğiniz bilgiden dolayı kalbim çok müsterih oldu. Amerika öksüzler yurtuna verilen ekmeğin miktarı hakkında yine dikkatli bakışlarınızı çekeceğim. Dün gıdanın eksikliğinden dolayı öksüzler evimizde bir kaç çocuk bayıltı. Amerika'nın en büyük adamlarından oluşmuş olan ulusumuz ki bu öksüzleri bakmak için beni buraya göndermişdir. Bunların yiyeceğinin böyle yarım yamalak yapıldığını işitecek olurlarsa kesin memnun ve razı olmıyacaklardır.

Türkiye hakkında şahsen hayırhavahane davranışlara taraftar olan cumhurbaşkanı Wilson eğer öksüzler evindeki çocukların açlıktan bayılacak dereceye geldiğini işitecek olursa hiç şüphesizki bunun sonuç ve etkisi iyi olmaz Bunu sizde takdir edersiniz. İşte bu sebebten dolayı rica ederim. Sırf öksüzler evi için bana istediğim miktarda erzak satın alış edmekliğime izin veriniz. Bilhassa Buğday alıp kendim ekmek yaptırmaya izin edecek olursanız çok memnun olacağım Zira hem değirmen ve hemde fırınım vardır. Bir az daha çok miktar da almak isterim. Nasılki evelce her ay yüz kile kadar buğday satın alış ederdim. Acaba bu meseleyi istediğim gibi tertib edemezmisiniz. Eğer bu ricamı kabül edecek olursanız. Bana gayet büyük iyilik yapmış olacaksınız. Bir yıldan beri bu öksüz evi için büyük miktarda para sarf etmekdeyim. Tabii çarşı içinde bu gayet iyi olacak. Zira herkes para kazanacak. Su meselesi hala olmadı. Mümkün ise rica ederim. Öksüzler evinin suyu gelsin. Satın alış görevlisi kendisine vermiş olduğum listeyi size gösterecektir. Kendisine ve bana göstermekte oduğunuz bu büyüklütfün sürmesini tekrar rica e

derim. Saygılarımla. Mary Caroline Holmes

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİDEN

(4 Nisan 1920 dikkate değer hiç bir olay yoktur.)

A— Sesizlik sürüyor.

B— Saçur köprüsünde milli kuvetler ile düşman arasında ki çarpışma devam edmekde ve bir değişiklik olmadığını Suruç'dan İlyas Bey bildiriyordu.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN

(5 Nisan 1920 kayda değer bir olay olmadı)

A— Sessislik 6 NİSAN 1920

B— Mürşitpınar yöresi kumandanından Boztepe Köyü ve Dinae aşireti başkanı eski mahkeme sorgu hakimlerinden Mehmet Efendiye hitaben yazılıp ele geçirilen mektup hakkında bilgi alan işaret edilen iş bu mektubun uydurma ve zan olunduğu, karşıtları tarafından tertip edilmiş bulundu ğu ve bu mektubun aracılığıyla kendisinin düşmanları tarafından tehdit edildiği bana bir mektupla bildiriliyordu. Mektubun arkasına İzollu aşireti Zülfikar Ağa aynen şu açıklamaları yazmıştı. URFA KUVAYI MİLLİYE

KUMANDANLIĞI HAZRETLERİNE

Süleyman ağa oğlu Mehmet ağa'nın resmi mektubunu güzelce gözetiniz. Ve bu sırada kendisine cevabmı takdim ed diniz. Şimdilik kötülük sırası değildir.

İnşallah başarılı olduktan sonra düşmanımız meydandadır. Önceki resmi mektubu yüksek kişiliklerinizde saklıdır. Ri çe ederim. Hatırınıza bir şey gelmesin yüksek kişiliklerinize tarif edmek uygun değildir. Bu sırada güzellik gereklidir. İnşallah sonuçu hayırdır efendim.

5 NİSAN 1920 İzollu aşireti Zülfikar

Mürşitpınar yöresi kumandanının Mehmet Faik Beg'e yaz dığı ve ele geçirilen mektubu söz ederek Mehmet Faik Beg' in imzasıyla Urfa Fransız kumandanına bu mektubu yazdım bu m e k t u b u Fransız kumandanına götürecek adamı Şeyhanlı aşireti başkanı Hacı Ömer Beg buldu. Bu bir arap idi. Mektubu alarak Fransız siperlerine getirti.

URFA FRANSIZ KUMANDANLIĞI HAZRETLERİNE

Saadetlü (Albay ile Korgenaral arasında rütbe) efendim hazretleri;

Suruçda ceryan eden olaydan daima Mürşitpınar yöresi kumandanına bilgi vermekte idim. Aldığım cevabı aynen tak dim ediyorum. Fransızlara olan konuşmamdan dolayı Suruç' daki aşiretlerin büyük kısmı bana düşman oldu. Şahin Beğ oğullanının korkusundan dört yüz kadar kuvet suruç'da toplanış edmiş ise de yararsızdır. Her gün köyüme hüçüm ederek malı yağma eddikleri gibi aşağı-yukarı beş yüz lira kadar paramı da Kuvayi Milliye adına cebren elimden aldılar. Şahin Beg oğulları tehdid ile kuvet topluyorlar. Gidigan aşireti başkanı Basravi Beg benimle birlikde aynı fikir olarak her zaman size görev hizmetine hazırdır. Arzu ettiğiniz zaman biz dahi sizin için beşbin silahlı çıkarabiliriz. Yal nız siz bize cephane temin ediniz. Başka hiç bir şeye karış mayınız. Şimdilik kargamış ve Mürşitpınardaki fransız ku mandanlarıyla haberleşmenizi temin etmekde tehdit ediyo yorum. Her neye ihtiyacınız olursa yapılışına hazırım. Eğer Mürşitpınar istasyonuna gönderilecek mektup veyahut er zaka ihtiyacınız var ise sahipleriyle bildiriniz. Geçen gün fransızlar gelerek Şahin Beg oğullarının köyünü yaktıkla rı için tümü ffirar edmişlerdi. Şimdi yine toplanıyorlar.

5 NİSAN 1920 Dinae aşireti Başkanı Süleyman Ağa oğlu Mehmet Faik

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(6 Nisan 1920 ermenilerin verdiği bilgiye göre Urfa'daki kuvetin önemli bir kısmı bizi kurtarmaya gelen yardım ku vetine karşı gitmişler. Bize silah atanlar evlere saklanmış yirmi otuz kişiden ibaret imiş. Gerçekten bir baskı görmü yorsakda ermenlerin sözüne inanılamaz.) **7 NİSAN 1920**

A— Sesizlik sürüyor.

B— Dün fransız kumandanına yazdığım mektubu casu sumuzla 6/7 Nisan gecesi Karalök yönünden gönderdim. Casus fransız hatlarından içeriye alıdı ve henüz dönmedi Eğer Fransız kumandanı bu hileye aldanacak olursa Fran sızlar hakkında en doğru ve en esaslı bilgi alacağımıza şüp he yokdur.)

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(7 Nisan 1920 gece müthiş biçimde bir fırtına oldu ve üç saatten çok devam eddi. Sonunda sabaha sağanaklı bir

yağmur yağdı. Gereksiz bazı tedbir alınması yüzünden geceyi rahatsız geçirdik. Işıklandırma fişenkleri kalmadığından ay ışığı ve karanlık gecelerde ileri siperlerimiz büyük müşkilata maruz kalıyordu Türklere karşı her zaman alık ve şaşkın durmak mejburiyeti pek açıklıdır. Birçok uğraşlardan sonra yeni bir ışıklandırma fişenki icat edildi. Bu buluş tümüyle olumlu bir sonuç verdi Ve Türklerin gece baskılarına karşıda bir çare bulundu.

Boş bir maymun kutusu içine benzin ile Islanmış paçavralar konularak ve kutuların dibine (V.B) Taranbulini büyüklüğünde bir tahta parçası yerleştirilerek böylece (V.B.) gibi meşaleler bir kartuş ile yüz metre kadar ileriye atılmakta ve soğumaması içinde maymun kutusunun üst tarafına bir az barut ile çakmak fitili yerleştirilmekde idi.)

A— Bütünüyle sessizlik **8 NİSAN 1920**

B— Fransız kumandanlığına gönderdiğim casus geldi. 6/7 Nisan gecesi Fransız hatlarına yaklaşarak arapça bağırmış silahsız olduğu ve elinde mektup bulunduğunu görünce kendisini almışdır. Kumandana götürmüşler, pek çok saygı gösterme ve ağırlama da bulunmuşlardır. Ve bu sabah da getirdiği mektubun cevabı olarak Mehmet Faik Beg'e verilmek üzere kendisine bir mektup ve para vererek gizlice salıyormuşlar. Mektubu doğruca bana getirdi. Mektup Mehmet Faik Beg'e hitaben türkçe olarak yazilmış ve Sajous tarafından imza edilmişdi. Ve Mektube bir de şifre sarmış ki aynen yazıyorum.

SÜLEYMAN AĞA OĞLU DEĞERLİ MEHMET FAİK BEG HAZRETLERİNE

Değerli Efendim hazretleri

Ele geçen saygı olan mektubunuza teşekkürlerimi sunmakla beraber kapsamıyla yüksek haklarınızda gereken bilgiyi Albay hazretlerine ileteceğim. Güvendiğiniz olup göndermiş olduğunuz haberci, bıraktığım mektubun Mürşitpınara ulaşması hususunda nazik çabalama buyurmaları temennisiyle saygılarımı kabül buyurunuz efendim.

7 NİSAN 1920 Yüzbaşı Sajous

Yüzbaşı Sajous'nun Süleyman Ağa oğlu Mehmet Faik Beg'e gönderdiği mektubun süretidir.

SÜLEYMAN AĞA OĞLU DEĞERLİ MEHMET FAİK EFENDİ HAZRETLERİNE :

Değerli Efendim hazretleri :

Ele ulaşan imzam olan mektubunuza beyanı teşekkürle beraber kapsamıyla yüksek hakkınızda müktezi olan bilgi yi Albay hazretlerine sunacağım. Mütemediniz olup göndermiş olduğunuz haberci, bırakış eylediğim mektubun Mürşit pınara ulaşması hususunda kibar çabalama buyurmaları te mennisi ile saygılarımı kabül buyurunuz efendim.

7 NİSAN 1920 Yüzbaşı Sajous

(Fransızcadan tercüme edilmiştir) - İmza

URFA'DA BULUNAN TABUR KUMANDANI HOCER TARAFINDAN FRANSIZ BÖLÜKLERİ KUMANDANLARINA :

(Mürşitpınar Fransız kumandanlığına) Numara / 114

00000	57134	64 89	35150	70497
69653	48917	22998	42249	39294
64350	81749	18298	85529	
86498	61381	48201	30898	
47109	10391	22252	64350	
73605	09166	00733	47019	
34407	61005	89858	78554	
97416	34877	00758	18780	
72576	16085	64588	92591	
08887	73723	73605	08603	
02731	47019	78440	45635	
18780	78368	71330	46294	
23439	41688	91911	82123	
21699	12773	31002	29548	

Şüphesiz bu şifreyi çözmek mümkün olmadı. Fakat gön derdiğim casus Fransızların yiyecek yönünden çıkmazda olduklarını ve at etlerini yemekte bulunduklarını söyledi. Bu süretle Fransız kumandanının Mehmet Faik Efediye ce vap vermesi Mehmet Faik Bey adına bir haberleşme kapısı açmış demekdı.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(8 NİSAN 1920 gece ve gündüz rahat geçti. Sabahdan ak şama üstelik gecelerde çalışmak mejburiyetince bulunan

erlere verilen erzak hiç bir süretle yeter derecede değildir. Hayvanların yiyeceği için erlerin ot yataklarındaki otu da aldık. Her halde kıtlık hüküm sürme olmadan bir tedbir kullanma edinme gerekdir. Yardım kuvvetinden umudumuz kesiliyor Buradabütün bir ömüre yetecek derecede maddi ve manevi çile çekiyoruz.)

A— Sessizlik 9 NİSAN 1920

B— Suruç Kuvayı Milliye kumandanı İlyas Beg'den şu mektubu aldım. **Aynen :**

URFA KUVAYI MİLLİYE KUMADANLIĞINA :

Urfa Fransız kumandanı tarafından yazılıp Mürşitpınarda ki Fransız kumandanlığına gönderilen bir bölük şifreli mek tup Urfa ermeni toplumundan Abraham adındaki adam üze rinde bulunup alınmıştır. Sarılmış biçimde takdim edildi. İstenen cevap yazılmış olundukda yirmi lira ücretle bu mek tubun ulaştırılmasına Urfa'da Kelaciyan Agop'un damadı Mıgırdıç ve Kellioğlu Osman'ın şeriki değirmenci Abdo Feraş (Bu yazılmış dahı ermenidir) tarafından gönderildiği ve şayet mektub elde edilirde kendisi kurtulup Mürşitpına ra gidebilirse onlara sözlü şu sözleri söyleyecekmiş.

(Erzak ve cephane tükenmek üzeredir. Şu yakınlarda ku vet gelmeyecek olursa teslim olmağa mecburiyet hasıl ola caktır.)

Yazılmış olan tutuklanmış aşiret başkanları kendisini öldürmek istiyorlar. Sizden bir emir gelinceye kadar kalma sı gerekeceğini söyledim. Bu adamın Suruç'da değirmenci Bakır ile Müşek İbrahim adında iki arkadaşı daha vardır. Gerek kendisi ve gerekse eşleri hakkında ne yolda işlem edileceğinin emir ve haber vermesiyle beraber burada yal nız kaldığımdan bana yardım etmek üzere Adil Beg'in gön derilişi rica olunur efendim. **9 NİSAN 1920 İLYAS**

Casusun üzerinde bulunan şifrenin tercümesidir.

URFA'DA FRANSIZ KUMADANI FRANSIZ BÖLÜKLERİ KUMANDANLIĞINA Numara /112

00000	88535	09166	35875	07984
86498	89858	15113	78554	34475
61005	70004	81948	81121	25893
18785	94698	50061	12773	92591

80639	73605	89858	82628	24841
34470	86498	07315	73605	83119
38147	36806	94120	28411	81948
04012	53198	36806	94120	53707
24443	86498	88662	39588	15112
03644	40377	44603	96466	02510
80639	18780	87257	55882	82123
94015	12773	31002	29548	21299

Bu şifrenin numarasına göre önce casusumuzun getirmiş ve bu suretle ele geçirilmiş olan şifreden pek önce yazıldı ğı anlaşılıyordu. İçindekiler sonuna dek saklı kalmamış olması için her iki şifreyi aynen yazdım.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(9 NİSAN 1920 Yazacak bir olay yok.)

A— Sessizlik sürüyor 10 NİSAN 1920

B— Urfa'daki Fransızların yiyecek konusunda zorluk çekmekte oldukları gercek ise de bunun derecesini anlamak üzere yine Mehmet Fa'k efendinin imzasıyla Frasız kumanda nına bir mektup yazdım. Ve yine Şeyhanlı aşireti başkanı Hacı Ömer Efendinin bulunduğu (Cuma' adındaki adamla mektubu fransız kumandanına gönderdim. Cuma'nın Fran sız siperleriden içeri girişini sağladım gitti.

Halep Amerika elciliği kaymakama yazdığı bir mektupta Urfa'daki Amerikalıların hayatları hakında endişe etmekte olduğundan bilgi verilmesini ve kendilerinin özel süretde ko runmalarını edmekde idi.

Bunu Mis Holmes'e bildirdiğimize pişman olduk. Çünkü kendisinden kaymakam öyle bir cevap aldı ki aynen yazılı şını uygun görmüyorum.

Mis Holmes bazen gereksiz yazdığı bu mümkün olmayan mektuplar ya bir sinir buhranı zamanına tesadüf etmekde yahut da işin içine bir ermeni Kargaşası karışarak bu şek li almakta idi. Mis Holmes mektubunda kaymakamdan (Res men izaha mecbursunuz) diye hareketi Milliyenin gerekle rini ve gelişini soruyor. Ve sonunda bir çok tehditlerden sonra (Anlıyorum bu işin sonucunda siz ve Ali Saip kaça caksmız. Ve kendilerini felakete düçar eddiğiiz emlak ve a razi sahibi ileri gelenleri burada kalacak, onlar Müthiş ve

sorumluluğa maruz kalacaklardır. Eğer onlar kendi çıkarlarını koruma edmek istiyorlarsa bu işlere engel olmuyorlar.

Mis Holmes durumu anlayış edememekde mazur idi. Çünkü Mis Holmes değil uzun müddet dünyayı idare eddiklerini ve cihana yeni bir şekil vereçeklerini idd'a eden batının en büyük diplomatları ve ileri gelenleri bile bu hareketimizin geliş ve sonucunu anlayamamışdır.

Mis Holmes'in bu mektubunu cevapdan doygun bulduk.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(10 NİSAN 1920 Hiç bir olay olmadı)

A— Sessizlik sürüyor. **11 NİSAN 1920**

B— İstanbul'un İngilizler ve müttefikleri tarafından işgali aydın ve değerli bir kısım kişinin tutuklanarak Malta'ya sürgünleri üzerine İstanbul'da hal bağlamada bulunan milletmeclisi kendiliğinden dağılmış olduğundan İstanbul'da toplanışı mümkün olmayan bu meclisin Ankara'da toplanışı kararlaştırılmış olmasından dolayı İstanbul'a gitmemiş olan mebusların, yeniden seçim olunacakların Ankara'ya gönderilmeleri hakkında On Üçüncü Kolordu Kumandanlığından uzunca açıklama yapan bir telgrafname alındı. İş bu telgrafnamede siyasi durumu yayma olunmakda ve ulusniyetde, birleşme direniş etdiği süretde sonuçsuz başarı olunacağı engelsiz yayma edilmekde idi.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(11 Nisan 1920 Bugün sessizlikle geçdi ve bir olay olmadı.

12 NİSAN 1920

A— 11/12 Nisan gecesi düşman ileri karakollarına Badıllı aşiretinden oluşmuş bir kuvvetle baskın yaptırdım. Düşman tetikde bulunduğundan karakolları kendilerini şiddetli bir biçimde savunuş eddiler. Üç ağır dört hafif yaralımız oldu.

B— Aşiret erlerinden kayıtlardaki tutanaklara göre, yetenekleri göz önüne alınarak gönüllülerde oluşmuş düzgün bir tabur teşkili gereği oluşarak yeni tabura Jandarma hariç olmak üzere iki yüz elli nefer kayıt olundu.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(12 Nisan 1920 türkler gece yarısında hüçüm teşebbüsünde bulundularsa da direnişimiz üzerine hücümdan çayış

eddiler. Gecenin geri kalanı ve gündüz sessizlikle geçti.)

13 NİSAN 1920

A— Sessizlik sürüyor.

B— Fransız kumandanına Mehmet Faik efendi adına yazdığım mektubu götüren Cuma henüz dönmedi. Fransızların mektubun ve casusun danışıklı olduğunu anlamış olacakdır.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(13 NİSAN 1920 bir olay olmadı) 14 NİSAN 1920:

A— Fransızlar gece siperlerimize karşı şiddetli bir biçimde saldırı eddilerse de derhal geri çekilmeğe mejbur oldular. Çarpışma bir saatden çok devam eddi.

B— Ermeniler, ermeni mahallesini savunuş durumuna koyup sağlamlaştırma yapmış, oldukları halde tümden silahlı idiler. Onlar da fransızlar gibi gelecek yardım kuveti ve öç gününü bekliyorlardı. Gerçekden bekledikleri yardım kuvetinin gelmesi yahut bizim zayıf taraf ve dağılmamız bütün türklerin, islamların yok oluşu Urfa'nın dünya yüzünden kalkması demekdi. Fransızların kuşatma altına alınması ermenilerin gözünü korkutmuş onları hareketsiz bir hale getirmiş ise de yine ara-sıra tek tük ermeni mahleleri yöresinden geçen silahlı ve silahsız türkleri namertçe bir biçimde yok edişden geri durmuyorladı.

Bütün bu hareketlerine ve fırsat gözetmekde bulunduklarına bilgili olduğumuz hale ermenilere karşı düşmanlık beslemiyorduk. Bu yolda yazdığım bir mektubu ermeni toplumu adına milletvekili (Mihran) imzasıyla bu gün aldığım uzunca yazılmış bir mektubun ermeni huyve ruh durumunu göstermiş omak acısından bazı kısımlarını yazıyorum. Casusluk edilmesini ve toplumdan ayrı kalmış Türklerin öldürülmesini, savunmada (Derece ve doğruluğunu bilmediğimiz bir iki edepsize dayanılan bu gibi bir alçaklığa ihtiml verilmesiyle bu, bütün ermeni ulusunun tarafsız siyasetine tesir edemez) Biz söz verişimize sadık kaldık ve fransızların kışkırtışına önem vermeyerek islam yurttaşlarımızı korkutmağa yöneltilmiş birçok istek ve teklifleri de red eddik, edereğiz. Biz bu kentin sahibi değiliz, ve nede olacağız. Ayni zaman da buralarını fransızlar hesabına kanımızla alacak kadar aptal değiliz. Çarpışmakda olan bu iki kuvetin birisine

herhalde kalluğa mejbur kalacağımızı bildiğimize, barış toplantısının 28 Mart kararlarını da haber aldığımıza rağmen herhangi bir tarafa meyil edmek bizim için cennet beşiğidir. Biz hüsü ilni taraftarıyız. Buna iç ve dışda tanıklarımız vardır. Tarafsızlığımızı bozmamak koşuluyla kurtuluşumuzu sağlayaçak her türlü tedbire baş vuruş, araçlar hazırlamak bizim hakkımızdır.

Bu düşmanlık telakki edilmesin. Mejbür edilmedikçe mes leğimizin gereklerinden dönüş edmiyeceğiz. Güzel bir ilgi.

Urfanın kurtuluşu arzu buyurulursa görev, gönül temizliğimize güven edilmesin, bizi mejbur edecek gereçler hergün bir kat daha artırılmasın. Biz, ölmek istemiyoruz. Fakat bu bizim için kayıtsız, sartsız, takdir olunmuş Şerefimizle ölmeğe karar vermişizdir. Bunula beraber iki tarafın iyi niyetli sayesinde kurtuluş yolu bulunabieceğini umut eder. Genel toplum adına gönül temizliği ve saygı eylerim.

14 NİSAN 1920

Ermeni toplumu adma Millet Vekili; MİHRAN

Bu zihniyeti taşıyan ve bu zihniyetle sevk ve idare edilen insanlara nasıl yurttaş denilebilinir. Fransızların ermenileri aleyhimize mesülen sevk ve kışkırtış edmek istedikleri, ve henüz bu konuda cebir eylediklerini biz değil, Ermeni millet vekili Mihran açıkça ve resmen söyüyor. Gerçekden ermenilerin iki yüzlü bir s i y a s e t takip eddikleri şan ve şeref büyük olmakla beraber Mihran Efendi itiraf edmese de onlara silah veren ve bize karşı ayaklanış eddiren her halde biz değiliz. Ermeniler her halde bu mejburiyeti bizden almıyorlardı. Ermenileri kendi çıkarları için ölüme sürükle yen sömürgeci devletlerdirki, kendi batıl ve gayrı meşru emelleri uğrunda akıttıkları ermeni kanından dolayı bizi mesul ve sorumlu tutmağa kalmak üzere tekrarlanmış ve iki kat bir cinayet kötü iş yapıyorardı demek.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(14 Nisan 1920 gece erzak elde edmek erekiyle kent'e karşı bir hüçüm tertib edmek istedikse de tuzağa bastık.

Zira o anda Türklerin ileri karakolları değişiyormuş ki kendileri alışılmışdan çok bir kuvetle bizi karşıladılar. Biryaralı bırakıp dönüş eddikse de Türklerden yirmi er kadar sa-

vaş hattı dışına çıkardığımıza şüphe yoktu. Türkler karşı saldırı da bulunmadılar. Gecenin geri kalanı ve gündüz sükünetle geçti.) **15 NİSAN 1920**

A— Tüm sessizlik

B— Antep alanında çarpışma gittikçe önem kazanıyordu. Kılıç Ali Beg'den şu telgrafı aldım.

URFA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANLIĞINA

Akçakoyunlu yöresinde şu günlerde önem kazanış edmesine karşı Nizip'de ki fedakar arkadaşlarımızdan Teğmen Kenan Beğ'den hemen anılmış yöre kışkırtışı orada mevcut Kuvayı Milliyenin emir ve kumandasını üzerine almasını izin buyurmalarını, sonuçun açıklanışını rica ederim. **15 NİSAN 1920** Derhal Kenan Beg'i Akçakoyunluya gönderdim. **KILIÇ ALİ** Beg'e cevap yazdım.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(15 Nisan 1920 gece ve gündüz yazılmağa değer bir olay olmadı. Yeni bir hücüm tecrübesinde bulunmayı gereksiz gereksiz gördük.) **16 NİSAN 1920**

A— Fransızların gece hücümüna bir karşılık olmak ve aynı zamanda kendilerine son kez olarak edeceğim teslim tekli fine bir zemin hazırlamak üzere fransız mevzilerine karşı hafif bir top ateşi açtırdım.

B— Hafif Bombarduman sonunda fransız kumandanına yine teslim teklifinde bulundum şu cevabı verdi.

KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI NAMIK BEĞ'E:

Urfa fransız savaş kumandanlığından / 16 Nisan 1920

Mektubunuzu aldım. Teşekkür ederim. Boşuna kan dökülmesine ben de taraftar değilim. Fakat biliyorsunuz ki kendiliğimden Urfa'yı terk edmeğe yetkili değilim.

Bu gibi bir emir ancak general Gouraud tarafından verilebilinir. Bu emri siz elde ede bilirseniz derhal Urfa'yı terk edeceğim. Bildirişimi ve yüksek saygılarımın kabülünü rica ederim. **Hocer**

Fransız kumandanı askeri nokta acısından direniş ediyordu. Buhususda yardım kuveti geleceği umutu ve ihtimali ermenilerin yalan-yalnış inandırışında bu karar yine yürürlük tesir ediyordu. Urfa'da kuşatılmış ve acız bir durumda kalmakla Urfa'yı terk edip gitmek arasında büyük bir fark olmamakla

beraber herhalde aşamaya gelemeden önce terk edmek daha uyguntu. Urfa'daki fransızların şimdiye kadar olan direnişi kendi kudret ve fedakarlıklarının eseri değil ancak bizim yedek iyilik severliğimizden ileri geliyordu. Fakat bunu fransız kumandanına kabül eddirmek mümkünmü? Yapılacak iş bölü ve genel saldırı sonunda ermenilerin egellemesini, çıkış, dönülecek yer, Urfa'nın yanışı fransız ve ermenilerin de felaketini doğuracaktı. Her halde fransız kumandanı anlamsız direniş edmekle iyi bir şey yapmıyordu. Daha işin başlangıcında tartışmaya girişmek şüphesizki pek çok uygun akıl ve mantık siyaset idi. İnsan bazan durumu anlayışdan yoksunsa iyilikde bulunmayı, düşmanına yol göstermeyi, bir vijdan borcu olarak hissediyordu.

Fakat bu mümkünmü idi? Bilhassa benim elimdeki kuvetde yerinde duran ve bağlıyan mü kemmel ve düzenli bir savaş kuveti değildi. Gelişigüzel bir devrim kuveti, önemli miktarda bir aşiret kuveti idi.

Bu kuvete ne denereceye kadar hakim olunabileceğini ancak bu gibi kuvetleri kumanda edmiş olanları takdir edebiliyor, bunları uluslar arası anlaşmalara tümüyle uydurmak çok müşkültü Devrimlerin usul ve kuralı olamaz. Devrim bir çoşma demekdirki bu başladığı andan itibaren her türlü iyice düşünme, her türlü usul ve kural durur, yalnız ihtilalin ateşi, ihtilalin ülküsü hüküm süren olur.

Gerçekden bu böyle olmazsa buna ihtilal denilemez. Karşımızda bulunan Fransa ve Amerika devrimlerinin torunları, bizden yerinde duran ve bağlanmış bir düzen isteybilmek için kendi tarihlerini okumamış olmaları gerekdi Fakat ulusumuzun kendisine özgü olan süküneti, iki olay arasındaki, zamanı seçkin bu düzenli devrimi düzgün olarak yönetiyordu. Üstelik düşmanlarımız bir az hak verici bir az esef verici olsalardı. Hiç şüphesizdir ki, bizi karşılarında daha düzgün, daha iyilik sever bulacaklardı. Üstelik bu dökülmüş olan kanlarda dökülmeyecekdi.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(16 Nisan 1920 Türkler bu sabah ileri siperlerimize karşı aralıklı top ateşi açtılar. Saat on birde yine türklerden bir heyet geldi. Aynı konu yine Urfayı terk edmekliğimiz teklif

eddi. Her seferki gibi bu kezde red eddik. Fakat bir yardım kuvetinin gelemiyeceği anlaşıldıkdan ve erzak hususunda gün den güne zorluklara uğramış kalacağımız gerçek oldukdan son ra bu teklifi red edmek anlamsızdır. Bütün bırakılmış bir durumda bulunduğumuz anlaşılıyordu. Her halde bu böyle devam ederse sonunda teslimiyet sunuşu göstereceğimiz tabii idi. Başımza geleceklere karşı biz kendimizi ceryana kaptırmış idik. Ve şüphesiz yine Türkler yarın hüçüm edeceklerdir. Ve ölülerimiz çok açıklıdır. **17 NİSAN 1920**

A— Sessizlik sürüyor

B— Fransız kumandanına gönderdiğim casus Cuma'dan yine haber yok

Antep'den şu telgrafı aldım: NAMIK BEG'E

1— Makina başında görüşmek üzere saat ikiden beşe kadar bekledim. Cephede bulunduğunuzu tahmin ederek dönüşe mejbur oldum.

2— Antep'de savaş başlamak üzeredir. Fransızlara önemli bir darbe indireceğimi umut ediyorum.

3— Teğmen Kenan Beğ'in Akçakoyunlu'ya gönderilişinden dolayı teşekkürlerimi sunarım. Antep ve yöresinde pek yalnız ve bir çok yoksulluklar içinde çalışmak mejburiyetinde bulun duğumdan her an değerli yardımlarınızı bekleyeceğim.

4— Kozan Oğlu Doğan Beg olgun başarı ile Kozan'a doğru ilerlemekdedir. **16/17 Nisan 1920 KILIÇ ALİ**

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(17 Nisan 1920 yaslı bir paskalya, gece ve gündüz sessiz geçti Türklerin bu sessizliğe ne anlam vereceğini bilemiyoruz. Belki görenekleri yönüyle büyük bir sadırıya hazırlanıyorlar. Dışdan hiç bir haber alamadık **18 NİSAN 1920**

A— Tüm sessiz

B— Urfa'da kurulan Kuvayı Milliye hastahanesi doktoru Hamdi Kasım Beg'den aldığım raporda 21 Şubat 1920 tarihinden 14 nisan 1920 tarihine dek hastahaneye 122 er yaralı geldiği bunlardan 55 nin iyileşerek taburcu edildiğini ve 12 erin de hastahanede öldüğünü 22 erin evlerine gönderildiğini, şimdi 45 erin tedavi altında bulunduğu bildirilmekde idi. Hastahaneye uğramıyan bir çok yaralımız olduğu gibi şehitlerin gerçek miktarını tesbit edmek mümkiln değildi. Hat savaşdan

çok yaralı ve can kaybı fransızların kente yönetdiği mitralyöz ateşiyle olmuş oluyordu.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(18 Nisan 1920 türkler paskalya günlerimizi bize rahat geçirtiyorlar. Başka zaman olsaydı herhalde hüçüm ederlerdi Aynı zamanda başka durumuyorlar. Sürekli savunuş hatlarımızın ilerisinde akşam kadar ulaşan siperleri kazıyorlar. Hayvanlarımızın yiyeceği kalmadı gibi.

Geri çekilecek olsak bile hayvanlarla nasıl çekileceğiz. Havalar ısınmağa başadı. Daha fazlalaşırsa sıtma başlayacak. Ve bir düşman daha ortaya çıkacak demekdir.)

19 NİSAN 1920

A— Sessizlik

B— Ankara'da toplanacak olan Büyük Millet Meclisine Urfa sançağı adına

1— Belediye Başkanı Hacı Mustafa Efendi.

2— İleri gelenlerden Hacı Esad Efendi.

3— Birecikli Hayali Efendi.

4— Bozan Beg

5— Ben (Ali Saip) Mebus seçilmiş olduk.

Meclisin Ankara'da hızlı toplanışı için seçilmiş olan üyelerin hızla hareketi heyeti temsiliyeden istendi.

Siverek'de bulunan ve kendisinden gerek maddi ve gerekse manevi pek çok değerli yardımlar gördüğüm burada bir saygılı dille ve şükranla anmak mejburiyetinde bulunduğum ikinci fırka kumandanı Akif Beğ'den adığım 19 Nisan 1920 tarih ve 204 numaralı telgırafnamede Ankara'ya gidişim hesabiyle Urfa Kuvayı Milliye Kumandanlığına yirmi dördünçü Alay Kumandanı Binbaşı Nuri Beg'in tayin edildiği ve kendisinin gönderdiği bildirge ve yukarıda anılan yardım ve korumada bulunarak yöredeki durumu bilgili olmayı temin edmekliğimi rica ediyordu.

Ankara'dan gelecek olan Nuri Beg (Pehlivan Oglu) Ünvanını taşıyacakdı. Bununla beraber Urfa harekatı son bulmaksızın ayrılışı uygun görmediğimzden izinli sayılmamı heyeti temsiliyeden rica eddim.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(19 Nisan 1920 bir kaç günden beri devam eden sessizlik

dikkate değerdir. Buna ne anlam vereceğimizi tayin edemeyoruz. Herhalde hakkımızda hayali olması lazım geliyor. Çünkü Türkler yöremizde kazmakda oldukları siperleri sürekli destek ediyorlar Ve siperlerin uygun yerlerin Türk bayrakarı çektiler Bu bayraklar bize tümden kuşatılmakda olduğumuzu gösterdi Zaten bilmiyor da değildik Erlerin manevi kuveti çok düşkün Artık yardım kuvetlerinden umut beklemek boş.)

20 NİSAN 1920

A— Sessizlik sürüyor.

B— Doktor Beşliyan ve ermeni ulusu vekili Mihran bizzat baş vuruda bulunmakla ermenilerin erzakının tükendiğini, müşkül durumda kaldıklarını ve ermenilere erzak verilmesini rica eddiler. Zaten Mis Holmes'in öksüzler evi için fazla erzak istemesi ve bundan dolayı bizi tehdide kalkışması bu alacağı erzakı ermenilere ve fransızlara vermek isteklerine yöneltilmiş olduğunu anlıyorduk.

Ermenilere erzak verilmesinde hiç bir mahzur görmiyorsak da Türk ahalide aynı halde idi. Aylardan beri her türlü işlem ticariye durmuş dışdan kente pek az bir şey giriş olunabiliyordu.

Fransızlar çekilip gitmedikçe bu durumun sürüp gideceği şüphesizdi. Kendilerine bu böyle cevap verildi. Bu ilkeler da iresinde bir kere kendilerinin Fransızlarla görüşmelerine izin verilmesini rica eddiler. İzin verdim.

Hiç şüphesiz bunar durumu fransız kumandanına pek hızlı söyleyecekler ve yardım gelmesi kuruntusu boş bir şey olduğunu anlayacaklardı. Halefim olan Nuri Beg bu gün öğleden sonra geldi. Kendisiyle görüştüm.

Geçerli ve yetkili bir kişi idi. Böyle kavrayışlı bir kumandanın bana halef olmak üzere Urfa'ya gönderilmesi memnuniyet ve övünçe müçip oldu. Kılıç Ali Beg benim Antep'e gelmekliğimi yazıyordu.

Kendisiyle ilişik kurmak benim için sonusuz bir şeref olduğu ve Urfa milli harekatı güzel sona ayırdıktan sonra Antep'e gelebilmekliğim için heyeti temsiliye nezdinde uğraşta bulunduğumu bildirdim.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(Gece ve gündüz sessiz Öğleden sonra bir Türk Jan-

darması birlikde iki ermeni ziyaretimize geldi. Kumandanlar la uzun süre tartışmada bulundular. Urfa'yı terk edmek konusundaki koşullarımız kararlaştırıldı. Bu baş vuru tam zamanında olmuştu. Çünkü Puvaluların fikri herhalde Urfa'yı terk edmek idi. Sonunda bunlar düşündüğümüzden çok direniş gösterdiler.) 21 NİSAN 1920

A— Anlaşma sözleşme olundu.

B— Doktor Ficher imzasıyla kaymakam Ali Rıza Beg'e gelen bir mektup'da Koşullar gelecek dairesinde Fransız kuvvetinin Urfa'yı boşaltış edeceğini fransız kumandanı adına tek lif ediyordu.

1— Ermenilerin hayatının korunuşu

2— Amerikalıların hayatı ve malının korunuşu

3— Urfa'da öldürülmüş düşman fransızların kıvancına saygı

4— Kargamışa kadar ağırlıklarının taşınışı için altmış deve ve yirmi beş kira ile tutulan yük hayvanı verilişi

5— 2 Mart 1920 savaşmda tutsak olan fransız erlerinin geri verilişi.

6— Urfa ileri gelenlerinden on kişinin Kargamış'a kadar kılavuzluk edmesi.

Sözlü görüşerek işbu koşullar biçiminde kesinlikle kararlaştırılmak üzere esas itibariyle teklifi kabül eddik. Ve tarafın bulunduğu yerlerde kalmak üzere antlaşma imzalandı.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(21 Nisan 1920 Urfayı terk edmek konusunda orada söz eddiğimiz koşulların hepsini Türkler itirazsız kabül eddiklerinden anlaşma yapıldı.

Silah ve cephanemizi ve eşyamızın tümünü beraber alabileceğiz ve Türkler bizim zarar ve ziyanımıza karşılık altmış deve ve yirmi katır verecekler. Her ne kadar durumumuz çok kötü ise de Türklerle ola gelen uyuşma başarılı oldu.) 22 NİSAN 1920

A— .....

B— Bu gün öğleden sonra saat iki de iki taraf başkanlarının konuşması kararlaştırılmış olduğundan Kaymakam Ali Rıza Beg ve Belediye Başkanı Hacı Mustafa Beg ve Ben (Ali Saip) üçümüz hastahanenin karşısındaki köprü başına

gittik.

Fransız kumandanı Binbaşı Hocer, Siyasi Hakim Sajous ve doktor Beşliyan da aynı yöreye geldiler konuşma açıkda olmuş oluyordu.

Bütün Urfa'nın ve Fransızların, üstelik binalarına sınırdan büyülü idi. Büyük bir Amerika Bayrak direği çeken Mis Holmes'in bile hiç süphesiz uzaklardan bakışları bize, köprübaşında karşılaşan bu iki heyete yönelik idi. Urfa'nın yüzünü derin bir sesizlik kaplamıştı. Tarihi gözlerini açmış ve kulaklarını kabartmış, Konuşulacak şeyleri dinlemek ve gelecek neslimize ulaştırmak için boynunu uzatmış gibi idi. Hocer gülümsiyen ve gönül olan Sajous ise yine hakimlik takınan, küçümsiyen bir durumda bulunuyordu. Kaymakam bizi takdim eddi.

— Kumandan Namık Beg! Deyince Sajous acı, acı gülerek

— Yahud Ali Saip dedi. Benim hemen bir karşıdan çok uzayan sakalımla tanınmaklığım müşkül idi.

Fransızların teklif eddiği koşullardan yalnız Urfa'dan on kişinin verilmesini uygun bulmadık. Fakat ben pek kullanışlı bir teklif ortaya attım. Kendilerine katılış istenilen ileri gelenlere karşılık Jandarma subay ve erleri verebilece ğimi söyledim kabül eddiler.

Ve Fransız tutsaklarının geri verilişine karşılık da Fran sızlar yanında bulunan Cuma'nın geri verilişini istedim. Sa jous bu adda bir kimseyi tanımadığını ve yanlarında böyle bir adam olmadığını söyledi.

— Dinae aşireti başkanı Mehmet Faik efendiden size mek tup getiren adamı tanımamaklığınızın olanağı yoktur deyince Sajous

— Ali Saip'in mektubunu getiren demiş olsaydınız daha iyi tamyacaktım dedi. Gülüşerek bir uyuşma tam dairesini de ayrıldık.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(22 Nisan 1920 Savaşın ikinci ayı bu gün Urfa'da geçir diğimiz günlerin en iyisidir. Türk Kumandanı ile Fransız Kumandanı görüştüler ve onun ardından kumandan bölüklere şu bildirgeyi yayın eddi.

(Fransız kumanda heyetiyle Urfa kenti arasında imzalanan uyuşma gereğince fransız bölükleri Urfa kentini boşaltış edecekdir. Bu anlaşmayı imzaya götürecek olan özellikler altında kuşatmada bulunan ermenilerin aç kalmış olmasıdır. Böyle olmakla beraber bu durumu koruyuşuna memur olduğum bir kenti terk edmek süretiyle bir geri dönüş ve yenilgi olduğunu Fransız kumandanı size bildirmeğe lüzüm görmez. Bununla beraber bölüklerimizin kuşatmasının birinci gününden itibaren sonuna kadar durumunu iki ay sürey le her türlü yoksulluklara katlanarak yapmış olması takdire değerdir. Bu zaman içinde yardım gelmemesi bu sonucu acınacak duruma getirmişdir.

Şimdiye kadar olduğu gibi buradan ayrılışımızı ve Mürşitpınar'a ulaşmamıza kadar da askerlik şanına uygun yükletme ve atıganlıklarda bulunulmasını erlerin her birinin cesaret çalışmasından beklerim)

Artık siperlerimizde serbest gezmeğe olanak hasıl oldu.

A— ..... 23 NİSAN 1920

B— Araçların ulaşımı olarak Fransızlara verilecek altmış deve Yirmi beş kiralık hayvan bulundu. Ve Fransızlara karıştırılmak üzere Jandarma teğmeni Ömer İzet Efendi (Maraş'da Jandarma yüzbaşısıdır.) ile on Jandarmayı hazırladım. Ve Fransız tutsaklarını da tüm geri vererek "Cuma"yı kurtardım. Bu sırada Fransız kumandanı kaymakama şu tezkereyi yazdı.

Kaymakam Bey!

Ermeni öksüzleri ve Ficher hastahanesini korumak için gönderilişi gereği bildirilen Jandarmaların bize katılışı ve söz konusu olunan Jandarmalarla beraber gönderebilirsiniz Yöremizdeki yerlerde karışmaya engel tedbirlerinize teşşekkürler ederim. Askeri şiddetli hareketde yolda bulunmakdan korunuşun. Bu gece yarı geceden sonra saat bir de Urfa'yı terk edeceğim.

Eşyalarımızı götürecek ulaşım araçları ve kılavuzların katılışına ait parayı Mis Holmes'e verdim. Mürşitpınar'a ulaştıkdan sonra kendilerine verebileceğimi umut ederim. Bu meseleden dolayı artık zorluk kalmaz kanısındayım. Mürşitpınar'a ulaşımda eğer olanak bulunursam yöre kumanda

nını Albaya Fırat'ın doğusunda bulunan İstasyonlardaki Fransız kuvvetlerinin geri aldırılmasını teklif edeceğim. Bu boşaltış kararını karıştıracağımız Jandarmalarla size gönde receğim. Mektupda bildiririm. Saygılarımın kabülünü rica ederim. Hocer

23 NİSAN 1920

Hazırlanan ulaşım araçları ve Jandarma teğmeni Ömer İzet Efendi ile on Jandarmayı Fransızların yanına gönderdik Fransız kumandanının Kaymakamla haberleşmesi Kuvayı Milliye'yi açıklanmış benimsenmiş bir kuvvet saymamasından ileri geliyordu. Kendileriyle aylarca savaş eden ve bura da yöre, duruma hakim olan bir kuveti köhne bir zamanda siyasetle tanımamak istemek. Fransız kumanda heyetinin he nüz emri vaki ve durumu anlayış edemediğine açık delil ediyordu.

Aylarca Urfa'da hareketsiz kapanıp kalmak, çok dar ve as kerce davranışlarla bir çok kan dökülmemesine sebeb olmak hiç bir tartışma ve uyuşmamaya yanaşmamak, bir gönül ve emirsiz Urfa'yı terk edmiyeceklerini bildirdikleri durumda bir gün sonra ermeni ağzı ve aracılıklarıyla Urfa'dan çıkmak teklifini öne sümrek her halde bu fransız kuvvetinin yer ve durumuna göre hareket edebilmek yetenek ve güçünden yoksun bir kumanda heyetinin elinde bulunduğunu gösteriyordu.

Urfa'yı terk edecek olan bu kuvvet herhalde önemli bir ku veti ve bu kuvvetin arasında bir çok da ermeniler vardı. Bu kuvvetin Urfa'dan çıktıkdan sonra yine Urfa'ya dönmesine kumanda heyetinin yeteneksizliğinden dolayı olabilirlik veril mezse de bir yardım kuvveti aldıktan sonra dönüşü çok önemliydi. Her halde bu kuvveti Kargamış'a kadar ulaştırış edmekde gerek ediyordu.

Bu erekle; Jandarma Teğmeni Halil Münir Beg kumandasındaki yüz kişilik bir Jandarma müfrezesi hazırlanarak fran sız kuvvetini üç kilometre geriden izlemesini uygun buldum. 23/24 Nisan 1920 gece yarı geceden bir saat sonra Fransızlar Hızmalı Köprü ile hastahane köprüsünden ve iki koldan Su ruç yönüne hareket eddiler. Hava açık ve çok yıldızlı idi Has tahane köprüsünde durmuş fransızların çıkışını seyrediyordum.

Gidiyorlardı!

Gecenin kara ve koyu yeşil karanlığı içinde karalara bürünmüş bir öbek uykuda basan ağırlık gibi saldırganlar önlerine bakarak ve adımlarını hızlandırarak gidiyorlardı. Ayaklarının çıkardıkları ses dua çanlarının ahengine karışarak uğultu halinde uzuyor uzuyordu. Gidiyorlardı!..

Güzel Urfa! Sevimli Urfa! baygın gözlerini oğuşturarak bu giden kasapların saldırıcıların, Bu uykuda basan ağırlık soru larının arkasında uykusundan uyanıyor gibi... Pencerelerde ışıklar kaynaşıyor. Kente sessiz bir sonuç ağızlarda ve ku laklarda mutlu sesler uğultular hasıl ediyordu. Gidiyorlardı! Varlığını anlamış dayanışma bir ulusun direniş ve gücü kar şısında gecenin uzak karanlıklarına gömülen öbeklerin son döküntüleri de gözden görünmeye olunca güzel Urfa'nın üs tünde kutsal bir hava esti, Her taraf her yer derin bir kımıl dama silkinti. Artık Urfa kurtulmuştu, sonsuz olarak kurtul muştu.

Gökte yıldızlar pek çok parlamış Urfa'nın üzerine bir ışık ve nur yağmuru döküyorlardı.

FRANSIZ SUBAYININ BİLDİRGESİNDEN :

(23 Nisan 1920 Büyük bir hızla hareket hazırlığı gördük. Bu gece saat bir de hareket edeceğiz. Halk akın, akın bizi sey re geliyor. Meraklı hayvanlar gibi etrafımızı alıyorlardı Jan darmalar tarafından dağıtılıyordu)

MİLADİ; 24 NİSAN 1920 (11 NİSAN 1336 — RUMİ)

A— .....

B— Güneş bu sabah doğunca, güzel Urfa'yı kurtulmuş hür ve mutlu gördü. İhtiyar ve tutsak, Dede kale, burç ve sütün larıyla biraz daha yükselmiş gidenlerin arkasından :

— Ben size söylemedim mi? Urfa bu güzel Türk Kenti zapt edilemez demedim mi?

Diyor gibiydi. Halk memnun ve sevinçli birbirini tebrik ediyor çocuklar koşuşuyor, oynuyor Kadın erkek genç ihtiyar sokaklara dökülmüş, Fransızların gerçekten gittiğini göz leriyle görmek için Fransız siperlerine yaklaşıyor, kente ateş yağdıran mitralyözlerin buluundukları yerleri inceleyiş ediyorlardı. Urfa'lı Cuma bir kümenin önüne düşmüş.

— İşte beni burada döğtüler, buraya hapis eddiler! diye

hemşerilerine on üç günün tutsak hayatının bütün incelikleriyle anlatıyordu.

İhtiyar bir kadın buradan atılmış bir kurşunla şehit olan oğlunun katillerinin barındığı yerlerde sessiz, gezinerek ağlıyor sevinç, neşe gözyaşı bir de sessiz, gezinerek ağlıyor, sevinç, neşe, gözyaşı bir birine karışmış. Urfa Milli Bayramını yaşıyordu. Kent halkı alnı açık ve göğüsleri kabarık oldu ğu durumda düşmanın terk eddiği şu savaş meydanında bu kurtarılmış topraklarda yalnız kendi gayret ve atılganlıkları nın sağladığı zafer ve özgürlük havasını tenefüs ediyorlardı. Artık göbekten göbeke her Urfa'lı Urfa'lı olmakla övünç edebilecekdir. Çünkü eski gibi Urfa'yı bir Padişah değil bizzat Urfalılar zapt edmişdi. Hem Velinimet diye şimdiye dek tap tıkları bir Padişah onu düşmana terk eddiği halde onlar kur tarmışlardı. Artık Urfa'nın Padişahı hakimi sahibi yalnız ve yalnız ulustu. Fransızlarla beraber eski devirlerin her toru nu da gecelere gömülmüştü. Bu sabah siperlerdeki Türk bay raklarını da yeni bir büyü ve alacak karanlıkta parlıyordu. Bu bayraklar artık ulus egemenliğini temsil ediyorlardı.

Fakat bu neşe ve sevinç çok sürmedi. Uzaklardan şiddetli ve boğuk bir halde bomba ve mitralyöz sesleri gelmeğe baş ladı. Bu esnada kaymakam Ali Rıza Beg, Belediye başkanı Hacı Mustafa Efendi, yerime geçen Binbaşı Nuri Bey ve ben (Ali Saip) Amerika öksüzler evindeki öksüzleri ve Mis Holmes'i ziyarete gitmiş orada bulunuyorduk. Doktor Beşliyan da ora da idi. Mis Holmes bana yönelerek söyledi.

— Saip Beg bu silah sesleri nedir? Diye anlamlı bir soru sordu. Kuruntucu kadın bu silah seslerini tarafımdan tertip olunmuş bir saldırı sanıyordu. Oysaki ben ondan çok merak ediyor, heyecanımı göstermemeğe çalışıyordum. Silah sesleri nin sürüp gitmesi üzerine olayı anlamak ve lazım gelen ter tibatı almak üzere öksüzler evinden ayrıldık.

Fransızlar gerimi geliyorlar!.. Fakat bu mümkün mü idi. Bu coşku ve macera bu kurutuluşdan, bu kurtuluş sabahın dan sonra giden kimsenin dönüş edmesine olabilirlik var mı idi? Bomba ve mitralyöz sesleri hem de çok uzaklardan değil sürekli, inilti ve Lo! Lo! lar halinde yakınlardan yankılıyor du. Derhal savunuş düzeni alındı. Çelişkili bir çok söylenti-

ler arasında gerçeği bulabilmek müşküldü.

—Fransızlar Normand kuvvetleriyle birleşmiş geliyorlarmış

— Fransızlar köyleri yakıyorlarmış.!

— Fransızlar aşiretlerle savaşa tutuşmuş!

Daha bin türlü söylenti. Fransızların gayet açık ve arıza sız olan Akçakale yönüne çekilecekleri zan ve tahmin olunur ken, Suruç yönüde gayet engebeli, dar ve harekata uygun olmayan bir yolu izleyiş edmeleri kumandanın büyük kusurla rından biri olmak üzere düşünmüştüm.

Bu yolda her zaman gidip gelen aşiretlere tesadüf edmek ihtimali vardı. Aynı zamanda beş yüz kişilik bu düzenli zam ve donanmış bir kuvvetin içinde bulunan ermenilerin her hal de bu kuvvetden yararlanarak bir uygunsuzluk yapacaklarına şüphe yoktu. Bu yüzlerce kez tecrübe edilmiş bir şeydi Bir ermeni biraz kuvvetlendiği zaman ilk yapacağı iş Türke sal dırı edmekdir. Bununla beraber Urfa ile Suruç arası kırk kilometre olmasına ve gece saat bir de hareket eden Fransız kuvetinin saatte dört kilometre uzaklık kat edbileceğine gö re sekiz saat zarfında Suruç'a yaklaşmış bulunması lazım geliyordu. Halbuki mitralyöz ve hemde Fransız kumandanı i- çin askeri hızlı ve serbest hareketden engel edecek lüzümsüz ağırlıkları deve öbeklerini almağa ne gerek vardı. En çok aşiretlerin hedefi saldırı olabilecek bu öbekti. Ve olabilir. Bölüklerin gerisinde kalmış olan ağırlıkları yağma için aşi retlerle çarpışmaya tutuşulmuş olabilir. Bütün bunlar ola bilirlik derecesinde mümkün olabilecek şeylerdir. Ayni zaman da her taraf bütün Anadolu hali coşkuda idi. Müttefikler İs tanbul'u işgal edmek süretiyle merkez hükümetle Anadolu- nun haberleşme ve ulaşmasını engel edmiş ve Anadoluda he nuz yeni bir hükümet ve merkez idare tamamen tesis edmemiş bulunduğundan her kent her kasaba hatta her köy başlı ba şına hareket etmekde ve her taraf doğruca heyeti temsiliye ile haberleşme eylemekte idi. Böyle bir durum içinde halkın ve aşiretlerin büyük küçük karşılaşacakları düşman kuvvetle rine dost gözüyle bakmayacakları şüphesizdi. Urfa'da yapı- lan uyuşmaya Urfa kentinin hudutlarını geçmeyeceğini anla mak için büyük bir zeka ve bilgiye gerek yoktu.

Frasız kumandanının ve bütün müttefiklerin haydut sayıla

cağı, sonunda yasallaşmış hukukun elde edilişi için ayaklanmış ve başdan başa Millibir direniş ile ayaklanmış bir ulus ve Ülke içinde nasıl hareket edilmesi gerekecegini takdir ve teminden yoksun olan Urfa'daki Fransız kumandanının Urfa'da yapdığı kusurların daha büyüklerini giderken yollarda yapacağı gerçekti. Mürşitpınar ve Bireçik'e kadar giren Normand kuvvetlerinin yolda karşılaştıkları kimseleri öldürmek köyleri yakmak süretiyle gösterdiği uygar olmayan davranışın aynını ve belki daha çoğunu Urfa'dan çıkan Fransız kuvvetinin yapacağı şüphesiz sayılabilirdi. Çarpışma yerine bir çok keşif kolları göndermekle beraber bizzat durumu yakından görmek üzere harekete karar verdim. Tam o sırada teğmen Halil Münir efendiden şu biçimde bir rapor geldi

(Düşman öncüsü ve bilhassa önde bulunan ermeniler yolda karşılaştıkları aşiretlere ve bilhassa yol üzerindeki köylere ateş edmeleri üzerine Şebeke boğazında çarpışma şiddet kazandı. Fransız kumandanı bölüklerine savaş düzeni aldırdı. Bize karşı da ateş edmeğe başladılar. Urfa yolunu koruma ediyorum. Durumumuz tehlikededir. Hızla emrinizi bekliyorum'

Demek oluyor ki, Fransızlar on kilometrelik bir uzaklıkta bulunmuyorlardı. Urfayı boş bırakmak uygun değildi. Aşiretlerin takım takım kendiliklerinden yöre çarpışmaya doğru gitmekde olduklarını da görülüyordu. Bir süre silah sesi kesildi. Bende Urfa'dan hareket eddim. Tekrar olgun ateş şiddetle başladı. Neler olduğu anlaşılmamakla beraber, Fransız kumandanının herhalde bir çarpışmaya giriştiği ve tevkif ederek bölüklerini açdığı bir biçimde durumun çok önem kazanmış olduğu anlaşılıyordu. Giderken yarı yolda Urfa'ya doğru gelmekte olan fransızlarla görevlendirdiğim teğmen Ömer İzet Efendi ile bir Amerikalı ve birlikteki ermeni tercümana rastladım. Olayı çarpışmanın bizzat içinde bulunuş olanlardan dinledim. Şimdiye kadar kamu oyuna karşı bilinmez ve belirsiz kalan bu söz konusu olayın akış biçimini oldu ğu gibi anlatmayı bir özel görev sayarım.

(Fransız bölükleri yol koluna çıkınca kumandan kendileri ne katılış olunan on Jandarmadan ikisini Fransız elbisesi giydirmiş bir kısım ermeni Kılavuzlarla beraber öne ve dördünü kol başının yanına ve Teğmen Ömer İzzet Efendi ile

diğer dört Jandarmayı da karargaha kedi yanına memur eder. Gece bu biçimde olaysız hareket olunur. Sabah olunca önde bulunan ermeniler karşılaştıkları aşiretlere ve köylere ateş edmeğe başlar. Kumandan ateş edilmemesini emir eder se de etkisi olmaz. Fransızları görünce köylüler baskına ge liyorlar düşüncesiyle düzen alırlar tepelere çıkarlar. O sıra da kendilerini izleyip gelmekte olan Jandarma Teğmeni Halil Münir Efendinin müfrezesini görürler.

Kumandan Ömer İzzet Efendiye ;

— Bunlar kimdir diye sorar.

Ömer İzzet Efendi de ;

— Arkamızdan güveni sağlamak için Jandarma müfrezesi bizi izleyiş edecekdi. Onlar olmalıdır, diyorsa da kumandan başını sallayarak bu cevaba inanmadığını yalandan gösteriş eder.

Bir süre yürüyüşe devam olunur Fakat önden özellikle ermenilerin eddiği ateş üzerine o yörede bulunan aşiretler ve köylüler de tuttukları tepelerden. Fransızlara karşı tesirsiz ateş edme ğe başladılar. aslında Urfa'dan bir kuvetin gelmekte olduğu nu gören kumandan ileriden de ateş edilmeğe başlanıldığını görünce danışıklı bir biçimde oyuna uğramış olduğu sanıyla derhal bunlara ateş açar ve tabii olarak kargaşa arasında bir karışıklık olur. Tepelerden ve uzaklardan ateş eden aşiretler Fransızların kaçtıklarını sanarak pek çok sokulurlar. Yö re köylerdeki tümden silahlılar silah seslerine doğru yaklaşırlar. Çarpışma başlar ve çok şiddet kazanır.

Halil Münir Efendi de üç kilometre geriden bu durumu gö rünce ve Fransızların aşiretlere saldırı eylediğini anlayınca çarpışmaya engel olmak erekiyle ileriye doğru hareket eder. Fransızlara yaklaşınca kendisine doğru cephe almış Fran sızların bomba ve mitralyöz ateşine uğrar kalır. ve Mümkün olmayan sakınmaklı bir durumda çarpışmaya katılır. Bu durumu gören Teğmen Ömer İzzet Efendi kumandasındaki Jan darmalar ve Ömer İzzet Efendi atlarını sürerek kaçmak ister lerse de iki ateş arasında kalırlar. Ömer İzzet Efendi'nin hay vanı vurulur. Fransızlar kendisini yakalayıp tutuklarlar Ora da bulunan bir köprünün altına götürülür. Biri Fransız diğe ri Cezayir'li iki erin koruyuşuna bırakılır.

Ömer İzzet Efendi ateş edilmeyecesini, bunun bir yalnışlık eseri olduğunu söylerse de kimse dinlemez. Kumandana önemli bir şey söyleyeceğinden söz ederek kumandanın yanına götürülmesini rica eder Kumandanın yanına götürülür. Kumandan köprünün on metre yakınındaki bir mağarada beraberinde Sajous ve yardımcısı yüzbaşı Lamir ve Amerika yardım heyetinden bir Amerikalı ve Cezayirli erlerin imamı olduğu durumda Ömer İzzet Efendiyi kabül eder. Ömer İzzet Efendi Kumandana -

— Emin olunuz ki bu olay tertiplenmiş ve kararlaştırılmış değildir. Her halde bir yalnış anlama ola gelmiştir. Bu olay dan kumandanımızın kesinlikle bilgisi yoktur.

İzin veriniz ben gideyim hemen ateşin kesilmesini temin ederim diyor. Sajous hiddetlenerek bizi aldatdınız şimdi yi ne aldatmak mı istiyorsunuz.

Diye bir çok boş boğazlıklarda bulunur. Ve seni muhakkak idam edeceğim der, teklifini kabül edmez. Kendisini mağarada alıkor. Bir saatden çok çarpışma olur. Ne olduğunu anlamadan her tarafdan aşiretler yöre çarpışmaya koşar. Bu biçimde bir saat den çok süren çarpışmanın ardından Hocer. bölüklerinden aldığı raporlarda askerin susuzluğu ve çok çephane harçanması hesabıyle çarpışmanın sürdürülmesinin mümkün olamıyacağını alayınca bu defa kendiliğinden teğmen Ömer İzzet efendiye daha ağır bir teklif önerir.

Anlıyorumki bir yalnış anlama sonucu bu duruma düşdük. Hayatımıza kast edilmemek şartıyla teslim olacağız gidiniz. Kumandanınıza söyleyiniz. Ateşi kestirsin diyor.

Ömer İzzet Efendide bir az önce olmuş olan ve hareketle red olunan teklifinin daha ağır bir süretde karşılıkdan oluşma edeceğiden, kendisini giderken öldürecekleri sanısıyla şüpheye düşer. Ve orada bulunan fransızlarla beraber Urfa'yı terk eden Amerikalı ile tercümanının kendisine arkadaş edilmesini talep eder olur derler.

Aynı mağarada bulunan Cezayirli erlerin imamının sarığını SaJous'nun bastonuna bağlamak süretiyle bir teslim bayrağı yaparlar. Ömer İzzet Efendi elinde bayrak bir kolunda Amerikalı diğer kolunda ermeni tercüman olduğu halde karayolunu izleyerek ilerlemeğe başlar. Beyaz bayrağın gelmekde

olduğunu gören aşiret erleri teslim bayrağını daha önce almak şerefini elde edmek için biribirlerine yarışmakla her taraftan. Buraya gel! Buraya diye bağırmağa başlarlar. Ömer izzet Efendi nereye gideceğini şaşırır. Fakat Her halde arkalarından jandarma müfrezesinin gelmekde olduğunu bildiği için o yöne doğru gider, etrafdaki aşiretlerin ateşine maruz kalıyorsa da sonunda jandarma müfrezesine katılmayı başarır. Ve fransızların teslim olacağını, ateş edilmemesini söyler. Bu teslım sözünü işiten aslında düzgün bir emir ve kumandaya tabi olmayan dağınık türlü aşiret erleri bulundukları siperleri ve çarpışma eddikleri fransızları tümden terk ederek yağma maksadıyla fransızların eşya yüklü arabalarına deve ve yük hayvanlarına saldırırlar. Bir karışıklık oluşur. Ve üstelik eşya hayvan yağması düşüncesiyle fransızları unutarak birbirleriyle çarpışmaya başlayaçakları sırada fransızlar tarafından şiddetli bir ateşe ve süngü hüçümüna maruz kalırlar. Fransız kumandanı kayıtsız ve koşulsuz teslim teklifini red edip, bu biçimle aşiretlerin her taraftan kuşatma hattını kendilerini terk ederek eşyayı yağmaya, talan başlayışını gördükden sonra hemen yöre çarpışmalarından uzaklaşmak ve bu süretle serbest hareketi bularak fransız kuvetlerinin bulunduğu en yakın bir istasyona çekilmesi gerekirken, eşyayı yağmaya koşan aşiretlere ateş edmekle son ve en büyük kötülüğüde kendilerine yapmış olur. Bu yalnış, mevsimsiz saldırı sonucu aşiretlerden on kişi ölü ve otuz kişi yaralanmış düşerse de kendilerinin teslim tekifiyle aldanma edildiklerini anlamış olarak eşyayı bıragıp bütün kuvetleriyle fransızlara saldırırlar Tekrar çarpışma başlar. Fakat bu kez de fransızlar arasında düzen ve disiplin kalmaz. Her fransız eri süngüsünün ucuna mendil takarak teslim olmak isterse de birinci defaki teslim teklifi üzerine fransızların zıt söz veriş ederek ateş edmiş olmalarından dolayı bu defaki teklifin de bir hileye dayanmış olduğunu düşünüp ve önemlice ölüveren aşiretler artık ateşi kesmezler. Boğaz, boğaza bir karışıklık hüsüle gelir. Fransızlar tam bir ürküng yaparak kaçışmağa başlarlar.)

Bu haberi Ömer İzzet Efendi ile Amerikalılardan alınca çarpışpışma yerine gittim. Öğleden sonra iki idi. Ve olan olmuş idi.

Bütün alan ölüler, kırılmış, parçalanmış, arabalar, hayvan ölüleri ve parçalanmış eşya denkleriyle dolmuştu.

Kumandanların nerede olduğunu kimse bilmiyordu. Ömer İzzet Efendinin böyle acıklamış olduğu mağaraya gittim. Hocer ve Sajous ve çevresi subayları öldürülmüş yerlerde yatıyorlardı. Aralarından şehit olmuş aşiret erleri de vardı. Mağara gerçekden acıklı idi. Kumanda heyeti bilhassa Sajous durumu ve gidiş yerini öteden beri anlamamış olmalarının cezasını ödediler. Daha ilk günden beri bazan tehditle karışık bazan yalvaran tekliflerimle uyuş edmemek bir tartışma ve uyuşmaya yanaşmamak süretiyle gösterdikleri gereksiz direniş ve karşı geliş sonucu acıklı olaya uğramış omaları beni pek çok üztü. Bu görünüş gerçekden ibretle karışık idi.

Yerlere serilmiş yatan kötü bahtlı fransız gençleri burada ne arıyorlardı. Ve buraya ne için gelmişlerdi? Urfa neresi? paris neresi! Fransa ile Urfa arasında ne büyük denizler ne aşılmaz uzaklıklar vardı. Bunlar burada ne için ölmüşlerdi.

Türk yurtu sömürge ve Türk özgürlük egemenliğini kaldırış erekiyle bu oluşu mümkün olmayan istekin ilk yenilmişleri olarak bu zavallıları yerlere seren aşiretler değidi.

Onları buraya gönderenlerdi. Türk devrim ve yenilik, türk özgürlük çarpışmasının ayakları altına bu adamları atmakda ne anlam vardı?

Bu yerlerde yatan kötü bahtlıların fransız olduklarına gönlüm inanmak istemiyordu.

Ürkünç sırasında fransız erlerinin bir kısmının silahlarını atarak öteye-beriye kaçış eddikleri anlaşıldığından dağılan ve kaçış eden bu erleri toplamak, hayatlarını koruma edmek erekiyle etrafa jandarmalar gönderildi. Otuzu fransız geri kalanı sömürge erlerinden olmak üzere yüz tutsak getirildi. Bunlar Kuvayı Milliye tarafından Urfa'da giydirildi ve yiyecek verildi. Sonunda fransızlara teslim olundu. Yaraşın istek olmıyan bu üzüntü verici olay hakkında bazı ejnebi yayınlarının ve özellikle General Gouraud'un bu fransız kuvetinin aldatılıp silahları alındıkdan sonra öldürülmüş olduğuna dair olan maddiyatı tüm olmaz. Üstelik buna karşı en büyük delil de tutsak edilen bir kısım erlerin korunuş edilmesidir. Olayda bulunan tarafsız tanıklarında tasdik edeceği yönle fransız

kuveti bütün silah ve cephanelerini ve her türlü savaş gereçlerini taşıması serbest bırakılmışdır. Bu kuvetleride niçelikleriyle itibariyle o günkü kuvetimize üstün bir mertebede iken ve bu kuvetde hiç bir zaman teslim silah edmemiş. Kusurlu olsa da sonuna kadar çarpışma sürüp gitmiş ve tamamlama edmiş iken bunların katliam edildiğinden söz konusu edmek pek saçma olduğu kadar da bu zavallı ölülerin hatırasına saygısızlıkdır.

Bu olay hakkında heyeti temsiliyeye şu telgrafı çekdim.

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE :

1— 23/24 Nisan 1920 gece yarısından bir saat sonra elde edilmiş silah ve gereçleriyle tarafımızdan verilen taşıma araçları ile Urfa'yı boşaltış ederek kargamış'a yönelerek hareket eden fransızlar yolda giderken kalabalık olarak rasladıkları aşiretler ve köylülere saldırı edmeeri üzerine yöre halkıyla cı var aşiretler olaya yetişerek üç saat süren çarpışma sonucu iş bu kuvetin kumandan ve subaylarıyla birlikde büyük bir kısmının öldürüldüğünü ve yüz erin de tutsak edilerek Urfa'ya getirilip korunuş altına alınmışdır.

2— Acılış edilecek olan Büyük Millet Meclisine katılış edmek üzere yörenin on beşinçi perşenbe günü Urfa'dan Ankara'ya hareket edeceğimi arz ederim.

24 Nisan 1920 (Miladi) (11 Nisan 1336 (Rumi)

Urfa Milletvekili; Ali Saip

Hatıralarını yazmakda olduğum fransız subayı, bu üzüntülü olaydan ölü düşmüş olduğundan bildirgesi burada son buluyor. Urfa hareketine dair yazılarını yazılarımla karşılaştırarak hatıralarını olduğu gibi yayın eddiğim bu subayın hatırasını bize karşı haksız ve saldırgan bir dil kullanmış olmasına rağmen, ona saygı duymayı bir insanlık görevi sayarım.

Urfa'nın düşman saldırısından kurtuluşundan dolayı her yerden tebrik telgırafları geliyordu. Antep cephesinde ayni düşmanla pek büyük zorluklar içinde savaşım edmekde olan Kılıç Ali Beğ'den şu telgırafı aldım.

URFA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI NAMIK BEĞ'E

Antep/Telgıraf

Urfa'nın kurtuluşu ve düşmanın kahre uğramış ve perişan olduğunu müjde eden telgırafnameniz olağan üstü sevinçimi-

ze sebeb oldu. Kuvayı Milliye'nin kesin kararı ve cabası, atılganlığı, sevgili, değerli yurtumuzun her durumda kurtarıacağına ve ulusumuzun tüm ve bütün olarak özgürlüğe ulaşacağına dair olan inancımız bir kat daha artdığını saygı duyan tebriklerimi ek olarak arz ederim. 25 Nisan 1920

KILIÇ ALİ

Bir düşman ucağı 25 Nisan 1920 tarihinde Kargamış'da top lanmış ve Urfa'ya doğru harekata hazır bulunan düşman kuveti hakkında Urfa'daki fransız kuvetine bilgi vermek erekiyle olacak.Urfa'ya gelmış ve fransız siperleri üzerinde bir kaç daire yapmış ise de fransızların orada olmadığını görünce boşaltış edmiş fransız siperlerine karşı anlamsız bir mitralyöz ateşi ederek yine kargamış yönüne gitmişdir. Fransızların Urfa'da bulunmadığına dair uçağın götürdüğü haber üzerine 25 Nisan 1920 sabahı Albay Normand, Kargamış'daki fransız kuvetini alarak Nizip'e gelmiş. Fakat orada Urfa'daki fransız kuvetinin sonu hakkında aldığı bilgi üzerine derhal yönünü değiştirip Antep üzerine yürümüşdür.

Kararlaştırıldığı yönle 28 Nisan 1920 sabahı Ankara'ya yönelerek Urfa'dan hareket eddim. Gönlüm müsterih idi. Tutsak ve düşman işgal altında bulunduğu sırada geldiğim bu kent den şimdi onu kurtulmuş özgür ve mutlu görerek ayrılıyordum. Ve bu çömert terbiyeli kent beni milletvekili seçmek süretiyle hakkımda pek büyük bir iyilik eseri ve yücelik göstermişdi.

Ben gidiyorum fakat gönlüm Urfa'da kalıyordu. Urfa'dan ayrılışım sırasında gösterilen gönül alma ve yönelme minnetdarlığı gönlümde sonsuz, olması mümkün olmayan bir biçimde doğru yapılmış kalacakdır. Urfa'yı Baharın bollukları, yeşillikleri çiçekleri güneşin renk ve ışıktan ibaret parlaklığı içindeonun ve yurtumun mutluluk ve kurtuluşuna çalışacağıma dair yemin ederek terk eddim. 22 Mayıs 1920 tarihinde Ankara'ya ulaşmakla Büyük Millet Meclisine katıldım.

(ÜÇÜNCÜ BÖLÜMÜN SONU)

SON

22 Mayıs 1920 tarhinde Ankara'ya ulaşımım, yurt ve ulusun yeni bir devir yolunun başladığı günlere rasladığından bu eserimi o günlerdeki ödeneğimi eklemekden bir manevi zevk duymakdayım.

Ankara'ya girerken yeni bir devrin, yine bir tarihin milli direnişin, milli atılganlığın, milli özgürlük ateşinin merkez kaynağı olan bu kent haves ve ülküsünü büyüleme ediyordu

Ankara; Yurtumun küçültülmüş bir örneğidir, Harap küçük ve toprak evlerini tozlu, bozuk ve eski sokaklarıyla parça, parça yurtumun harap köylerinden, kasabalarından, kentlerinden bir örnek, sergisi durumunda idi. Halk çeşitli şekil kiyafetinde eski solmuş yırtık ve yamalı elbiseleriyle ulusumun aynen kendisi idi. Türkiye Ankara'da tamamen olduğu gibi görülüyordu. Burada hiç bir iki yüzlülük hiç bir yaldız göze çarpmıyordu.

Ne yazık ki ulusumuz, yurtumuz bu durumda idi. Çatısından güzel, temiz ve lekesiz yeni bir bir bayrak yükselen Büyük Millet Meclisi ve onun penbe gölgesinde toplanan, ülkenin yönetimini ellerine alan ulusumuzun vekilleri yurtu bu durumda idi. Ah yalnız bu durumda mı? Yer, yer düşmanların işgalini geçmiş her tarafda kanlı yangınlar yanarken, Her taraf bağrışma ve inleme eder, yardım diye haykırırken başta halife ve padışah diye bilgisiz, dalgınlık, iki yüzlülük ve aşağılıkın o günde seçde eddiği bu çok zalim düşmanlarla birleşmiş yurt ve ulusu boğmak ezmek, ve öldürmek için vahşi bir sırtlan gibi saldırırlarken teslim edmişlerdi.

Ne para, ne ordu, ne silah ne cephane hiç, hiç bir şey yoktu!...

Yalnız yaralı bir yurt aç ve kimsesiz bir ulus vardı. Bütün dünya bu yuvarlak kûranin üstünde yaşayan bütün hükümetler ve uluslar bilerek ve bilmeyerek ayrımaksızın islam ve Hırıstıyan her ulus karşımızda cephe almışdı. Üstelik bazı yaşlı babalarımız ve dalgın kardaşlarımız

Delimi oluyorsunuz bütün dünya ile uğraşmanın olanağı var mı? Bizi büsbütün yok edeçeksiniz! Diyorlardı...

Yurt bu yıkıntısı ve kalıntıları üstünde, düşmanların bu

saldırı, yıpratışı karışısında yok ve yıkıntılarından söz konusu yapmak ne acı bir düşünceydi. Sanki yok olmamışmıydık? Hareketsiz ve kadere boyun eğip durmak bu yıkıntıyı çoğaltmakdan başka ne yarar temin edebilirdi. İlk katılış eddiğim meclisin oturumunda yöre başkanığında Mustafa Kemal Paşa bulunuyordu. Salon loş ve esmer bir hava içinde bana yukarı üst bir dünyada, yukarı dünya insanlarının bir toplantı yeri hissini veriyordu. İstanbul'un yıkık ve harap surları üstünde batan hilal ve Türk üstünlüğü Ankara'da Millet Meclisinin penbe ve lacivert ufuklarında doğuş edmişdi.

Paşa yüksek kürsüden geleçek nesillere seslenir gibi.

— Türk ulusu, sonsuz bir yetenek hayatiyeye malikdir!.. diyordu. Ülkenin her tarafından, çarpışma sahnelerinden gerip toplanan bu insanlar tek bir gönül, tek bir vüçüd gibi bu alevli gerceğe inanç edmişlerdi. Yere yatmış yaralı yurt Büyük Millet Meclisinin çelik duvarlarına tutunarak ayağa kalkıyor. Aç ve sıkıntılı ulus onun gerisinden sonuna kadar özgürlüğü için çarpışmaya ant ve sözleşme eddiğini bütün dünyaya haykırıyordu.

Dört yüz kişilik bir aşiretden türediği söylenen - sönen Osmanlı devletinin yerine milyonlarça Türkün kayıtsız-şartsız kesin egemenlikleriyle oluşup ve kurtulan (Türkiye) Bu kustal binanın tavanları altından tarihin karşısına çıkıyordu. Ankara, Türk fikir direnişi; Türk ayaklanışmın büs bütün yeni kurallar içinde oluşan türk devletinin beyni olmuştu.

Ülkenin bütün aydınları hep Ankara'ya toplanıyordu. Ankara siyası ve askeri bir savaş karargahı durumunda idi.

Şiddetli kıskanç tavizsiz bir milliyet perverlik hissi ile herkesin siniri gergin büyük, küçük herkes içdenlikle ve madden silahlı idi. Düşman orduları aldatış ve satılmış şebekesiyle dünyadan ilgisi kesilmiş olan yurtun bu yeni hileler idaresi yalnız milli kuvetine, milli kaynağına, milli isteğine dayanıyordu.

Erzurum'da oluşan milli kurultay, Sıvas'da bir az daha büyümüş ve Ankara'da son Büyük Millet meclisi halinde

ayaklanmış ve bütün cihanın bakışlarını kendisine çevirmişti.

İstanbul'un işgali üzerine Ankara'da Büyük Millet Meclisi olarak toplanan milletvekillerine bu kent; Heyeti temsiliyeye karşı gösterdiği büyük güzellikle kabülün daha parlak bir şeklini indiriş süretiyle (İtiraf edici devlet) edinilişi olan yararlıkını gösteriyordu. Bilhassa hemen bir kaç gün içinde bir meclis binası göstermek süretiyle Ankara Valisi Yahya Beg'in (Kırşehir Mebusu) gösterdiği ilginç çaba kendisine büyük bir özel şeref ayırmıştı.

Ankara'da ançak bir buçuk ay kadar kaldım. Ülkenin her tarafı derece, derece çarpışma sahnesi durumunda idi. Düşmanla satılmış aldatış bilmezlik ile boğuşuluyordu. 1920 yılının 4 Temmuz ayında Mustafa Kemal Paşa'nın uygun emri ve izinleriyle Güney yöresinde çalışmak üzere Urfa, Diyarbakır, Mardin'e gittim. Giderken Kozan'a uğradım.

Kozan'da fransız yüzbaşısı Taparda'ya gözlerinden öperek verdiğim güzel kısrağımı kadirli zülkadiriye'de bana üzyir efendi geri verdi. Kozan ve sevgili kısrağımda tutsaklıkdan kurtulmuştu.

Yedi, sekiz ay Güney yörelerinde çalışmada bulundum. ve Büyük Millet Meclisinin, Kuvayı Milliye'nin düzenli orduya geçişi hakkındaki kararı ile Midyat'da yanında bulunan müfrezenin emir ve kumandasını atlı Binbaşısı Şükrü Beg'e (Milli savunma işleri, atlı özlük işleri şübesi müdürü) bıraktım. Ve o sırada Cizre cephesi kumandanı Nihad Paşa'dan şu telgrafı aldım.

MİTYAT'DA ALİ SAİP BEĞ'E

Cizre karargahı **Numara**
Savaş telgrafıdır. **239/1068**

Yıllardan beri Midyad ilçesi içinde kötü talih sahipleri hükümet nüfüzünü korumak süretiyle yöresel güvenliği ihlal eden Haco ve yardakcıları edebini takınmaları için güvenliğin sağlanışı emrinde geçmiş olan emekler ve çabalar, yüksek öncülerin, Urfa sancağının pislik aletlerinden temizlenişi konusunda gerçekleşmiş olan yurt hizmeti milli kıvançı sağlamanı bir şükran borcu olarak oluşduğunu takdir ile arz ederim. 30 Ocak 1921

Cizre Cephesi kumandanı **Nihad**

Bundan sonra Ankaraya'ya dönüşle Büyük Millet Meclisindeki görevime uğraşımı bağladım.

Buradaki görevim cephelerdeki görevlerimden pek çetin, daha ağır, pek sorumluluk taşıyan idi. (Fikir ve yönetim uğraşımında) Savaşdaki yetenek, dayanıklılık ve cesaretin başka huylarda lüzümü vardı.

SAĞLAM BİR YARATILIŞ, KIRILMAZ VE YAKILMAZ VİJDANI BİR GENEL GÜVENİN YOL ALIŞI :

Önümüzdeki korkunç uçurumlar ve tehlikeler arasında zafer ve kurtuluşa giden inçeçik bir yol ve arkamızda uğursuz, çürümüş bir geçmişin koyu bir bilmezliğin eteklerimizden tutup bizi geriye çeken ve uçurumlardan yuvarlamak isteyen saralı bilinçsiz kolları vardı.

Bu fırtınalı alanda bazan yoğun birsis o, gidileçek inceçik yolu kapıyordu. Yalnız varlıkarla değil her müsibet ve yalanlar ile o hamlede uğraşmak gerekiyordu.

Didişerek, uğraşarak, bağırarak, çarpışarak büyük kurtarıcının arkasından o yolu geçti.

Bu üç yılda geçilen yol üç asırlık yoldu. Bu gün Türkiye Cumhuriyetinin bu beyaz, temiz lekesiz ilk baharından bu yazıları yazarken Urfa'ma doğru bakıyorum. Urfamızda kalan o korkanç dağları, o ürküten uçurumları nasıl açdığımısa şaşıyorum. Ve bunları gerçek gözle görme ile önümüzdeki ufak-tefek tümsekleri de asıl ulusumun güçlü adımlarıyla çekinerek geçeceğine ve ulusumun dünyada her ulusdan çok uygun olduğu bolluk ve uygarlığı, o büyük cennetdeki yerine duyulur kazanış ve erişme edeçeğine dair olan inancım yeniden kuvetleniyor. **24 NİSAN 1924 SON**

EK

Hatıralarımı bir ay yayın için matbaaya verdikden sonra 20,22,24 Nisan 1920 yıllarına günlerine ait olayıda adı söz edilen ve şimdi Amerikanın Paterson kentinde bulunduğu anlaşılan Urfalı Doktor Beşliyan'dan bir mektup aldım.

Doktor Beşliyan, Urfa olayına dair öksüzler evi Müdüresi Mis Holmes'in Amerika'da bir kitap yayın eddiğini bildirmiş (Mis Holmes'in yazmış olduğu kitabın yazı ile elde edilişine baş vurdum. Gelişinde tercüme edilerek okumamla bir likde ayrıca bir kitap durumunda yayın olunaçakdır. Ali

Saip) Bir çok benzer olaya dokunuş eylemiş olduğundan mektupun olduğu gibi yazılışını uygun gördüm.

Beşliyan'ın mektubunun dost buyruklarıyla yazılmış olan mektubunun süreti aynen budur. Paterson/13 Mayıs 1924

Sizinle sırf dostluk adına haberleşme edmeği gerçi arzu ederim. Ve lakin durumun böylece değiştirilişi, en çok Türkiye ile artık benim hiç bir ilgim kalmadığını düşünerek mektüblerimin muhakkak cevabsız kalacağını göz önüne alıp size bu güne kadar yazmağa cesaret edemedim.

Urfa'daki Amerikalı Mis Holmes'in bu günlerde yayın eddiği bir kitap şu mektubu yazmağa mejburiyet oluşturtu. Urfa'dan ayrılışım aniden oldu. Urfa'dan hareketimden bir çok ay sonra Amerika'da idim. Burada şimdi işim çok iyidir. Urfa'dan pek çok kazanıyorum. Hastahanelerde ameliyat yapmağa yetkiliyim. Türkiye'den gelmiş bir doktor için bu büyük bir ayrıçalık sayılır. Hayat burada daha yüksek, fakat yasayış daha zordur. Yiyeçekler konusunda kesinlikle zorluk yokdur. Orada bulunan bütün yiyecek burada vardır. Üstelik Urfa'nın meşhur Patlıcan Kebabını bile yaptık.

Gelelim asıl meseleye

Mis Holmes bir kitap yayın edip Urfa'daki üç yıllık hayatını hikaye kılıklı olarak anlatış ediyor. Türk fransız meselesinden söz ederken size söz verişine bağlı kalmayarak, üstelik canlilikle suçluyor, benim adım hiç yok, kaymakam Ali Rıza Beğ'i övüyor. Nisan yirmi ikide Mis Holmes yazmış oduğu bir telgıraf nameyi kumandan Hocer kabül edip aclıkdan kurtarmak için insaniyet adına Urfa'yı boşaltış edmiş. Türkler sözlerinde sadık kalmamış, siz ve Milli Kumandanları kendisinin ellerini öpüp bağış yalvarış edmişsiniz, kendisinin istek ve tehditleri üzerine öksüzlere ekmek verilmiş. Ermenileri tüm olarak öldürmediğinizin sebebi sırf, kendisinin size bir gözdağı ve Mister Vidin'in kaymakama bu bölümdeki baş vuruşu olmuş, kendi binası üzerine Amerika bayrağı çektikden sonra artık hiç bir kurşun gelmemiş fransıztutsakları perişan oldukları halde kendisi elbise vermiş ve hamam yaptırmış, fransız tutsaklarının değiştirilişi sırasında bunarında (Şebeke Boğazında) öldürülüş edilmesi konusunda hükümetden teminat istemiş, sizin ve kaymakamın,

yazmış olduğunuz mektupların bazı bölümlerini yayın ediyor. Ve bununla birlikde kendisinin size yazmış olduğu saçma sapangözdağı bildirgelerini kesinlikle kitabında yazmıyor. Urfa'da güya kendisi fransızlara çok yardım edmiş. Ben ermenileri türklere teslim olmağa ve üstelik Türkler ile birleşip fransızlara hüçüm edmeğe hazır ve meyilli iken kendisi beni bu kötü fikirden engel edmiş sonradan Beyrut'a geldiğinde General Gouraud tarafından nişanları ile ödüllendirilmişdir.

Sanıyorumki bu nişan sebebiyledirki fransızların Urfa'da yapmış olduğu söz bir kusur ve beçeriksizliklerinden kesin söz edmeyip ancak şerefle savaş eddiklerini yazıyor.

Eğer isterseniz bu kitapdan size bir tane gönderirim. Fransız meselesinde çok yanılıyor, sırf kişiselliğini gösteriş ve siyaseten Doğuda (Urfa'da) büyük işler yapdığım göstermeğe çalışıyor.

Urfa meselesinde mesleğim hesabiyle insaniyete yapdığım bu kadar hizmet kesinlikle takdir edilmediğinden başka bazıları tarafından çok beğenildim. Belki bu gazetelerin görünen yüçelikleri olmuşdur. Urfa'dan Amerikaya kadar hiç bir soydaşım bana (Yahu Allah senden razı olsun Urfa hırıstıyanlarına iyi yardımın dokundu) demedi. Üstelik Halep'e ulaşdığımda hayatını kurtarmış olduğum bazı kimseler tarafından bir çok saldırışlara bile maruz kaldım. Yalnız Beyrut'da görüşdüğüm Kargamış kumandanı Albay kapiterel (Urfa Ermenileri akılılık yaptı) diye bana söyledi. Gelelim Fransızlar tarafından Urfa'nın boşaltılışına.

Birincisi: Yiyeceklerin kayboluşu, yeter miktar yiyecek temin edmemişlerdi. Gün alıp, gün yiyorlardı. Savaş sırasında erlerin günlük yiyeceğini bulamamışlardı. Sürekli bütün tayin verdiler Halbuki biz ermeniler haftada yalnız üç kez ekmek dağıtım ediyor idik. Ben aclıkdan ne kadar zayıflamış idim. Bunu siz gördünüz buna rağmen hizmetime armağan yalnız şahsıma erzak verilmek konusundaki teklifi yine kabül edmedim. O günlerde ulusumun kurtuluşu için canımı gerçekden vermeye hazır idim.

İkincisi: Subaylar ve erlerde manevi kuvet tükenmiş, cezayırlı askerlerde mırıldamak, saygısızlık başlamışdı. Yal-

nız bir küçük subayı hapise götürtüler. Şöyleki fransızların islam askeri arasında sizin yapmış olduğunuz propaganda oldukça başarılı olmuşlu.

Üçüncüsü: Alışılmış söz verişe rağmen dışardan hiç bir yardımın gelmemesi veyahut gelememesi, ve üstelik siyasi kumandan Sajous (Fransa bizi unutmuşdur.) dedi.

Biz bütün savaş sırasında her gece fransızlar ile (Helyusta) aracılığıya haberleşme edebiliyor idik. Ara sıra giden ve gelenlerimiz dahi oluyordu. Bu konuyu tabii olarak ben senden saklamış idim. 18 Nisan 1920 gecesi Fırfırlı kilisedeki fransız subaylarına bir emir tebliğ eddiler. Şöyleçe (yiyeçeklerimiz tükenmişdir. Ermeniler açlıklarını sebeb göstererek Urfa'dan hareketimiz konusunda Kuvayı Milliye Kumandanına baş vuru ve aracılık edsinler) Bu haber yıldırım gibi tepemize indi ve biz ermeniler hemen bir kurultay yapıp fransızların Urfa'dan bu sebeble ve böylece çözülüşü her halde yok oluşumuza sonuç edeceğinden Türklere baş vuruşundan o Fransız baş kumandanıyla raporu görüşmeyi karar altına aldıkdan sonra Kaymakam Ali Rıza Beğ'e hitaben yine Mihran imzasıyla tadlı bir mektup yazıp açlık, tarafsızlık ve bağlılıklarımızdan söz ederek yüksek kişilikleriyle görüşmek fırsatını istek eyledim. Sonunda geldik ve bilirsiz kaymakamlık makamı yüksek kişiliklerinizle nasıl görüşdüm ve konuşdum. Siz o zaman benim iç yüzümü anlayamadınız. Ve sizleri kandırarak (Sizde o zaman pek çok sıkışmış olduğunuz için kandınız ya!)

Fransızların Urfa'dan çekilmesini rica edmek için sizden ruhsat alarak fransızlar yanına gidebildik. (Bütün bu savaş sırasında burası pek sıkıcı ve acımsızdır. Çünkü sizde, bizde fransızlarda hep son derece sıkışmış idik. Bu sırada bizim daha otuz beş günlük erzakımız var iken açlık adına rol oynamaya başladık.)

Fransızlar yanına gittiğimde kumandan Hocer ve Siyasi kumandan Sajous'yı pek perişan ve telaşlı buldum. Kendileriyle iki saat tartışmalar yaptıkdan sonra bir karara gelemeden yani ne biz kendilerini kandıra bildik, ne de kendileri bizi. Kendileri israr ve üstelik bize rica ediyorlar idiki hemen dönüş edip size diyelimki fransız kumandanı riçamızı kabül

eddi. Silah ve cephaneleriyle sağ olarak gidebilmeleri konusundaki teklifinizi esas tutarak yarın harekete hazırdır.

Şöyleki kendileri bu süretle bu süretle güya şerefle Urfa'dan çıkabileçeklerdir. Ve on gün geçmeden bizi kurtarmak için on bin askerle dönüş edeçeklerdi. Her zaman ermenileri kandıran (Sajous) o esnada (Dokdor Badema bu ermeni kalbidir) diyerek bana kalbini gösterdi.

Ben sürekli fikirlerini tersledim (Böyle hazırlıksız ve size yapdığımız kol, kola dokunan uyarı ve bildirişe rağmen sürekli bizleri korkak, yalancı sayarak bizi türkler yanında bir çok defalar rezil eddiniz. Bir gün kaymakam Ali Rıza Beg huzurunda beni resmen kovdukdan başka hiç bir günde hizmetinizi görmedim. Bununla beraber sizin beçeriksizliğiniz yüzünden ateşlere düşdük ve bu günde silahlı dostsuz Türklere karşı durmakdayız. Türklere karşı hiç bir öç ve ayaklanış fikri beslemediğimiz halde sizin yüzünüzden tekrarsız. katil olup ayak atına biz gideceğiz. Ermenlerin açlığını sebeb tutarak Urfa'dan bu biçimle çekilmeniz şimdiye kadar yapmış olduğunuz yalnıIşıkların en büyüğü olup gerçek yok oluşumuza sonuç edeçekdir. Çünkü Türklerde zaten var olan şu fikri destekleme ve onay edmiş olacaksınız. Yani fransızlar ermenilerin hatırı için Urfa'ya geldi ve ermenilerin hatırı için gidiyor demekdir. Yine ensuçlu biz sayılacağız) dedim.

Bunun üzerine (Kumandan Hocer) ağlayarak açıkladığı gibi artık askerine güven edmiyordu. Ve iki günlük erzak kalmış idi. Ben sizi ermeni mahallesinden alırım. Cezayırlı Müslüman askerleri ermenilerle değiştiriş ederek gecenin birisinde siz ve biz dağlar tarafıya Akçakale'ye çekilelim dedi.

SilahIarınızı terk edip resmen burada teslim oIunuz hiç olmazsa Türklerin hiddeti teskin oImuş olur dedim. Hayır onu yapamayız dedi.

(Sajous) bana isrer ederek rica ediyordu'ki biz uslu duralım. (siz bizimle beraber olmazsanız Türkler bize fenalık yapmaz) diyordu.

Sonunda anladık ki fransızlar bizi kurbanlık koyun gibi Hacı Mustafa'ya bırakıp kendileri şerefle sıvışmak peşinde. Kasap yağ derdinde keçi can derdinde. Fransızlar yalnız şereflerinin korunuşu emelinde bizi ise bu defa ölmeyelim de

ister fransız kazanmış ister Türk bizlere fark edmez. Nasıl ki o zaman size de tam böyle yazmışdık.

Bununla beraber yirmi dört saat sonra tekrarsız görüşmek üzere ayrıldık. Dönüşde size dedi'ki gerçi fransız kumandanı teklifimizi red eddi ise de ancak kabüle eğilimi görünüp yirmi dört saat sonra cevabı kesin verecekdir.

Biz o gece fransızlargidecek olur ise. Ne yapacağımızı düşünür taşınır iken fransızlar bizden kendilerine sözünde durma olamdığını ve bizleri bu defa kendilerine alet yapmadıklarını anlayıp Doktor Ficher aracılığıyla yine bizim açlığımızı ileri sürerek size baş vuru eddiler. Siz dahi bu bizim hizmetimizin eserdir sanıp beni köprü üzerinde yapılan anlaşmada hazır bulundurdunuz. Tekrar görüşelim, Allaha ısmarlad klardan sonra ben ermeni mahhallesine çekildim. Başı kesilmiş tavuk gibi parpazlıyor idim. Nereye gideceğim, Ne yapacağımı ulusuma ne söyliyeceğimi bilmiyor idim. Herkes tedirgin di.

Beşliyan Türklerden para yemiş fransızları çıkarıyor. Ulusu satmış, ulus satmışdır diye mırıldanmaya başladılar. Kendi gerçek davranışımızı örtüş edmek için tabii bu yalanları biz çıkarmış idik. Zira o sırada içimizden bazı casuslar kaçıp size geliyor idi.

Bütün halkı topladım ve bir söylev yaparak fransızların melun, bizi sevmez oldukarını, şimdiye kadar bize hiç bir iyilik yapmadıkdan başka bir çok fenalık yaptıklarını bu haberleri kendilerinin sebebiyet vermiş olduklarını Urfa'ya gelir-gelmez en önçe ermeni mahallesine çıkıp güzel kız ve kadın aradıklarını, bizim yiyeceğimizin artık tükenmiş olduğunu türklerin bu kez bize karşı hiç bir kötülüğü olmadığını bununla birlikde bir çok sözler ile halkı teşkine çalışdım. Bu söylevimde gerçekden ciddi idim. Zira fransızlara karşı gönlümde bir nefret uyanmıştı. Yüksek kişiliklerini dahi gerçekden sevmeğe başlamış idim. Siz de ve kaymakamda, diğer kumandanlar da bir ciddiyet görüyordum. Aynı olayın durumunun bu biçimde apansız değişimi ile fikir ve kalbimi değiştirip kendimi ve ulusumu hemen duruma uydurmağa çalışdım. Böylece Türk dostu oldum (Vasan) beni bazırları böyle vasıflandırmışlar.

Ancak boş, herkes ağlıyor ve diyorki fransızlar giddikden sonra Türkler gerçekten öfkelerini bizden alacaktır. O gece ermeni mahallesi sabahlara kadar kaynadı. Her kafadan bir ses çıkar, bir kısmı fransızlar ile kaçmağa hazırlanır, Sabit ve bağlanmış göreve saygı diye hiç bir şey kalmadı. Bereket versin hemen bütün yolları, dağları tuttunuz ve kimse yerinden kıpırdanamadı. Yarın ki gün fransızlar çekildi Bu çekiliş insanlık adına veyahut ermenilerin açlığı için mi? Hayır! Hayır! kendileri çekilmeğe mejbur olmuştu. Bahane ile çekilmekle şerefleri en az kırılmış olur idi fransızlar dağların işgal edildiğini gözleriyle gördüler üstelik ermeni mahallesinde bulunan teğmen Marsehru bu konuda yazılı bir rapor vermişti. Ben de kendilerine söyledim. (Sajous) (Biz ermeni değiliz) çevabını verdi. O gün son defa olarak görüşmüşdüm. Çok telaşlı idi. Ben hizmetden geri durdum. Ancak bir çok masumun bir sajous'un şeref borcu inadına kurban gideceğini kuvetle arzu ediyordum.

23 Nisan 1920 tarihinde Cuma günü öğleden sonra saat dört sıralarında hastahane batısında kayalar üzerine ben ve Mister Vidin, kumandan Hocer ile uğurlandığımızda kuman dan elimi sıkıp hareket esnasında ermenilerin kendilerine katılış edmemelerine dağların ve yolların Türkler tarafından işgalı sırf bu ereke yönelik olduğunu Türklerle savaş edmeyip siyasetle ermenileri kurtarmaklığımı benden rica ve yakında gerçekden gelip bizi kurtaracağını söyledi.

Ya yolda size hüçüm edecek olurlar ise ne yapacaksınız? soruma şu karşılık verdi.

(Silahlarımız ellerimizdedir) dedi.

Siz yarın hareket eder-edmez biz de kayıtsız ve şartsız Türklere teslim olacağız. Eğer bize bir kötülük olur ise bunun doğrudan doğruya sorumlusu sizsiniz dediğimde kumandan Hocer ağladı. Mister Vidin debu konuşmamızın tanığıdır.

Fransızlar kesinlikle kendilerine bir şey olmayacağını ve gerçek bizim başımıza bir uğursuzluk geleceğine güvenli idiler. Bu fikirle Urfa'dan ayrıdılar. İşte bu konuyu her zaman ben sizden gizlemişdim. Ve sizin aranızda yaşadığım zaman bu sırrın açıklanışından her zaman korkar idim.

Gelelim Urfa Ermenilerine hiç bir kötülük yapılmamasının

sebeblarine:

Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin iki-üç defa müslüman olmayanlara bir kötülük yapılmaması konusundaki kesin emirleri Kuvayı Milliye kumandanlarında kötü fikir bulunmadığı (Tabii bazı istisnaları vardır). Ermenilerin her zaman tarafsız kalmalar, Tılfındır tepesini Türklere terk ve fransızlara uymamaları ve zan ederim genel savaşda beş-altı yıl olgun bağlılıkla türklere hizmetim boşa gitmeyip bu sırada şahsıma karşı oluşan güvendeydi.

Ermenilerden çok türkler beni seviyor ve sözüme güven edi yordu. Ben bu güveni Türk zararına elde ediş edmedim. Ereğim sırf ulusumun kurtuluşu idi. Ve bunu Türk düşünceleriy le uygunluk eddirebildim.

Öyle heyacanlı günler oldu ki, mis Holmes'in bu işlerde hiç bir rolü üstelik haberi bileolmadı. Şimdi de kalkmış bir kitap yayını ile Doğuda siyası olarak büyük işler yapmış olduğunu iddia ediyor.

Yalnız kendisinin size hitaben yazmış olduğu mektupları yayın ve duyurusu kendisinin ahlakı, Urfa kentine özür sonucu edebileceğini hergese kolaylıkla güven oluşturmuş edecekdir. Bereket versin size o zaman mektuplarına hiç önem vermediniz. zaten Mis Holmes ile olan haberleşmeden erek gerçek dışı bir diploması idi. Eğer yüksek kişiliklerin ce uygun uygun görünür ise şu mektupların kopyalarını ba na gönderiniz ilan ve yayın hususunda bana izin ediniz.

Gelelim (Şebeke boğazında fransızların yok edilişi mese lesine) Bu hususda şahsi fikrimi söylemeği şimdi arzu edi yorum.

Ancak şunu derimki aç gelen açlıktan gider. Kan dökme ye meydan verenin kanı daha önce dökülür. Binlerce suçsu zu kendi şerefi hatırına kurbanlık bırakmanın şerefi daha çabuk kırılır. Urfa'yı şarap fıcısıyla işgale gelen sonradan içmeğe su bile bulamaz. Bereket versin ingilizlerin brakmış olduğu kırıntılar ile altmış gün geçindiler. Biz aç de ğildik kendileri aç idi.

Şavaşın başlangıcından beri daima aclığımızı ileri sürmekdeki ereğimiz bize karşı hücüm fikrini ya bütün iptal veyahut sonraya bıraktırmak idi. Zira cephanemiz pek kısa

idi ve fransızlar bize hiç birşey vermediler.

Ölmeden şu gerçekleri size bildirdiğimden dolayı avunmuş olacağım. Hiç olmazsa Türk tarihi gerçeği yazsın. Görüyorsunuz ki kesinlikle çekinmeden olayı olduğu gibi yazıyorum. O Zaman Urfa'da olan Ejnebilerin kafası bu olaya üstüne bilgi sahibi idiler. Fransızlar yanında bulunan iki rahip ve Helyüstacı Seherjan Bolga 412'inci alayda olup şimdi sağdır. Seherjan Bolga Şebeke olayında esir düştü. Esir iken bu sırrı açıklayacagından çok korkar idim. Gitdiken disine rica eddim şeref üzerine söz verdi ve gerçekten açıklamadı.

Urfa'daki iki yüz ermeni öksüzün sağ olarak Halep'e gönderilişine izin buyurduğunuzdan dolayı yüksek kişiliklerinize teşekkür ederim. Resminizi büyük bir armağan olarak yanımda taşıyorum. Beyrut'da fransızlara gösterdim. istedilerse de vermedim. Bir armağan olarak onu koruyacağım. Yalnız şu mektubuma cevap vermeyecek olursanız üzgün olurum. İş bu yol ile saygılarımı sunuş eylerim efendim.

DOKTOR AGOP BEŞLİYAN

SON SÖZ

Bu kitabı günümüzün türkçesine Osmanlı harfleriyle yazılmış, türkçesinden çevirmek için sabırlı çalışmalar yaptım. Maddi fedekarlıklarda bulundum. Onu çürüyüp yok olmadan ölümden kurtardım. Osmanlı Türkçesiyle arap harfleriyle yazılmış aslında günümüzün Türk gençliğinin kolayca anlayabileceği duruma soktum. Yazarı Ali Saip'in yazdığına oldukça sadık kalarak onu güzel türkçemizle yücelttim. Bir yıl gibi uzun bir emek sabırlı çalışmalarım sonunda Türkiye Cumhuriyeti tarihine, yeni nesillere aydın anlaşılır bir biçimde sunmuş oldum.

Kitabın içindekiler anlam itibariyle aslına yüzde yüz olarak eş değerdir. Ancak kendi yazarlık sanatımı kullanarak Cümleleri günümüzün gençliğinin anlayabileceği kalıba soktum. Her halde bu da başka dillerden çeviri yapan bir tercümanın doğal hakkı olsa gerekdir. Bu kitabın arka kapağındaki harita aslında yoktur, kendim ekledim. Şu kitabın kapağına koyduğum Türk bayrağı çekilmiş Urfa Kalesi, ve Mehmet Akif Ersoy'un İstiklal Marş'ndan alınmış ikiliği

kitabın etkinliğini anlamını arttırmak için kendim tarafımdan eklenmiştir. Kitabın ön kapağındaki diğer sözler Ali Saip'e aittir. Kitabın adı aslında "Kilikya Faciaları ve Urfa'nın kurtuluş savaşları" dır. Bunun günümüzün Türkçesi ne uygun karşılığı "Çukurova acklı olayları ve Urfa'nın kurtuluş savaşları" adını ben vermiş olmaktayım. İkinci kapak daki sivit resim Ali Saip'in kitabının aslında vardır. Bunun altına Ali Sap'in öz geçmişini ben eklemiş oldum. Aslında bu öz geçmiiş yoktur. Yine Ali Sap'in yüzbaşı üniformalı resmini de ktabın değerini artırmak için ben ekledim. Bu resimde kitabın aslında bulunmuyor. Böylece kitabı aslından tercüme ederek rumi ay ve yılları miladı ay ve yılları hesaplayıp çevirerek yazarı ben olmaktayım. Bütün bu durumları Şanlıurfa kitabımda daha da açıklamış bulunmaktayım. Urfa kurtuluşu hakkında gerçekci bilgiler elde edmek isteyenler Şanlıurfa kitabımı da muhakkak okumalıdırlar.

Kilikya Faciaları ve Urfa'nın kurtuluş savaşları adlı kitabımın bu güne dek niçin günümüzün türkçesine çevrilmemiştir. Bunun şu sebebleri vardır.

1— Osmanlı yazı türkçesini bilmek gerekiyordu.

2— İçindeki fransızca belgeleri günümüzün türkçesine çevirmek için fransızca bilmek gerekli idi.

3— İngilizce belgeleri çevirmek için biraz ingilizce bilmek gerekli idi.

4— Urfa yöresini iyice tanıyıp yerlerin eski adlarını bilmek kitabı anlamak için zorunlu oluyordu.

5— Cumhuriyet ve Kurtuluş savaşı tarihini iyice bilmek ve bu konu üzerinde çok eser okumak gerekiyordu.

6— Urfa'nın kurtuluş savaşı kahramanlarının adını unutturmak böylece gerçekten saptırılmış olarak Urfa kurtuluş savaşını Belediye Başkanlığı ve millet vekili seçilme hırsma kurban edip kurtuluş savaşı yiğitlerimizii siyasetin acımasız oyunlarına kurban edip unutturmak.

7— Urfa'lı olmayan Urfa kurtuluş savaşı yiğitlerine bazı Urfa'lı Çevrelerce tepki gösterilmesi.

İşte geçmişte Şanlıurfamızın acı kaderi bu idi. Temennimiz odur ki bundan sonra böyle olmaz. Yetkililer bunlar dik

katlerinizden kaçmış olmaya!...

Şanlıurfama selamlar, Sevgiler, Kalende Türk Bayrağı dünya yıkılana dek dalgalana özgürlüğün kurtuluşun kutlu ola!

Derin saygı ve sevgilerimle
Selim AK
4 — EYLÜL 1984

KİTAPDA YAPILMIŞ BASKI YANLIŞLIKLARI

Lütfen doğrularını sayfalardaki yerlerini yazınız.

Sayfa	Satır	Yalnış	Doğru
10	9	Yok	çok
10	17	Katil	katl- öldürülmüş
11	14	edelnmek	edilmek
12	20	Temsi	Temsil
14	33	Efsanerini	Efsanelerini
17	24	Mustafa ile arakadaşı	Mustafa ile beş arkadaşı
17	32	Şöhrte	şöhret
18	11	anlaşımıza	anlayışımıza
19	11	tuzıklere	tazıklere
20	8	davma	daima
23	1	aldanacadır	aldanacakdır
26	29	Senif Bey'e Bildirdim.	Şerif beye bildirdim
27	8	nese	neşe
27	26	üstüme	üstüne
27	35	durumlarım	durumlarını
27	37	dışınlaki	dışındaki
28	27	tevşik	teşvik
29	27	atık	artık
30	30	nele yükselenebilinir	Nede yükselebilir
32	19	Hadeket	Hareket
32	31	uçurumlarda	ucurumlarla
32	35	Banan alım	Bazan alın

Sayfa	Satır	Yalnış	Doğru
33	14	husurunda	hususunda
33	20	leğerden	değerden
36	20	görderdiği	gösterdiği
37	31	allım	aldım
41	29	görüyormunuz	görüyormusunuz
41	33	edmeni	Ermeni
51	34	duram	durum
52	13	çıkarmak	çıkarmamak
53	24	bırıkılışı	bırakılışı
53	27	Kustal	kutsal
56	15	sınıf	sınıf
56	32	şaşma	şaşma
60	1	dönüşmüdü	dönüşmüşdü
61	13	konuştuklarım	koşuşduklarını
61	21	dağlarını	bağlarını
62	8	cap	icap
62	15	kalmayacağım	kalmayacağını
62	30	tesbit	tesbiti
63	21	Hatırlarım	hatıralarım
64	8	ihtiya	ihtiva
65	1	Bilgisi	bilicisi
65	8	yetemidir	yeterlimidir
65	10	vamıdır	varmıdır
67	11	adiyenin	Adliyenin
68	13	yurta	yurtla
74	2	mavi	manevi
74	16	sipelleri	siperleri
74	35	teskil	teşkil
75	5	alnına	alanına
75	12	o acakdır	olacakdır.
76	6	hakk	hakkı
76	13	lazım	lazım
77	26	zt	zıt
78	34	hamininz	tahmininiz
79	1	edindiğimiz	edindiğiniz
80	32	zt	zıt

Sayfa	Satır	Yalnış	Doğru
83	11	ulasamuzun	uIusumuzun
85	12	ödürenler	öldürenler
85	35	ordodas	ordodoks
86	8	söyIerIerden	söyIevIerden
88	13	göre	yöre
88	26	aIması	olması
91	32	oması	olması
92	4	cevay	cevap
92	8	böümüne	bölümüne
92	9	taşnışa	taşınışa
94	9	o an	olan
95	26	adn	adın
96	8	omanz	oImanız
99	14	mektubumuzu	mektubunuzu
99	18	beseyip	besIeyip
99	25	sanının ki	sanırım ki
102	26	sırda	sırada
106	9	aşdığınız	açdığımız
107	33	beri	geri
108	13	görveni	görevini
109	32	kahne	köhne
110	18	cvabı	cevabı
110	24	süreterini	süretlerini
112	31	görüne	gününe
120	9	kitaben	hitaben
120	20	görterme	gösterme
125	15	Telbir	tedbir
129	21	Namsusum	Namusum
130	9	sorumluluğa	sorumIuIuğu
133	8	üründür	ürünüdür
134	1	Tecrübe	Tercüme
137	32	alıdı	alındı
139	15	64 89	64689
139	38	mejburiyetince	mejburiyetinde
143	28	omak	olmak
143	31	ihtiml	ihtimal

Sayfa	Satır	Yalmş	Doğru
143	35	edereğiz	edeceğiz
144	4	Hüsnü ilni	Hüsnü iyiliğin
146	1	herhalde ..... aşamaya	Herhalde sonı aşamaya
146	5	bölü	bölük
148	6	Başka durmuyorlar	Boşda durmuyorlar
148	7	aksam	akşama
148	27	Telgrafnamed	Telgrafnamede
149	4	yerlerim	yerlerine
149	25	bunar	bunlar
154	14	görünmeye	görünmeyen
154	16	kımıldama ... silkıntı	kımıldama ile silkinti
155	18	Alaçak	Alaca
156	18	dör	dört
157	27	bir	bu
157	31	bulunuş	bulunmuş
161	32	yaraşın	yaraşır
164	33	Küranın	kürenin
165	24	kustal	kutsal
166	17	üzyir	Üzeyir
167	15	varlıkarda	varlıklarda
167	22	korkanç	korkunç
167	22	açdığımısa	aşdığımıza
168	37	bunarında	bunların da
171	32	isrer	israr
172	9	olamdığını	olmadığını
172	37	bazırları	bazıları
175	5	ola	olay
176	7	sivit	sivil
176	12	yılları	yıllara

BİRİNCİ BASKI : 1984

KURTULUŞ SAVAŞINDA GÜNEY BÖLGESİ

FİATI
500 TL.